KATOLICKÁ MRAVOUKA.

NAPSAL

DR. ANTONÍN VŘEŠŤÁL,
C. K. Ř. PROFESSOR MRAVOUKY PŘI ČESKÉ UNIVERSITĚ V PRAZE A KANOVNÍK KRÁL. KOLLEG. KAPITOLY U VŠECH SVATÝCH.

DÍL II. PODROBNÝ.

ČÁST DRUHÁ.

PODÍL ÚDŮ NA ROK 1916. — ČÍSLO LIX.

V PRAZE 1916.
NÁKLADEM DĚDICTVÍ SV. PROKOPA. — TISKEM CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNIHTISKÁRNY V. KOTRBY.

Nihil obstat.

P. Martin Janů, C. SS. R.,
censor.

Imprimatur.

Pragae die 29. Novembris 1915. Num. 953.

Dr. Joannes Nep. Sedlák,
vicarius generalis.

Předmluva.

Tímto třetím svazkem a dodatky k němu připojenými ukončena jest moje „Katolická mravouka". Dejž milý Pán Bůh, aby tato nepatrná práce přes mnohé nedokonalosti a vady prospěla blahu duší nesmrtelných.

I při vydávání tohoto třetího svazku jest mi milou povinností, připomenouti onu zvláštní ochotu a přízeň, kterou ndp. Msgr. Dr. *Josef Tumpach*, papežský prelát, metropolitní kanovník, ředitel Dědictví sv. Prokopa, mne při práci mé podporoval. Rukopis zejména po stránce mluvnické prohlédl, mnohými poznámkami opatřil a k tisku upravil; sám pak také tisk řídil a i poslední korrekturu obstarával. Jeho zásluhou jest, že dílo mé vůbec mohlo vyjíti, jakož i že vyšlo v úpravě tak úhledné. Budiž mu za to můj upřímný a srdečný dík. Děkuji též ordinariátnímu censoru P. *Martinu Janů* C. Ss. R., doktoru theologie a lektoru mravouky v Obořišti, který v posudku svém mnohými cennými poznámkami mi vydatně prospěl.

V PRAZE, v listopadu 1915.

Dr. **Antonín Vřešťál.**

KATOLICKÉ MRAVOUKY

DÍL DRUHÝ ČILI PODROBNÝ.

ČÁST DRUHÁ.

O POVINNOSTECH K BLIŽNÍMU.

Přehled látky v třetím svazku podávané.

Podle rozvrhu v druhém svazku (str. 3.) nastíněného jest nám v třetím svazku jednati o povinnostech k bližnímu. Tyto pak jsou buď *povinnostmi k bližnímu jednotlivci* nebo *povinnostmi ve společnosti lidské.*

Povinnosti k bližnímu jednotlivci rozvrhneme nejlépe podle vůdčích ctností, jimiž se řídí. Ctnosti ty jsou: *láska bliženská, pravdomluvnost a věrnost, spravedlnost*; těmito hesly tedy označujeme knihy: devátou, desátou a jedenáctou. Povinnosti ve společnosti lidské vyloží poslední (dvanáctá) kniha s nadpisem: *Rodina. Stát.*

---

*

KNIHA DEVÁTÁ.

LÁSKA BLÍŽENSKÁ.

§ 1. Křesťanská láska k bližnímu.

1. *Křesťanská láska k bližnímu* čili *křesťanská láska blíženská* druhově nikterak neliší se od lásky k Bohu a křesťanské sebelásky, nýbrž splývá s nimi v jedinou božskou ctnost lásky (VI, 98). Pojí je stejná pohnutka. Jako Boha a sebe milujeme pro Boha, tak i bližního máme milovati pro Boha. Máme milovati bližního nikoli snad proto, že nám jest sympatický nebo že jeho vlastnosti se nám líbí, nýbrž proto, že Bůh ho miluje a že Bůh chce, abychom bližního milovali.

2. Lásku blíženskou ukládá nám zákon přirozený i zákon zjevený.

Lásku blíženskou ukládá nám zákon přirozený. Jest přirozeno, že láskou lnou k sobě, kdož stejným osudem na stejnou hroudu připoutáni jsou. A to právě platí u lidí. Jsouť v pravdě našimi „bližními" (proximi). Putují slzavým údolím stejně jako my, jsou stvořeni k obrazu Božímu a krví Kristovou jsou vykoupeni jako my, jsou stejně k blaženosti věčné povoláni jako my, ale i jim hrozí stejné nebezpečí minouti se s cílem a upadnouti ve věčnou záhubu jako nám.

Lásku blíženskou ukládá nám zákon zjevený. Již Starý zákon zakazuje mstu a připojuje (Lev. 19, 18): „Diliges amicum tuum sicut te ipsum." Nový zákon pak úplně pouštěje úzkoprsé „amicum" velí: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum." (Matth. 22, 39. Marc. 12, 31. Luc. 10, 27. Rom. 13, 9. Gal. 5, 14. Jac. 2, 8.) Povinnost lásky k Bohu jest „maximum et primum man-

datum“, povinnost lásky bližensko však jest „simile huic“ (Matth.), „lex regalis“ (Jac.). Aby pak nebylo pochyby, kdo jest naším bližním, přidává Spasitel krásný příběh o milosrdném Samaritánu (Luc. 10, 30—37).

3. Jsme povinni milovati bližního svého *láskou dobrotivou* (VI, 90), a to nejen láskou citovou (zálibnou i příznivou), nýbrž za některých okolností i láskou účinnou čili dobročinnou, což níže vyložíme obšírněji.

4. Jsme povinni milovati bližního *jako* sebe sama (Marc. 12, 31: tamquam; všechna ostatní místa: sicut; řecky: ὡς). Slůvko to někdy tak se vykládá, jako bychom bližního měli milovati v téže míře jako sebe sama. Výklad ten jest mylný, a níže ukážeme, že ve sporu křesťanská sebeláska vítězí nad láskou bliženskou, že tedy nejen smíme, nýbrž i povinni jsme sebe více milovati než bližního. Správný výklad slůvka „jako“ hledí k *druhu lásky*, a uvedená místa dokazují jen, že láska k Bohu, k sobě, k bližnímu, druhově nikterak se neliší. Jako máme milovati Boha, jako milujeme sebe sama, tak milovati máme bližního. Místa uvedená vycházejí od sebelásky, která každému jest známa a pochopitelna, poněvadž každému jest vrozena (VIII, 1), a proto zvláštního příkazu ani nepotřebuje. Dle této sebelásky řídiž se láska bližonská. Křesťanská sebeláska budiž *vzorem* křesťanské lásky bližonské.

5. Křesťanská láska bliženská, v místech uvedených přikázaná, má široký rozsah, zahrnujíc v sobě vlastně všechny naše povinnosti k bližnímu. Že jest tomu tak, poznáváme právě z výše uvedených textův a z poznámek k nim přidaných: „in his duobus mandatis universa lex pendet et prophetae“ (Matth. 22, 40), „hoc fac et vives“ (Luc. 10, 28), kde tedy, poněvadž mimo lásku bliženskou jiné povinnosti bližonské se nevypočítávají, tyto jiné povinnosti jsou zahrnuty v lásce bližonské. Proto dí sv. Pavel: „Nam: non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, et si quid est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum sicut te ipsum“ (Rom. 13, 9). A jinde: „Omnis lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum“ (Gal. 5, 14). Pravdu tu vykládá Vel. katech. ot. 343. slovy: Dvě hlavní přikázání křesťanské lásky jsou obšírněji vysvětlena: 1. v desateru Božích přikázání; 2. v pateru přikázání církevních. A rozum tuto pravdu snadno poznává, neboť

zajisté nebude bližního svého vražditi, okrádati, obelhávati atd., kdo ho miluje.

Z výkladu našeho plyne důležitý výsledek: *Každý hřích proti bližnímu spáchaný příčí se také křesťanské lásce bližonské.* Tak na př. vražda, krádež, pomluva atd. příčí se spravedlnosti, ale také křesťanské lásce bližonské.

6. Obvykle však v učebnicích vyměřujeme obor křesťanské lásky bližonské úžeji. Vylučujeme z něho povinnosti, které nám ukládá pravdomluvnost, věrnost a tři druhy spravedlnosti (směnná, podílná, zákonná), a ponecháváme v něm pouze ony povinnosti, které jen o lásku se opírají a žádným jiným důvodem kázány nejsou. Jinak řečeno: Oboru křesťanské lásky bližonské přikazujeme ony *povinnosti, které z vůle Boží bližnímu prokazovati máme, kterých však bližní nemůže na nás ani žádati ani vymáhati.* Zvláště jsme si uvykli ostře lišiti mezi povinnostmi lásky a spravedlnosti (na př. ve sporu povinností II, 87), kde míníme povinnosti lásky bližonské nižádným jiným důvodem nevymáhatelné s jedné strany, a povinnosti přísné spravedlnosti směnné s druhé strany.

V této deváté knize vykládáme povinnosti lásky bližonské v tomto smyslu.

§ 2. Zákon a řád lásky bližonské.

7. Zákon lásky bližonské jest jednak zákazem, jednak příkazem.

Zákon lásky bližonské jest zákazem. Podobně jako lásce k Bohu příčí se všechny hříchy vůbec, tak lásce bližonské příčí se všechny hříchy proti bližnímu, ať čelí jen proti lásce bližonské (níže § 13.), nebo zároveň proti některé jiné ctnosti: pravdomluvnosti, věrnosti, spravedlnosti. Zákon lásky bližonské jakožto zákaz hledí ke všem lidem bez rozdílu a zavazuje nás vždy a všude (II, 9). Vyhovíme mu však prostým nekonem (II, 82), zdržujíce se všeho, co bližnímu bezdůvodně ubližuje. Přidáváme: „bezdůvodně“, jelikož někdy vyšší důvod nám dovoluje, ba snad i velí nešetřiti bližního, v kterémžto případě ovšem proti lásce bližonské se neprohřešujeme. Podrobnosti vyloží se na místech příslušných.

Zákon lásky bližonské jest příkazem. Jakožto příkaz hledí zákon ten i k lásce citové i k lásce účinné.

Jsme povinni milovati bližního *láskou citovou.* Že tomu tak, poznáváme z Písma svatého (l. c.), kde prostě se nám přikazuje: „Diliges“. V tom slově zahrnuta jest celá láska, tedy i láska citová, a to tím spíše, jelikož právě láska citová jest jádrem lásky, která by bez lásky citové byla jen prázdnou slupkou. Proto zavrhl Innocenc XI. r. 1679 tyto věty: 10. Non tenemur proximum diligere actu interno et formali. 11. Praecepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos. Zákonu tomu vyhovujeme, milujíce všechny lidi vespolek a nikoho nevylučujíce. *Láskou zálibnou* těšíme se, vede-li se lidem dobře, a rmoutíme se, vede-li se jim špatně; *láskou příznivou* přejeme jim všem, aby došli svého cíle, blaženosti věčné. Jsme také povinni vzbuzovati někdy tuto lásku blíženskou, tak jako máme častěji v životě vzbuzovati lásku k Bohu (VI, 101). Není však třeba, aby křesťan po křesťansku žijící tímto příkazem se znepokojoval. Vyhovuje mu často, aniž by věděl, na př. modlí-li se pozorně „Otčenáš“, který svým množným číslem*) s dostatek označuje lásku blíženskou.

Jsme povinni bližního milovati *láskou účinnou,* t. j. pomáhati mu v jeho tísních, ovšem jen za určitých okolností a v určitých potřebách, které níže vyložíme.

8. Ač však povinni jsme milovati všechny lidi, nikoho nevyjímajíc, přece *není žádného zákona, který by nám ukládal milovati všechny lidi stejnou měrou,* a nemůže ho býti. Láska vůbec připouští různé stupně (srv. VI, 99), tudíž i láska blíženská. Ovšem není stupňů těch při lásce blíženské jakožto zákazu; ale jsou při lásce blíženské jakožto příkazu, a musí býti. Jest přirozeno, že lneme k někomu větší, k jinému menší láskou,**) a bylo by nepřirozeno a nerozumno žádati, abychom ke všem lnuli láskou stejnou, abychom stejnou měrou milovali otce, souseda, cizince, nepřítele. Je-li pak podobný příkaz v lásce citové mravně nemožným, jest v lásce účinné fysicky nemožným. Tu jest nezbytno, abychom mezi člověkem a člověkem lišili. To dobře líčí sv. Augustin, jehož slova sv. Tomáš (S. Th. II. II. q. 26. a. 6.) uvádí, řka: „Omnes homines aeque diligendi sunt; sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorum et temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur.“ A právem některým bližním dostává se lásky v míře větší, jiným zase v míře menší. Hledíce *k lásce zálibné,* povinni jsme tím více vážiti si bližního a tím vřeleji milovati ho láskou zálibnou, čím blíže stojí Bohu a čím úžeji jest s ním spojen; více tedy láskou zálibnou milováni buďtež lidé ctnostní a svatí, kdežto lidem hříšným a zlým zcela přirozeně jen potud lásky zálibné dostati se může, pokud i u nich ještě něco dobrého shledáváme. Hledí-li pak se *k lásce příznivé,* zcela správně každý sebe sama klade na místo první (amor incipit ab ego); k tomu jest křesťanskou sebeláskou (VIII, 1) oprávněn, a běží-li o věčnou blaženost nebo o dobro k ní nezbytné, i naprosto povinen (VIII, 6). Teprve v druhé řadě následují ostatní lidé. Důvod tohoto tvrzení jest jednoduchý a jasný: kdyby každý o svou vlastní věčnou blaženost upřímně se staral a k ní především hleděl, došli by blaženosti všichni lidé. V ostatních dobrech, jež nelze řaditi mezi dobra nezbytná, nýbrž jen mezi dobra užitečná, snadno státi se může, a často také se stává, že mravní řád nám velí přední místo postoupiti bližnímu (o čemž níže § 5); kde však okolnosti nám i bližnímu dávají stejné právo, dovoluje nám mravní řád sebe sama stavěti na místo první. To není sobectví, nýbrž oprávněná křesťanská sebeláska, neboť *sobectvím* (egoismem) hřeší, kdo neoprávněným způsobem na úkor mravního řádu hledí si jen svého prospěchu, nedbaje bližního, kde by ho dbáti měl. *Náleží tedy v lásce příznivé první a přední místo nám samým.* Po nás teprve následují ostatní lidé, ovšem opět tak, že někteří jsou nám bližší, jiní vzdálenější. Po té stránce rozhoduje pokrevenství, příbuzenství, přátelství, dobročinnost, ale ovšem také mnohé jiné okolnosti, jež všechny vypočítati není možno. Nejblíže zajisté jsou nám rodiče, manžel neb manželka, děti; dědové a báby, vnuci a vnučky, sourozenci (bratři a sestry); ostatní nejbližší příbuzní (pokrevní i sešvakření); dobrodinci, přátelé. Nechceme podrobněji o tomto *řádu lásky blíženské* (ordo caritatis) se šířiti, ač mnozí moralisté tak činí. Jen tolik přidáváme, že řád ten platí jen tehdy, jsou-li okolnosti všech zúčastněných osob naprosto stejné; tedy za stejných okolností bližší jest nám bratr než vzdálený příbuzný nebo člověk cizí. Velmi často však nastávají okolnosti, které velí pozměniti řád ten; tak na př. svrchovaná tíseň příbuzného

*) Otče *náš,* chléb *náš* . . . dejž *nám,* odpusť *nám,* jakož i *my,* neuvoď *nás* v pokušení, zbav *nás* zlého. Podobně i církevní modlitby jsou všechny v čísle množném.

**) I Spasitel miloval lidskou láskou Jana více, než ostatní apoštoly.

dává mu přednost před zámožným bratrem. Jindy zase samy uvedené osoby jsou příčinou, že řád lásky se mění; tak na př. jest zcela pochopitelno, že spíše lneme k upřímnému, obětavému a osvědčenému příteli, než k neupřímnému a sobeckému bratru. A podobných příčin změny lze uvésti ještě mnoho.

Část I.

Skutky lásky blíženské.

§ 3. Láska blíženská a sebeláska.

9. *Z lásky blíženské jsme povinni dle potřeby a možnosti přispěti bližnímu v tísni vězícímu.*

Přidávám: „dle potřeby a možnosti". Někdy totiž bližní ač v tísni vězí, přece cizí pomoci nepotřebuje, jindy zase bez ní se neobejde; někdy jest nám snadno pomoci bližnímu, jindy zase nelze to jinak učiniti, než s námahou, nepohodlím, škodou obětí. A v tomto případě díme, že *láska blíženská jest ve sporu s křesťanskou sebeláskou.* Ovšem že slova „sporu" užíváme v témž smyslu, v jakém jsme (II, 87) mluvili „o zdánlivém sporu povinností". Nemohou-li vůbec dvě platné povinnosti mezi sebou býti ve sporu, tím méně lze tak říci o povinnostech lásky blížensků a sebelásky, které obě jsou částmi božské ctnosti lásky. Nemíníme tedy skutečný spor, nýbrž chceme jen říci, že *láska blíženská a křesťanská sebeláska vespolek se obmezují* a do náležitých hranic odkazují.

Ke správnému posouzení všech případů, kde láska a sebeláska se stýkají, jest nám především přihlížeti k tísni bližního a k oběti, již máme přinésti, chceme-li mu přispěti.

§ 4. Tíseň bližního.

10. *Tíseň bližního* (necessitas proximi) vyvěrá z různých okolností bližnímu nepříznivých, ve kterých buď tísní bližního nějaké zlo, nebo mu hrozí pravděpodobné nebezpečí, že pozbude nějakého dobra. — Lišíme tíseň bližního s trojího hlediska.

1. Podle dobra v nebezpečí uvedeného nebo podle zla hrozícího nebo nastalého jest tíseň buď duchovní nebo tělesná.

V tísni duchovní (necessitas spiritualis) vězí, komu hrozí věčná záhuba, nebo kdo tone v těžkém hříchu nebo ve velikém pokušení ke hříchu těžkému. *V tísni tělesné* (necessitas temporalis) vězí, komu hrozí smrt nebo zkomolení nebo zmrzačení nebo ztráta svobody nebo ztráta jmění, nebo koho stíhá nemoc, hanba, chudoba a pod.

2. Podle toho, kdo v tísni vězí, tíseň jest buď obecná nebo soukromá. *Tísní obecnou* (necessitas publica) nazýváme onu tíseň, ve které vězí celá (značnější) společnost, na př. církev, diecese, farnost, stát, vlast, rodné město, a to tak, že každý člen společnosti pod touto tísní více méně trpí. Vězí-li však v tísni pouze jednotlivec (nebo po případě jen několik jednotlivců), nazýváme ji *tísní soukromou* (necessitas privata).

11. Podle stupně jest tíseň buď svrchovaná, nebo vážná, nebo obyčejná. *Svrchovaná tíseň* (necessitas extrema) jest ona, ze které bližní bez cizí pomoci vyváznouti nemůže, a která jest spolu tak značná, že bližní v ní (nedostane-li se mu včas pomoci) jistě nebo alespoň pravděpodobně zahyne. Mírnější poněkud jest *tíseň vážná* (necessitas gravis), ze které bližní konečně i bez cizí pomoci vyváznouti může, arci snad jen těžko, s napětím všech sil, se značnou námahou. Ještě mírnější jest *tíseň obyčejná nebo obvyklá* (necessitas communis seu mediocris), ve které bližní, ač chce-li jen a vynasnaží-li se podle potřeby, vlastními silami sám si může pomoci.

Lepšímu výkladu dobře poslouží příklady, při nichž předem poznamenáváme, že v životě lidském lze jich hojně nalézti a že každá téměř tíseň stupňováním nebo umenšováním může sloužiti za vzor všech tří stupňův. Mluvíme-li o třech stupních, není tím řečeno, jako by jich nebylo více; jsou to jenom jaksi tři hlavní stupně. Jest samozřejmo, že jsou mezi nimi přechody. Tak možno mezi tíseň svrchovanou a vážnou vložiti *tíseň velevážnou* (necessitas gravissima), která, ač děsnosti svrchované tísně nedostupuje, přece téměř se jí dotýká a skorem stejného s ní práva požívá. I mezi tísní vážnou a obyčejnou jsou mezistupně, na př. *tíseň značná* nebo *tíseň méně značná.* A podobně jsou stupně pod tísní obyčejnou, které ani nelze zváti tísněmi, nýbrž leda jen nepříjemnostmi, nehodami a pod.

Příklady tísně duchovní: Ve svrchované tísni vězí umírající hříšník, nedovede-li vzbuditi lítost dokonalou, nebo umí-

rající nekřtěné dítě; ve vážné tísni vězí hříšník umírající, který musí zemříti bez kněze, ale dovede vzbuditi lítost dokonalou; v obyčejné tísni vězí člověk živý a zdravý, stížený hříchy těžkými.

Příklady tísně tělesné: Člověk spadl do vody; umí-li plovati a není-li místo, kde se nehoda stala, zvlášť nebezpečné, vězí v jakési tísni, ale jen obyčejné, poněvadž snadno sám si pomůže; hůře jest, spadne-li třeba i dobrý plavec do prudkého proudu neb víru, kde jest mu napnouti všechny síly, aby vyvázl, tuť jeho tíseň vážná; neumí-li vůbec plovati, nebo je-li situace taková, že plaveckého svého umění užiti nemůže, vězí v tísni svrchované. Jiný příklad: Žebráci, s jakými se všude setkáváme, vězí v jakési tísni, ale dostává-li se jim dostatečné almužny, vězí v tísni jen obyčejné; nedostávají-li almužny a trpí-li hlad (míníme žebráky, kteří nemohou pracovati), vězí v tísni vážné, kterážto po delší době i ve svrchovanou stupňovati se může. Jiný příklad: Dělník, nemající žádného jmění a žijící jen ze své práce, ocitne se s rodinou někdy v tísni, zvláště nastává-li mu nějaké neobvyklé vydání (řekněme: činže a p.); jest to tíseň obyčejná, která mu sice působí starosti a obtíže, ale nezhroutí ho, jelikož vydatnějším přičiněním nebo mimořádnými prostředky (zápůjčkami) sám si pomůže; stíhá-li ho však neštěstí, ulehne-li mu manželka, onemocní-li děti, jest tíseň jeho vážnou; on sice vydělává, avšak výdělek jeho na všechna vydání nestačí; onemocní-li konečně i on, a vyschl-li tím veškeren pramen příjmů, jest tíseň jeho svrchovaná, neboť nepřispěje-li mu nikdo, musí on i s rodinou zahynouti. Jiný příklad: Na cestu vydá se muž zdravý, silný, dobře ozbrojený; v lese dotírá naň pobuda, slabší, beze zbraně; situace není příjemná, ale vážnou ji jistě nazývati nemůžeme; hůře by bylo a tíseň stávala by se vážnou, kdyby pobuda ten byl stejně silný a rovněž ozbrojen; svrchovanou však stává se, vyřítí-li se na slabého, neozbrojeného člověka dva nebo tři nebo čtyři dobře ozbrojení lotři, jimž ubohá oběť ani útěkem uniknouti nemůže.

Takových příkladů dalo by se uvésti mnoho. Avšak nutno jest na mysli míti, že není možno zde generalisovati. Nezáleží jen na tom, jaká tíseň jest a jakým způsobem doráží, ale i na tom, koho postihla a za jakých okolností ho postihla. Mnohá věc, která Cajovi jest dosti lhostejnou, může býti Titovi značnou, a Semproniovi snad i svrchovanou tísní; ba snad i jednomu tatáž věc včera byla tísní obyčejnou, dnes jest mu tísní vážnou a zítra bude tísní svrchovanou. Proto v každém jednotlivém případě dlužno uvážiti všechny vlivné okolnosti, abychom tíseň dle stupně náležitě rozpoznati mohli.

§ 5. **Obět lásky bližensk.**

12. Chceme-li přispěti bližnímu v jeho tísni, nelze to začasté učiniti jinak, než že se podvolíme nějaké oběti z našich dober, že nějaké nepohodlí, nebo jakoukoliv jinou obtíž, nebo snad i škodu máme, ba že snad i v nebezpečí záhuby své se vydáváme. I tuto *škodu nebo obtíž* (damnum seu incommodum) lišíme dle různých hledisek.

Podle povahy škody neb obtíže jest tato buď duchovní nebo tělesná. *Duchovní škoda* (damnum spirituale) nám hrozí, vydáváme-li svou duši v nebezpečí věčného zahynutí, nebo nelze-li jinak pomoci než hříchem (těžkým neb lehkým), nebo se ztrátou neb opominutím duchovního dobra, na př. rozjímání a pod. *Tělesná škoda neb obtíž* (damnum seu incommodum temporale) hrozí našemu životu, zdraví, jmění, cti, pohodlí, vůbec nějakému tělesnému, vezdejšímu dobru.

13. Podle stupně a míry jest tato škoda neb obtíž buď nesmírná, nebo veliká, nebo obstojná, nebo nepatrná. *Škoda nesmírná čili záhuba* (damnum maximum) může býti buď na duši, na příklad věčné zavržení, těžký hřích; nebo na těle, na příklad smrt, po případě (vyvázneme-li životem) doživotní zmrzačení, ztráta zraku, sluchu a p. *Škodou značnou čili velikou* (damnum magnum) jest ztráta veškerého jmění, nebo důchodů, nebo prostředků k výživě, nebo alespoň poměrně značné části jejich, nebo značné ublížení si na zdraví, nebo nemoc a pod., vůbec každá hmotná škoda nebo ztráta nebo újma, která nám navždy, nebo alespoň na delší dobu život ztrpčuje. *Škodou obstojnou* (damnum mediocre) nazýváme onu škodu, která nás sice neničí, kterou však přece velmi nepříjemně cítíme. *Škoda jest malá čili nepatrná* (damnum leve), je-li toho rázu, že jí téměř ani necítíme. Stejně stupňuje se *obtíž*, která může býti nesmírnou, vyžaduje-li mimořádného napětí veškerých sil; nebo značnou čili velikou, vyžaduje-li menší sice, ale přece ještě značné námahy; nebo při menší námaze obstojnou, nebo až i nepatrnou·

Totéž lze říci o *nepohodlí*, jež může býti značné, obstojné, nepatrné.

I zde platí, co bylo řečeno svrchu o tísni; nelze předem a obecně určiti, jaká škoda neb obtíž a jaké nepohodlí — do kterého stupně zařaditi se má. Rozhodují okolnosti, ráz škody neb nepohodlí a osobnost postiženého. Abychom na jediném příkladu zůstali: ztráta několika set korun jest millionáři škodou nepatrnou, boháči škodou obstojnou, člověku středního stavu škodou značnou, chuďasu škodou nesmírnou, ba snad i záhubou. Také nelze říci, že by byly jen ony právě vyložené čtyři stupně; jsouť mezi nimi přechody. Ale i při tísni i při škodě bylo nutno položiti stupnice, abychom mohli na jejich základě další pravidla budovati.

§ 6. Úprava účinné lásky bližensk

14. Pravidla, jimiž se vyměřuje obor lásky blížensk a sebelásky křesťanské ve vespolném styku, jsou tato:

1. *Nejsme povinni, ba ani nesmíme bližnímu, ať jest v jakékoliv tísni, obětovati svou věčnou spásu, nebo pro něho dopustiti se hříchu.* Dosažení věčné spásy jest největší dobro, jehož se nám může dostati; pozbýti věčné spásy jest největší zlo, jež nás může stihnouti. Jsme povinni vynasnažiti se, abychom věčné spásy dosáhli, a povinnost ta jest naprostá. Srv. VIII, 3. Proto také není dovoleno vydávati se v nebezpečí věčné záhuby, i kdybychom tím bližnímu prospěti mohli. Poněvadž pak každý těžký hřích nás v takovéto nebezpečí uvádí, nemůže býti dovoleno těžkým hříchem posloužiti bližnímu. Jalová jest námitka, že z těžkého hříchu lze se vyzpovídati, a dobro hříchem bližnímu získané že zůstane. Vždyť nikde není ani psáno ani zaslíbeno, že budoucí zpovědi se dožijeme. Ostatně, účel (blaho bližního) neposvěcuje prostředků (hříchů(. Avšak nejen těžkého, nýbrž ani lehkého hříchu nesmíme se dopouštěti, abychom bližnímu pomohli. Srv. II, 17. Pozn. 1.

Zásada vyložená jest naprostá a nepřipouští žádných výjimek, ať kterýkoliv bližní v tísni vězí, a kdyby i sebe vyšší důstojností církevní neb světskou vynikal, nebo kdyby veřejnému blahu sebe prospěšnější nebo potřebnější byl, ať tíseň jest jakákoliv, veřejná či soukromá, duchovní či tělesná, svrchovaná či menší. Ba ani samo věčné spasení bližního nemůže na

nás vyžadovati té oběti, abychom za ně položili své vlastní spasení věčné.

Rovněž také za žádných okolností nelze na nás žádati, abychom se vzdali dober k věčnému spasení nezbytných (VIII, 6).

Zásada vyložená nevztahuje se však na ona dobra, která, nejsouce právě nezbytná, jen mezi užitečná dobra duchovní řaditi se mohou (VIII, 7). Není zakázáno jich se vzdáti, abychom bližnímu v jeho tísni mohli posloužiti. Ba někdy láska blíženská přímo velí posloužiti bližnímu, i kdybychom ve službě té dober těch vzdáti se musili. Ač totiž ztráta dober těch jest škodou značnou, přece není nenahraditelnou; lze jich získati později, po případě lze je nahraditi dobrým úmyslem a zásluhou plynoucí ze služeb bližnímu prokázaných. K takovým dobrům čítáme na př. zbožná rozjímání nebo modlitbu nebo jiné skutky pobožnosti. Sv. Kamil de Lellis (Brev. Rom. 18. Julii, lect. VI.) dobře rozuměl ctnosti té; ut omnium indigentiis praesto esset, . . . coeli delicias, quibus in contemplatione defixus affluebat, sponte dimisit. A mnozí jiní svatí jednali podobně, když mělo se pomoci bližnímu. Správně jedná syn, tlumí-li v srdci svém povolání k životu řeholnímu, aby mohl podporovati své nuzné rodiče nebo potřebné sourozence. Správně jedná kněz, zvláště duchovní správce, zkracuje-li nebo vynechává-li díkůčinění po mši sv., aby čekající kajícníky vyzpovídal.

15. 2. *Ve svrchované tísni obecné jsme povinni přispěti (ač možno-li), a to po případě i s nebezpečím smrti nebo s jakoukoliv jinou časnou, třeba i značnou obětí. Nejsme však povinni obecnému blahu přispěti, může-li se tak státi jen oběti věčné spásy nebo hříchem.* První část poučky opírá se o pravdu, že blaho obecné více platí než blaho soukromé, a že záhuba celku má v zápětí spolu záhubu nebo alespoň nesmírnou škodu členův. Druhá část poučky vyplývá ze zásady IX, 14 vyložené.

Nejen moralisté, ale i ethikové souhlasně učí, že jest povinností obětovati se ve prospěch celku, a již pohanští filosofové k nejpřednějším skutkům hrdinským čítali: dáti život za vlast.

Je-li tedy v tísni obecné dobro, ať blaho církve ať blaho státu nebo vlasti, a žádá-li služeb našich, jsme povinni sloužiti mu způsobem přiměřeným; a je-li ve svrchované tísni, jsme povinni sloužiti mu ze všech sil svých, i kdyby při tom život

náš byl v nebezpečí. Můžeme-li smrtí svou odvrátiti záhubu hrozící blahu obecnému, tu nejen smíme, ale i povinni jsme obětovati život, a hřešili bychom, kdybychom tak neučinili. Díme: „můžeme-li odvrátiti záhubu hrozící“, majíce odůvodněnou naději, že obět naše nebude marná. Je-li však předem jisto, že svou obětí obecnímu blahu nikterak neprospějeme a že bychom marně se obětovali, nejsme ovšem ani povinni ani oprávněni obětovati se, jelikož by takováto obět neměla rozumného důvodu. Srv. VIII, 30.

16. 3. *Povinni jsme přispěti bližnímu v jeho tísni, může-li se tak státi se škodou neb obtíží poměrně menší, nebo po případě beze škody a nepohodlí. Nejsme však povinni přispěti mu se škodou nebo obtíží, která jeho tísni přibližně se rovná, nebo ji i převyšuje.*

Dokazujeme první část poučky. Vězí-li bližní v tísni, a můžeme-li mu pomoci, velí nám láska blíženská, abychom tak učinili. Důvody: Nejen láska citová jest naší povinností, nýbrž i láska účinná; ta však osvědčí se nejlépe (ať neřekneme: jediné) v tísni, kde bližní naší pomoci potřebuje. Je-li láska citová jádrem, jest láska účinná zkušebným kamenem lásky blíženské. Proto také Písmo svaté často nás vybízí k účinné lásce blíženské. A my sami, jsouce v tísni, čekáme, že bližní nám přispěje; jest tedy naší povinností, abychom mu přispěli, je-li v tísni: Hodie mihi, cras tibi.

Tato povinnost naléhá také, je-li pomoc jen s jakousi námahou neb škodou možná, jen když tato námaha neb škoda jest poměrně menší, než škoda a tíseň od bližního odvrácená. Nutná škoda neb námaha není žádným omluvným důvodem; kdyby jím byla, přestala by vůbec láska blíženská býti závaznou, neboť bez jakési námahy a snad i škody účinná láska není možná. Tolik však dlužno připomenouti, že obět s blíženskou pomocí spojená nežádá se na nás z důvodu spravedlnosti nebo jiného důvodu tíživého, nýbrž jediné z důvodu lásky. Proto také není povinen náhradou bližnímu, kdo štítě se námahy neb škody nepřispěl mu v jeho tísni; přece však hřešil, a to tu těžce tu lehce, podle pohromy bližnímu nepřispěním způsobené.

Dokazujeme druhou část poučky. Nelze-li bližnímu jinak pomoci než se škodou neb obtíží přibližně stejnou nebo snad i větší, než jest jeho tíseň, nejsme povinni přispěti mu. Důvodem příkazu lásky blíženské jest všeobecné blaho a dobro;

toto však v našem případě nikterak nezíská, neboť co bližnímu na tísni a na zlu ubude, to zase nám na škodě a na zlu přibude, a snad i v míře hojnější. Není však žádného důvodu, proč bychom měli zlo s cizích beder na vlastní přesunouti.

Díme: „nejsme povinni“, nepravíme však: „nesmíme“. Ač tedy nejsme povinni cizí kříž s bližního sejmouti a na sebe vzíti, přece smíme učiniti tak, chceme-li, ba někdy jest to i *heroický akt lásky.* Avšak i heroický akt lásky má se říditi zdravým rozumem, a dlužno dobře uvážiti, zdali výhoda, jež bližnímu získati se má, jest hodna, aby takovouto obětí se získala. Tak na př. bylo by nerozumno a i těžce hříšno, kdyby někdo chtěl život svůj nebo zdraví své nebo zdravé údy své obětovati, aby bližnímu opatřil tu neb onu zábavu nebo nějaké jeho libůstce vyhověl.

Vyloživše povšechné pravidlo, vykládáme podrobnosti.

17. a) *Vězí-li bližní ve svrchované tísni duchovní, povinni jsme přispěti mu i s nasazením života;* a tím spíše ovšem i s nasazením dober menší ceny.

Díme: „ve svrchované tísni duchovní“, míníce tím tíseň bližního, který blízek smrti pravděpodobně vězí v nebezpečí, že pozbude věčné blaženosti, nepřispěje-li mu někdo ku pomoci. V takovém pak nebezpečí vězí na př. hříšník smrti blízký, nedovede-li vzbuditi lítost dokonalou, nebo umírající nekřtěné dítě. Těmto ubožákům povinni jsme pomoci, i kdybychom vydali vlastní život v nebezpečí (srv. VIII, 30), neboť jejich věčná blaženost v nebezpečí uvedena platí více než náš život. Spasitel nám přikazuje (Jo. 15, 12): „Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos“; on sám pak neváhal položiti život svůj za naše vykoupení. Proto napomíná apoštol (I. Jo. 3, 16): „Et nos debemus pro fratribus animas ponere.“ Jsme-li však zavázáni položiti i život, tím spíše jsme vázáni, žádají-li se na nás menší oběti, na př. ztráta zdraví, jmění, cti a pod. Jediné toho nelze na nás žádati, abychom sami své vlastní věčné blaho zmařili neb zanedbali.

Vyložené povinnosti zavazují arci každého člověka, který je s to, aby přispěl bližnímu v jeho svrchované tísni duchovní; přirozeně však nejspíše vážou kněze, zvláště kněze v duchovní správě pracujícího, který (ovšem nejen z důvodu lásky blíženské, nýbrž i z důvodů jiných) jest povinen nedbati nebez-

pečí a nepohodlí a nebáti se nákazy, kde třeba jest přispěti umírajícímu útěchou poslední.

Přísná povinnost přispěti bližnímu vězícímu ve svrchované tísni duchovní, a to třeba i s nasazením vlastního života, váže ovšem pod těžkým hříchem; ale *váže jen, sbíhají-li se tyto tři podmínky* (S. Alph. Theol. mor. II, 27):

α) Není-li předem všechna naděje zdaru vyloučena. Nejsme tedy povinni, ba nejsme ani oprávněni nasazovati život svůj, je-li předem jisto, že naše oběť byla by marna (na př. dá-li se s mravní jistotou předvídati, že zahyneme živelní pohromou nebo nepřátelskou zlobou, prve než se k umírajícímu dostaneme), neboť nikdo není ani povinen ani oprávněn nadarmo obětovati život svůj.

β) Není-li tu skutečně nikoho jiného, kdo by mohl nebo po případě měl bližnímu přispěti; neboť jen proto vězí bližní v tísni svrchované, jinak však tíseň přestává býti svrchovanou, ba snad vůbec mizí. Tak na př. nehřeší kněz soukromý, nepověřený duchovní správou, odepře-li zaopatřiti nemocného a odkáže-li žadatele za tou příčinou na správu duchovní, ač nezaviní-li tím, že umírající zemře bez svátostí.

γ) Je-li na jisto postaveno, že po lidském soudu umírající bez cizí pomoci do věčné záhuby jistě upadne, neboť jinak nelze tíseň jeho zváti svrchovanou, nýbrž snad leda jen vážnou; ale pak také nejsme povinni v nebezpečí vydávati svůj život, což sub c) vyložíme.

18. b) *Bližnímu vězícímu ve svrchované tísni tělesné povinni jsme přispěti (možno-li) i se škodou značnou;* nejsme však povinni na vyproštění jeho nasazovati vlastní život.

Díme: „ve svrchované tísni tělesné", míníce tím takové seskupení okolností, že bližní bez našeho přispění po lidském soudu jistě smrti propadne. V takovém nebezpečí vězí na př. tonoucí, nebo hladem neb žízní hynoucí, nebo od nepřátel neb zbojníků ohrožený a pod. Můžeme-li takovému ubožáku pomoci, jsme povinni tak učiniti, i kdyby nám z toho značná škoda hrozila nebo dílo to se značnou námahou bylo spojeno. Jinak bychom těžce hřešili. Tak na př. těžce hřeší, kdo tonoucímu nepřispěje, poněvadž by si zmáchal šaty, nebo přepadenému nepřivolá pomoci, poněvadž se bojí, že zbojníci později by se mu mstili. Důvod tohoto výkladu jest jasný: Ztráta života jest největším a nenapravitelným vezdejším zlem, kdežto

téměř každá jiná škoda jest menší a napravitelná. Díme: „nejsme povinni, nasazovati vlastní život"; takové povinnosti nelze nám ukládati, jelikož vlastní naše osoba jest nám bližší než osoba cizí. Ovšem však, ač k tomu nejsme povinni, přece se nám to nezakazuje, a jest to skutkem heroické lásky k bližnímu, položiti za něho život, nebo vydati se za něho v nebezpečí života.

Svrchovanou tísní tělesnou jest ovšem jen *blízké* nebezpečí smrti, *nikoli však vzdálené,* na př. nemoc, třeba dosti vážná. Nejsme tedy povinni člověku vězícímu ve vzdáleném nebezpečí smrti přispěti, může-li se tak státi jen se značnou naší škodou, jelikož ani on sám není vždy povinen užíti prostředků příhodných (VIII, 43).

19. c) *Vězí-li bližní ve vážné (ať duchovní ať tělesné) tísni, jsme povinni přispěti mu, může-li se tak státi se škodou nebo obtíží obstojnou, nebo snad i nepatrnou;* nejsme však povinni přispěti mu se škodou značnou nebo snad i nesmírnou. Nazýváme totiž onu tíseň vážnou, ze které bližní přes všechny nepříznivé okolnosti sám vyváznouti může, jen když napne své síly, nebo (nemůže-li bližní vlastními jen silami vyváznouti) jsou-li okolnosti alespoň takové, že mu odjinud úplná nebo částečná pomoc kyne. Příkladem uvádíme (S. Alph. Theol. mor., II, 27): Nejsme povinni vydati se na missie do krajin zámořských, jelikož jednak víme, že bychom mnoho nepořídili, ale také víme, že tam spěchají missionáři schopní. Nejsme povinni napomenouti hříšníka těžce nemocného, hrozí-li nám z návštěvy nebezpečí života nebo pohroma dobré pověsti nebo značná ztráta majetková; ovšem však jsme povinni učiniti tak, dovolují-li to okolnosti a můžeme-li tak učiniti beze škody a s nepatrnou jen námahou.

20. d) *Vězí-li bližní v tísni obyčejné, ať duchovní ať tělesné, jsme povinni mu přispěti, nestojí-li nás to žádnou nebo jen nepatrnou námahu;* nejsme však povinni přispěti mu s vlastní škodou, třeba by tato byla obstojnou, tím méně arci se škodou ještě větší. Důvod poučky jest jasný: bližní vlastně naší pomoci ani nepotřebuje, an sám snadno si pomoci může, ba snad si jí vůbec ani nepřeje. Nad to v takovéto tísni vězí velmi mnoho lidí a nemožno jest všem přispěti. Proto také slova „povinni jsme" nesmí se tak přísně vykládati jako výše, je-

likož čin příčící se této povinnosti bývá obyčejně hříchem jen lehkým, ač je-li vůbec hříchem.

21. e) Vězí-li bližní jen v tísni vážné nebo obyčejné, *můžeme vyčkati*, až jestliže nás o pomoc požádá, a pak teprve (dle zásad sub c) a d) vyložených) pomoci mu. Nežádá-li si však pomoci té, nejsme povinni pomáhati mu. Ba žádá-li si přímo, aby se mu nepomáhalo, nebo zakazuje-li si veškeru pomoc (ať jeho důvod jest jakýkoliv), bylo by neoprávněným vtíráním se do jeho soukromých záležitostí, kdybychom mu přece pomáhati chtěli. Jinak ovšem jest, vězí-li bližní v tísni svrchované, ať duchovní ať tělesné. Tu nesmíme čekati, až požádá-li nás (jednak proto, že začasté vůbec o pomoc žádati nemůže, jednak proto, že průtah jest nebezpečen), nýbrž povinni jsme přispěti mu dle zásad sub a) a b) vyložených, jakmile jsme jeho svrchovanou tíseň seznali. Ba povinni jsme mu přispěti, i když veškeré přispění si byl zakázal, jelikož ve svrchované tísni běží o statky, nad kterými bližní sám žádného disposičního práva nemá.

22. f) Nejsme z důvodů lásky povinni *vyhledávati* lidí ve svrchované tísni vězících (leda že by za těch kterých okolností z jiných důvodů nám takovýto úkol byl uložen). Ovšem také nesmíme úmyslně se jim vyhýbati, neboť to by bylo právě tolik, jako opouštěti je. Lidí v tísni vážné nebo obyčejné vězících vyhledávati nemusíme (byla by to práce nekonečná); nehřešíme, vyhýbáme-li se jim, ale chváliti toho nelze.

23. g) Dle pravidel právě vyložených snadno poznáme, co jest nám činiti, vidíme-li nebo víme-li, že *bližnímu hrozí nějaká škoda, nebo že se mu již děje*, ať původcem škody té jest příčina živelná (oheň, povodeň a pod.), nebo osobní (zlomyslný nebo neprozřetelný škůdce a pod.). Míníme popředně *škodu materiální*, ač naše pravidla hodí se i na škodu morální, a tážeme se, *zdali jsme či nejsme povinni zameziti škodu tu.* Odpovídajíce se přihlížíme ke dvojí věci, nejprve, jaká jest škoda ta, zda značná či nepatrná, a dále, zdali ji můžeme snadno a pohodlně či jen s obtíží zameziti. Hrozí-li nebo děje-li se bližnímu škoda poměrně nepatrná, nejsme povinni všímati si jí; ba někdy se to ani nedoporučuje, zvláště obáváme-li se nějakých nepříjemností. Hrozí-li mu však nebo děje-li se mu škoda značná, a můžeme-li bez značného nepohodlí ji zameziti, jsme povinni užíti prostředků příhodných. Živelnou škodu, možno-li, ihned zastavíme; zlomyslného nebo neopatrného škůdce rázně napomeneme nebo (jsme-li dosti silni) sami zaženeme; po případě upozorníme bližního na škodu, zvláště opakuje-li se, aby sám majetek svůj střežiti mohl. Omlouvá nás nepřiměřená nebo nezvyklá námaha při škodě živelné, obava vážných nepříjemností (spílání, násilnosti) při škodě zlomyslné. Můžeme-li však pohodlně a snadno značné škodě bližního zabrániti, a nečiníme-li tak, hřešíme; ale k náhradě škody povinni nejsme, leda že by zvláštní spravedlnostní důvod nám ukládal střežiti majetek bližního.

§ 7. Milosrdenství.

24. K účinné lásce blíženské těsně přiléhá *milosrdenství* (misericordia), t. j. *ctnost, kterouž veden člověk rád pomáhá bližnímu v jeho tísni.* V přirozeném řádu vede nás k milosrdenství přirozený soucit s bídou bližního, a po té stránce čítáme milosrdenství k oněm ctnostem, jež spravedlnosti jsou přidruženy (V, 8). Nemůže totiž společnost lidská bez milosrdenství snadno obstáti. Jsouce všichni členy jedné a téže společnosti lidské, jsme spolu jeden na druhého odkázáni. Mimo jiné vede nás k milosrdenství také důvod (poněkud sobecký), že nejsouce milosrdnými, sami ztrácíme nárok na milosrdenství jiných. Není tedy ani dle přirozeného řádu milosrdenství věcí úplně volnou, nýbrž ze vzájemnosti lidské věcí do jisté míry povinnou, a proto ji družíme ke spravedlnosti. V řádu nadpřirozeném vede nás k milosrdenství důvod mnohem vznešenější a vydatnější: Prokazujeme milosrdenství, poněvadž nuzný člověk jest dítkem Božím a naším soudruhem v tomto slzavém údolí, a po té stránce milosrdenství stává se částí lásky blíženské.

25. Skutky, kterými milosrdenství prokazujeme, slují *skutky milosrdenství* (opera misericordiae). Jelikož tíseň, ve které bližní vězí, může býti buď tělesnou nebo duchovní, jsou také skutky milosrdenství buď tělesné nebo duchovní. Těch i oněch jest veliké množství; obvykle však každých čítáme sedm.*) *Tělesné skutky milosrdenství* obecně se uvádějí (Vel. katech. ot. 840) tyto: 1. lačné krmiti, 2. žíznivé napájeti, 3. pocestné do domu přijímati, 4. nahé odívati, 5. nemocné navštěvovati, 6.

*) Systematicky je z potřeb bližního vyvíjí sv. Tomáš, S. Th. II. II. q. 32. a. 2.

vězně vysvobozovati, 7. mrtvé pochovávati. *Duchovní skutky milosrdenství* obecně se uvádějí tyto (Vel. katech. ot. 841): 1. hřešící kárati, 2. neumělé učiti, 3. pochybujícím dobře raditi, 4. zarmoucené těšiti, 5. křivdy trpělivě snášeti, 6. ubližujícím ochotně odpouštěti, 7. za živé i za mrtvé se modliti. Versus memoriales:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo;
Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.

Seznamy zde uvedené ovšem nikterak nevyčerpávají všech možných skutků milosrdenství, ba ani nejpřednějších z nich. Oba seznamy jsou spíše jen nahodile sestaveny.*) Šest skutků tělesného milosrdenství uvedeno dle Matth. 25, 41., sedmý při-dán z knihy Tobiášovy. Obdobně k sedmi skutkům tělesného milosrdenství sestaveno pak sedmero skutků duchovního milo-srdenství. Není tedy správno, čteme-li: „Skutky tělesného (duchovního) milosrdenství jsou“, jako má na př. náš starší katechismus, r. 1874 approbovaný. Mnohem správnější jest výklad nynějšího katechismu (l. c.), an dí: „V Písmě svatém doporučují se zvláště tyto tělesné (duchovní) skutky milo-srdenství.“

26. Skutky tělesného i duchovního milosrdenství jsou tedy velmi rozmanity, jako rozmanity jsou okolnosti lidského ži-vota. Všechny však srovnávají se v tom, že konáme něco, k čemu dle přísné spravedlnosti nejsme vázáni, a že to konáme, abychom bližnímu v nějaké tu větší tu menší tísni při-spěli, ať již z přirozené soustrasti (ἔλεος), ať z vyšší pohnutky lásky bližENSKé. Každý ze soustrasti vykonaný skutek sluje po řecku ἐλεημοσύνη, kterýžto název přešel do latiny (eleemosyna) a do jiných řečí, i do češtiny, *almužna*. Dobře tedy dí Vel. katech. ot. 839: „Almužnou rozumíme všecky tělesné i duchovní skutky milosrdenství.“ A v tom smyslu známe tři hlavní dobré skutky (ot. 835), jimiž jsou: modlitba, půst, almužna. Obyčejně však almužna vyměřuje se ve smyslu užším a nejužším (§ 8.).

Zvláštního pojednání vyžaduje mezi tělesnými skutky milosrdenství *almužna*, mezi duchovními skutky milosrdenství *bratrské napomenutí.*

*) Některá krajina neb doba vyžaduje více těch, jiná zase spíše jiných skutků milosrdenství.

§ 8. Almužna.*)

27. *Almužna* v nejširším slova smyslu znamená jakýkoliv skutek milosrdenství, a ve smyslu poněkud užším každý skutek tělesného milosrdenství. Při tomto (zajisté oprávněném) výkladu nikdo není tak chud, aby nemohl bližnímu svému alespoň někdy a někde almužnou přispěti, a nikdo není tak bohat, aby směl se vždy a všude veškeré almužny zříci, jakoby nikdy a nikde žádného přispění jiných lidí nepotřeboval. Tak na př. i vznešený a vlivný bohatec zbloudiv v lese nucen jest prositi nuzného dřevorubce, aby mu cestu ukázal nebo ho v nepohodě pod hostinný krov svůj přijal.

Obyčejně však mluvice o almužně vykládáme ji ve smyslu nejužším a vyměřujeme: *Almužna jest dar udělený nuznému na úlevu jeho bídy.* Díme: „dar“, teníce tím hmotnou věc penězi ocenitelnou, nebo sám peníz, který mu v majetek odevzdáváme. Díme: „nuznému“, který podpory potřebuje. Díme: „na úlevu jeho bídy“, čímž označujeme vnitřní účel almužny. Není tedy almužnou, vyplácíme-li chudému člověku mzdu za vykonanou práci, nebo darujeme-li mu něco, čeho upotřebiti nemůže, nebo darujeme-li mu něco z přátelství, na důkaz lásky a úcty, ze společenských ohledů, nebo se závazkem splátky a p.

28. Mnozí lidé jsou toho mylného názoru, že almužna jest sice dobrým, nikoli však povinným skutkem; lidově se říká, že almužnu udělujeme „z dobré vůle“. Ač nelze upříti, že v jednotlivých případech nezřídka jest tomu tak (což níže vysvětlíme), přece nepřipouštíme správnosti tohoto výroku obecně.

Almužna vůbec jest skutkem povinným, a *těžkého hříchu* by se dopouštěl, kdo by si umínil, že *nikdy a nikde nižádné almužny* neudělí, ani o své újmě, ani na žádost prosících. Níže pak poznáme, že v jednotlivých případech někdy tu pod těžkým tu pod lehkým hříchem jsme povinni přispěti bližnímu v jeho hmotné tísni.

Povinnost almužny dokazujeme jednak potřebami společnosti lidské, ve které při nezbytné nestejnosti majetku a při tísni jednotlivců z ní vzniklé almužny třeba jest; jednak z povahy hmotného majetku, který nám Bohem nebyl dán

*) Encyklika Leona XIII. „Rerum novarum“ ze 17. května 1791, odstavec „Itaque fortunati“. Ord. list Pražské arcid. 1891, str. 87.

v dar naprostý, nýbrž jen v dar podmíněný, jehož tedy jen dle vůle Boží užívati máme (VIII, 51). A že z příkazu Božího povinni jsme udíleti almužny, dosvědčuje nám Písmo svaté, z něhož jen některá místa uvedeme. Matth. 25, 41: „Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus; esurivi enim, et non dedistis mihi manducare... Tunc respondebunt ei: Domine, quando te vidimus esurientem.... Tunc respondebit illis dicens: Amen dico vobis: Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in supplicium aeternum." — Luc. 16, 19—31 čteme příběh o chudém Lazaru a nemilosrdném bohatci, který, ač nedopouštěl se jiných hříchů, leč že maje hojnost všeho nedbal hladu a bídy dobře mu známého Lazara — alespoň v evangeliu o jiných jeho hříších nic se nepovídá — přece za to „sepultus est in inferno". — I. Jo. 3, 17: „Qui habuerit substantiam hujus mundi et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo?" — Luc. 11, 41: „Quod superest, date eleemosynam." — Sir. 4, 1: „Fili, eleemosynam pauperis ne defraudes, et oculos tuos ne transvertas a paupere." — Tob. 4, 7: „Ex substantia tua fac eleemosynam et noli avertere faciem tuam ab ullo paupere: ita enim fiet, ut nec a te avertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. Praemium enim bonum tibi thesaurus in die necessitatis. Quoniam eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat et non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna omnibus facientibus eam." — Dobře však radí moralisté, aby kazatel nezdržoval se přespříliš výkladem *povinnosti* almužny, nýbrž aby spíše vykládal její *význam v životě společenském a zásluhu před Bohem.*

29. Ač předmětem almužen jsou statky hmotné, přece almužna není závazkem spravedlnosti, nýbrž jen závazkem lásky křesťanské, jak již bylo vyloženo. Proto také *odepření almužny,* ač jest někdy hříchem, a to po případě i těžkým hříchem, *nemá v zápětí povinnosti náhrady* ani odepřené almužny, ani škody z toho vzniklé, jelikož žádné přísné právo prosebníkovo porušeno nebylo.

30. Dosud hleděli jsme k obecné povinnosti almužny Nyní jest nám vylíčiti, zdali a jak tato obecná povinnost zavazuje *v jednotlivých určitých případech.* Tu pak odpovídajíce uvažujeme: 1. jaká jest bída nuzného prosebníka a 2. jaké jsou majetkové poměry dárcovy. Dle dvojí okolnosti té vyzní pak odpověď kladně nebo záporně.

31. Chuďas jest buď *v bídě a nouzi svrchované,* kde běží až i o život (hladem umírá), nebo alespoň o vážnou poruchu zdraví a p. jeho samotného nebo jeho rodiny; nebo vězí *v bídě a nouzi vážné,* kde neběží sice o život neb o zdraví, ale kde zavládají poměry velmi tísnivé; nebo vězí jen *v chudobě obyčejné,* ale dostatečně almužnami a jinak podporované a proto nepříliš tísnivé. Viz IX, 11.

32. Chudému udělujeme almužnu ze svého výdělku, důchodu, příjmu, jmění, čili obecně řečeno: *ze svého majetku,* jímž ovšem jsme nestejně poděleni.

Někdo si vydělá nebo po případě má právě jen tolik, co mu stačí, aby života svého a členů své rodiny jakž takž uhájil, sebe, ženu a děti prostě ošatil, sobě a jim skromné přístřeší opatřil. Ač není právě žebrákem, „obyčejnou chudobou" (viz výše) stíženým, přece jen málo nad něj vyniká a každou chvíli jím státi se může. Díme, že má jen příjem neb majetek *k holému životu nezbytný,* a neměníme svého úsudku ani v tom případě, že by jeho výdělek snad ještě stačil, aby si nějaké skrovné úspory pro případ nemoci, nezaměstnanosti, stáří nebo nepředvídaných nehod mohl uložiti.

Lépe jest na tom, kdo jměním sice neoplývá, ale přece alespoň tolik si vydělá nebo tolik má, že nejen si může opatřiti nutné a nezbytné životní potřeby, ale nad to ještě může slušně a přiměřeně dle stavu svého žíti. O něm díme, že má příjem nebo majetek *ke slušné výživě potřebný.* Jest nesporno, že společnost lidská (tak jak nyní jest) neobejde se bez různosti stavů, že stav, jemuž náležíme, ukládá nám jakési povinnosti ve společenském životě, jimž vymknouti se nemůžeme, a že některé stavy vyžadují na svých příslušnících okázalejší a dražší způsob života. Těžká však jest odpověď, tážeme-li se, kam až sahají potřeby a požadavky *života stavu přiměřeného.* Známa jest výtka, že mnohý chce žíti „nad svůj stav" a že pak, nemaje k tomu dosti prostředků, stěžuje si, že „nemůže žíti podle stavu svého", nebo stačí-li, že tvrdí, že „nemá nazbyt". Papež Innocenc XI. byl nucen zavrhnouti r. 1679 tuto 12. větu: „Vix in saecularibus invenies, etiam in regibus, super-

fluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.“ Jest tedy dosti důležito věděti, co asi vyžaduje život vedený přiměřeně stavu a povolání. Sv. Alfons (Theol. mor. II, 31) k té věci podotýká: „Quae sunt necessaria ad alendos liberos, famulos, honestas donationes, convivia, hospitum tractationem .... spectatis etiam communibus eventibus .... necessitate futura etc. non sunt superflua.“ Ovšem slova sv. Alfonsa platí pro století XVIII.; dnes, ve století XX., jsou jiné poměry, a nutno ještě některé potřeby uvésti, kterých sv. Alfons neznal; jsou to na př. občasné, pro osvěžení nutné výlety neb zábavy, studijní a feriální cesty, divadla, koncerty, obvyklé sbírky na zbožné, církevní, národní a jiné účely, příspěvky do různých spolků a jednot atd. Podrobnosti ovšem nelze až na haléř uvésti. Celkem možno říci, že žije stavu svému přiměřeně, kdo ve svých potřebách a vydáních řídí se rozumnými požadavky svého společenského postavení a příkladem rozumných druhů v povolání, stejně vzdálen jsa špinavé hamižnosti i nesmyslného přepychu. Arciť, z požadavků stavem vyžadovaných některé (zejména strava, šatstvo, byt) jsou nutnější, a na těch šetřiti bývá těžko; jiné jsou méně nutné (zejména zábavy), a na těch snadno (je-li toho třeba) šetřiti se může.

Je-li někdo tak zámožný, že mu po krytí všech nejen životu nezbytných, ale i stavu přiměřených vydání na důchodech ještě něco zbývá, díme, že vládne *statkem přebytečným.* Díme-li „zbývá“, míníme tím pravidelný, v každém období stejně se vyskytující přebytek, nikoli však přebytek jednou za čas docílený.

Po obou těchto výkladech předběžných přistoupíme k výkladu *povinnosti almuženské.*

33. 1. *Kdo vládne jen příjmem nebo majetkem k holému životu nezbytným, není povinen dávati almužny,* i kdyby bližní vězel v bídě svrchované. Neboť ztenčením svých, k holému živobytí sotva dostatečných prostředků sám by upadl v tíseň svrchovanou nebo alespoň vážnou, nikdo však není povinen tíseň s bližního převaliti na sebe. Proto dí Písmo sv.: Quod superest, date eleemosynam.

34. 2. Vězí-li bližní *v bídě svrchované,* jsme povinni pomoci mu *ze statků přebytečných,* máme-li je; nemáme-li jich, jsme povinni *uskrovniti se* v těch vydáních stavu přiměřených, ve kterých uskrovniti se můžeme (na př. při zábavách). Povinnost ta zavazuje pod těžkým hříchem. Dlužno však přidati:

a) Povinnost naše nejde dále, než jen vymaniti bližního *z okamžité tísně* (tedy dáti mu, čeho třeba, aby hlady nezemřel) a po případě opatřiti ho na nejbližší krátkou dobu, až na př. zase najde si výdělek. K tomu není třeba značných nákladů. Nelze však nám ukládati, abychom delší dobu o něho se starali, zvláště jsou-li vedle nás ještě i jiní, kteří ujmouti se ho mohou; neslušíť se složiti vše na jednu osobu.

b) Možno-li bližnímu vypomoci jen pouhou *půjčkou nebo zápůjčkou,* není třeba darovati mu věci potřebné; stačí je půjčiti nebo zapůjčiti.

35. 3. Žadatelům vězícím *v tísni vážné* povinni jsme přispěti almužnou *ze statků přebytečných,* nejsme však povinni (nemáme-li statků přebytečných) uskrovniti se, abychom jim přispěti mohli. Povinnost ta váže (obecně řečeno) pod hříchem těžkým; arciť platí i zde obojí omezení několik řádek výše sub a) a b) o podpoře v bídě svrchované přidané. Díme-li „žadatelům vězícím v tísni vážné“, nemíníme ovšem nikterak všech, které známe nebo kteří se na nás obracejí; neboť všem přispěti bylo by nemožno. Také toho není třeba; stačí úplně, přispějeme-li jen *některým* žadatelům nebo třeba jen *jednomu* z nich, ponechávajíce péči o ostatní potřebné jiným dobrodincům a dělíce se s nimi takto o povinnost almužnenskou nejen na nás, nýbrž i na ně vloženou. Tu pak jest zcela přirozeno, že si počínáme s jakýmsi výběrem. V první řadě stojí nejbližší příbuzní, přátelé, soudruzi, a po nich teprve přicházejí jiní. Nehřešíme nikterak, nedbáme-li proseb osob nám vzdálenějších, nebo neznámých, nebo dotěrných a často nás obtěžujících.

36. 4. Žadatelům vězícím v tísni obyčejné čili *obvyklým žebrákům* má se přispívati almužnami *ze statků přebytečných.* Nejsme však povinni obdarovati každého žebráka; úplně vyhovíme povinnosti své, jestliže *tu a onde některému žebráku* dáme almužnu.

37. *Zdaž však hřeší,* kdo požehnán jsa statky přebytečnými žebrákům jen v obyčejné tísni vězícím *žádných almužen* neudílí a je všechny šmahem odmítá?

Moralisté odpovídajíce nesouhlasí. Sv. Tomáš (S. Th. II. II. q. 32. a. 5.) dí: „Sic ergo dare eleemosynam de superfluo est

in praecepto, et dare eleemosynam ei, qui est in extrema necessitate; alias autem eleemosynas dare est in consilio, sicut et de quolibet meliori bono dantur consilia." Sv. Antoninus a s ním četní moralisté učí, že nehřeší, kdo žebrákům jen v obyčejné tísni vězícím žádných almužen neudílí, alespoň že nehřeší těžce. Téhož mínění byl i sv. Alfons v prvních vydáních své mravouky; později však (Theol. mor. II, 32. Retractationes, 4) přidal se k přísnějšímu mínění, dle něhož těžce hřeší, kdo maje statky přebytečné obyčejným žebrákům ničeho nedává. Ovšem nesmíme přehlédnouti, že sv. Alfons měl na mysli poměry své doby a své vlasti, že však za našich dob a u nás nutno tuto věc poněkud jinak posuzovati. Jinak jest v místech malých, kde obcházejí jen domácí žebráci v nečetném počtu, kde každý každého zná, kde tedy žebrotou chodí jen žebráci skutečně chudí a potřební, kde člověk zahálčivý, práce se štítící nebo nechudý na žebrotu se nevydává, jelikož by nic nedostal. Tu spíše bych se klonil k mínění přísnějšímu, a alespoň z lehkého, ba po případě za přitěžujících okolností (zvláště pro pohoršení) i z těžkého hříchu vinil bych zatvrzelce, který by všechny žebráky ode dveří svých zaháněl a žádnému žádné almužny neudílel. Jinak však jest na místech, kde mnoho neznámých žebráků se schází, jako na př. ve větších městech nebo na poutních místech, a kde jest velmi pravděpodobno, že značnou část těchto žebráků tvoří lidé zámožní, nebo práce se štítící, nebo almužny naprosto nehodní. Tu neopovážil bych se ani z těžkého, ba ani z lehkého hříchu viniti křesťana, který všechny jemu neznámé žebráky šmahem odmítá, jen když nějakým jiným způsobem almužnu dává, na př. přispívaje k různým chudinským fondům.

V naší vlasti obecně se uznává, že obecenstvo dává mnoho almužny; ale rovněž obecný je stesk, že almužen těch dostává se velmi často osobám drzým a nehodným, a snad jen z malé části osobám skutečně chudým, almužny potřebným. Kdo pobyl v cizině, dovede vyprávěti, že jsou kraje a města, kde nepovalují se žebráci u kostelních dveří, neobtěžují na ulici obecenstva, nechodí dům od domu, a to prostě z toho důvodu, že péče o chudé svěřena jest povolaným činitelům a že lidé dobrého srdce vědí, kam mají almužny své donášeti, přesvědčeni jsouce, že se jich dostane lidem v pravdě nuzným a almužny hodným.

Po té stránce málo si všímáme spolku sv. Vincence de Paula. Při malých, nepatrných příjmech svých působí spolek ten tolik dobrého. Co by mohl vykonati, kdyby se mu svěřily almužny zbytečně vyhozené!

38. Ještě zbývá vyložiti, *mnoho-li asi z přebytečných statků žebrákům* v obyčejné tísni vězícím almužnou věnovati se má. Jasno jest, že (neběží-li o tíseň svrchovanou) nelze nám ukládati, abychom věnovali veškeren přebytečný důchod neb značnou jeho část; stačí zajisté věnovati jen nějaký díl. Ale mnoho-li? Sv. Alfons (Homo ap. IV, 19) míní, že stačí ze statků přebytečných, které nám po úhradě všech vydání potřebných k živobytí dle stavu ještě vybudou, věnovati asi 50. díl čili 2%, a že při značnějších přebytcích stačí díl ještě menší. Důvodem uvádí sv. Alfons, že by o chudé bylo dostatečně postaráno, kdyby všichni boháči tak si počínali. Lehmkuhl (11. vyd. I, 764) k tomu přidává: „Verum hanc quantitatis determinationem nostris temporibus vix practicam esse puto"; a Göpfert (II, § 69) přidává: „Bei der immer mehr wachsenden Ungleichheit des Besitzes, wonach das Kapital sich immer mehr in wenigen Händen anhäuft, scheint aber der angegebene Prozentsatz kaum mehr zu genügen." Nechci pouštěti se do rozboru, zdali svatým Alfonsem stanovený úděl 2% za dnešních dob stačí či nestačí. Pokládám tuto otázku za zbytečnou, jelikož u nás každý zámožný občan platí státní, zemské a obecní daně, z nichž značná část účelům chudinským, podpůrným a dobročinným připadá; uvážíme-li pak, že daň platí se nejen ze statků přebytečných, nýbrž z veškerého příjmu a jmění, snadno uznáme, že lidé zámožní ani o tom nevědouce almužnám takto již věnují více než 2% příjmů přebytečných. Lidem velmi zámožným (řekněme: millionářům) slušelo by se, by větší procento almužnám věnovali; z téhož důvodu, ze kterého oprávněna jest progressivní daň občanská, oprávněna jest zajisté také progressivní daň almuženská.

39. *Almužna náleží jen chudým, kteří by bez ní nemohli se uživiti.* Chudoba jejich zaviněna bývá stářím, nemocí, neduhem nebo nešťastnými okolnostmi; někdy je stálá, někdy dočasná. Almužna však nenáleží lidem, kteří mají majetek, ale zapírají jej, nebo mohou pracovati, ale práce se štítí, nebo po případě mají příbuzné, kteří jsou povinni a ochotni starati se o ně. *Hřeší* tedy žebrák žebrající, ač *almužny nepotřebuje.*

Hřeší však zpravidla hříchem pouze lehkým, či, správněji řečeno, řadou hříchů pouze lehkých, jelikož almužny takto vylákané bývají nepatrné a v jeden větší předmět srůsti nemohou, poněvadž od různých dobrodinců vylákány jsou.

40. Někdy se stává, že na bolestnou cestu žebroty vydávají se lidé zdraví a silní, *kteří by rádi pracovali, ale práce neb zaměstnání nalézti nemohou.* Ti zajisté zasluhují podpory v okamžité tísni své. Jest však jasno, že prácechtivým nezaměstnancům křesťan lépe pomůže, postará-li se dle sil svých o to, aby práci a výživu zase nalezli.

41. Předmětem almužny nebývají vždy jen peníze nebo věci hmotné (pokrmy, šatstvo, příbytek a pod.), nýbrž nezřídka i jiné věci neb úkony, které se *zdarma* prokazují, ač by jinak za ně platiti se musilo, na př. porady a p. Šlechetný a lidumilný lékař neb advokát nebo notář neb jiný podobný funkcionář rád zadarmo poradí nebo listinu vyhotoví člověku nuznému, který povinný poplatek těžce shání. Do jisté míry jest to i jeho křesťanskou povinností, ač není li veřejnými institucemi (na př. klinikami, okresními lékaři, obhájci ex offo, soudními legalisacemi a pod.) o takové potřeby chudiny postaráno.

42. Dodatkem ještě přidáváme, že *pravá křesťanská almužna vykvětá jen na stromu pravé křesťanské lásky k Bohu a bližnímu.*

Svět almužně nepřeje. Liberální národohospodářství ji odsuzuje, poněvadž prý živoření chudiny jen prodlužuje, kdežto přece národohospodářský vývoj prý vyžaduje toho, aby neduživá chudina vyhynula a jen silné a zdatné lidstvo aby zůstalo. Demokratický socialismus ji zavrhuje, poněvadž prý veškeren majetek náleží všem, a nesluší prý se proletářům, aby almužnou dostávali, co jim po právu náleží.

§ 9. Vděčnost.

43. Přijavše od někoho nějaké, ať duchovní, ať tělesné dobrodiní, povinni jsme dobrodinci svému vděčností. Dobrodinci bylo na vůli ponecháno, chce-li či nechce-li nám dobrodiní uděliti, a i nám bylo na vůli ponecháno, chceme-li či nechceme-li z ruky jeho je přijmouti. Avšak přijavše něco, nač jsme neměli přísného práva, máme alespoň děkovati; proto čítáme

vděčnost mezi ctnosti, jež se spravedlností sdruženy jsou (V, 8). Vyměřujeme: *Vděčnost* (gratitudo) *jest ctnost, kterouž vedeni snažíme se, abychom dobrodiní přijatá přiměřeným způsobem spláceli.* Má pak vděčnost dvojí stránku, vnitřní a vnější. Vděčnost po vnitřní stránce své čili *cit vděčnosti* vyžaduje, abychom dobročinnost nám prokázanou uznávali a jí nadále vzpomínali. Vděčnost po stránce vnější čili *skutek vděčnosti* vyžaduje, abychom v přítomnosti přijavše dobrodiní za ně slušně poděkovali (možno-li), v budoucnosti pak k podobným službám, kdyby dobrodinec jich potřeboval, ochotni byli a za dobrodince své se modlili. Nevzniká však ani z vděčnosti závazek, přijatá dobrodiní později v plné a neztenčené míře spláceti, jako při nějaké půjčce neb zápůjčce. Pokud vděčnost zavazuje, váže jen pod hříchem lehkým.

44. Vděčnosti nedostatkem příčí se *nevděk*, jenž tu většího, tu menšího stupně dojíti může. Nevděčník neuznává dobrodiní mu prokázaných, nevzpomíná jich, neděkuje za ně, nesplácí jich, nemodlí se za dobrodince své. Pokud nevděk zůstává pouze na tomto záporném stanovisku, jest hříchem jen lehkým (poněvadž vděčnost váže jen pod hříchem lehkým), ba jest i hříchu prost, máme-li nějaký rozumný důvod, nepřijímati těch kterých dobrodiní, a chceme-li svůj úmysl takto projeviti. Hněv a nepřátelství nejsou důvodem rozumným, nepřijímati darů dávaných; jest jím však na př. ohled na nepříznivé majetkové poměry dárcovy, nebo nepřístojnost daru, nebo nepříjemnost z něho plynoucí, nebo dotěrnost dárcova a pod.

Přebytkem příčí se vděčnosti *vděk přemrštěný*, který má za to, že i hříchem nebo jakýmkoliv jiným nedovoleným způsobem třeba jest vděčným býti. Jest tedy nepřípustnou pohnutkou hříchu, nikoli však hříchem zvláštním.

§ 10. Bratrské napomenutí.*)

45. Nejpřednějším skutkem duchovního milosrdenství jest *bratrské napomenutí* (correctio fraterna seu correptio fraterna). Bratrsky napomíná, kdo láskou veden domlouvá bližnímu,

*) S. Thom. S. Th. II. II. q. 33. a. 1—8. S. Alph. Theol. mor. II. 34—42, IV. 234—254.

aby zamýšleného hříchu se nedopouštěl nebo ze spáchaného hříchu se kál.

46. Bratrské napomenutí nesmíme zaměniti s přednostenským pokáráním. Bratrské napomenutí vychází z lásky bližensko a čelí jen k nápravě zbloudilého spolubratra; *přednostenské pokárání* (correctio judicialis) má však ráz trestu a jest vyhrazeno představenému trestní pravomocí vyzbrojenému, který provinilci uděluje *důtku*. Mezi oběma stojí *otcovské napomenutí* (correctio paterna), jímž napomíná představený, nikoli však jako soudce, nýbrž spíše jako vychovatel a otcovský přítel.

Bratrské napomenutí má mnoho podobnosti s almužnou, a nazývá se také *almužnou duchovní*.

47. Jako tělesná almužna není ponechána naší libovůli, nýbrž za určitých okolností povinnou se stává, tak i *bratrské napomenutí* není skutkem nezávazným, nýbrž *za určitých okolností* (jež níže vyložíme) *skutkem povinným*. Povinnost tu pak poznáváme nejen ze zákona přirozeného, nýbrž i ze zákona zjeveného.

Právo přirozené žádá, abychom bližnímu v tísni vězícímu dle potřeby a možnosti pomáhali; nedá se však upříti, že nejen tělesná chudoba, nýbrž i těžký hřích nebo po případě pokušení k němu jest skutečnou tísní. Vidíme-li člověka slepě do tělesné záhuby spěti, pokládáme zajisté za svou povinnost upozorniti ho, že v záhubu se vrhá; a kdybychom tak neučinili, přičítali bychom si do jisté míry spoluvinu na jeho záhubě. Ale nejinak jest, spěje-li bližní do záhuby duševní; i tu jest naší povinností varovati ho, abychom nebyli později nuceni přičítati si spoluvinu na jeho duchovní pohromě.

Zákon zjevený ukládá nám povinnost bratrského napomenutí na několika místech, z nichž zvláště důležito jest: Matth. 18, 15: „Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum.“ Dí pak sv. Augustin (a s ním souhlasí všichni exegeté a theologové), že slova „in te“ dlužno vykládati ve smyslu „coram te“, že tedy slova „in te“ neznačí snad urážky nám učiněné, nýbrž hříchy nám známé. Není pak výklad ten nikterak nesprávným, jelikož i hříchy nám známé směřují svým pohoršením „in nos“. Můžeme dále uvésti příklad Spasitelův, který napomínal, kde toho bylo třeba, a svatých apoštolů, kteří napomínací povinnosti své byli si vědomi a ji také konali.

48. Avšak jako tělesná almužna nezavazuje vždy a všude, tak ani povinnost bratrského napomenutí nezavazuje při každé příležitosti. Ba možno říci, že bratrské napomenutí vyžaduje mnohem větší rozvahy, než almužna tělesná. Někdy váže povinnost ta pod hříchem těžkým, někdy pod hříchem pouze lehkým, někdy pak vůbec neváže; ale někdy mohou se okolnosti tak utvářiti, že bratrské napomenutí škodí a proto díti se nesmí, což při tělesné almužně nebývá.

49. *Povinnost bratrského napomenutí*, či zkrátka *povinnost napomínací* váže pod *těžkým* hříchem, sbíhají-li se v případě *všechny* následovně uvedené okolnosti. Chybí-li některá z nich nebo mírní-li se značně, povinnost napomínací váže již jen pod lehkým hříchem, ba nezřídka vůbec závaznost její přestává.

Okolnosti nutné jsou:

1. Je-li *mravně jisto*, že běží o *hřích těžký*, nebo o lehký sice, ale *nebezpečný* mravní poklesek; pouhé podezření nedovoluje napomínati, a hřích jen lehký, není-li nebezpečný, již četností svou vymyká se povinnosti napomínací.

2. Je-li našeho napomenutí *nezbytně třeba*, tedy víme-li, že bližní bez napomenutí by se nenapravil, a že tu není nikoho, kdo by napomenouti mohl nebo chtěl.

3. Je-li odůvodněna naděje, že bratrské napomenutí nějak *prospěje*, neboť nebylo by rozumno namáhati se, je-li příznivý výsledek předem vyloučen.

4. Můžeme-li napomenouti, *aniž bychom škodu trpěli nebo značnému nepohodlí se vydávali*; neboť láska blížencká neukládá povinností, jichž konání je spojeno se škodou nebo značným nepohodlím, nevězí-li bližní v tísni svrchované.

50. Z výkladu předeslaného snadno poznáváme, že *velmi řídké jsou případy, kde bychom z pouhého důvodu lásky bližencké*) pod těžkým hříchem povinnosti napomínací vázáni byli*, jelikož zřídka kdy všechny podmínky při jednom případu se sbíhají. A kdyby jen jedna z nich chyběla nebo nebyla v plné míře zastoupena, již je jisto, že nehřešíme těžce, nenapomínáme-li; hřešíme leda jen lehce nebo vůbec nehřešíme. Proto také pravidelně nejsme povinni napomenouti člověka nám neznámého, jelikož nemůžeme věděti, zdali všechny zde uvedené podmínky

*) Jakožto *osoby soukrome.*

v případě jeho se sbíhají. Sv. Tomáš (S. Th. II. II. q. 33 a. 2) přidává ještě, že i když všechny podmínky se sbíhají, člověk bázlivý neb ostýchavý přece nehřeší těžce, nenapomíná-li, domnívaje se, že by toho snad nedovedl nebo že se to naň nesluší. Skrupulant pak zpravidla lépe učiní, nenapomíná-li; při své skrupulositě snad by napomínal, kdy a kde toho není třeba, a snad by i jiné k úzkostlivosti sváděl.

51. Jsme-li však přesvědčeni, že láska blížensk á nám ukládá povinnost napomínací, nepřehlížejme právě to nejhlavnější, že jest to *povinností lásky bližensk é.* Proto napomenutí nikdy neurážej lásky. Dějž se laskavě, vlídně, mírně, šetrně, pokorně, bez hořkosti, bez nevole, bez zahanbení. „Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris.“ Gal. 6, 1. Napomíná-li představený*), smí, ba někdy i má s větší ráznosti a přísností zakročiti, aby spíše dodělal se výsledků; bratr však zůstaň v mezích lásky bratrské. Jest věcí křesťanské opatrnosti, uvážiti, *jakým způsobem* napomínati se má, aby napomenutí prospělo a neškodilo. Táž křesťanská opatrnost vyhledá také *vhodnou dobu*; neboť i když (a to třeba i pod těžkým hříchem) povinni jsme napomenouti, přece nejsme povinni, ihned napomenouti. Ba začasté ani není tak radno, jelikož bližní právě nyní dobré radě není přístupen, a lépe jest vyčkati vhodné chvíle, třeba bychom věděli, že bližní ve hříchu pokračuje.

Ještě dlužno přidati, že někdy jedno jen napomenutí nestačí a že jest třeba je opakovati, snad i vícekrát.

52. Mluvíce o obecné povinnosti napomínací přidáváme dvě kasuistické otázky, zdali i podřízený jest povinen napomenouti představeného, a zdali i hříšník hříšníka má napomenouti; k tomu přidáme úvahu, co činiti, vidíme-li, že bližní jest na tom, z nevědomosti přestoupiti nějaký zákon.

Na první otázku, *zda podřízený jest povinen bratrsky napomenouti svého představeného*, odpovídáme kladně: *ano*, neboť není důvodu, proč by podřízený odepíral představenému výkon lásky, kterého rovnému neodepírá. Příklad: sv. Karel Borromejský, Brev. Rom. 4. Nov. lect. IV. Ovšem nutno dbáti toho, aby napomenutí dálo se s patřičnou úctou a šetrností. Než dlužno přidati, že nedostatek některé výše uvedené podmínky zbavuje obyčejně podřízeného povinnosti napomínací; zejména chybívá podmínka poslední, jelikož nezřídka jest odůvodněna obava, že by představený mohl se hněvati a snad i podřízenému se mstíti.

*) Napomenutí představeného nemívá vždycky rázu představenského pokárání čili důtky. Moudrý představený nejprve napomíná bratrsky nebo otcovsky, a pak teprve, nemělo-li napomenutí jeho účinku, užívá své pravomoci přednostenské.

53. Na druhou otázku, *zda hříšník povinen jest napomenouti hříšníka*, rovněž odpovídáme kladně: *ano*, ovšem sbíhají-li se v případě všechny uvedené okolnosti. Praví sv. Tomáš (S. Th. II, q. 33. a. 5.): „Correptio delinquentis pertinet ad aliquem, inquantum viget in eo rectum judicium rationis.“ Hřích hříšníkův toto rectum judicium rationis neodnímá. Jest však jasno, že jen onen hříšník se zdarem napomínati může, jehož hřích zůstal utajen, a to buď vůbec nebo alespoň napomenutému; sic jinak by slova hříšníkova sotva měla žádoucího účinku, a spíše naopak blízka byla by domněnka, že napomenutí nemyslí se upřímně, a bylo by na snadě opáčiti: medice, cura te ipsum. Proto veřejní hříšníci lépe učiní, zdrží-li se podobného napomínání.

Stejný důvod uplatňuje se, má-li hříšník svého spoluvinníka napomenouti; může tak učiniti, alespoň při hříších mimovenerických, ale teprve když sám od hříchu ustál a z něho se kál. Přidáváme: „při hříších mimovenerických“, neboť spoluvinníka ve hříchu vilném napomínati nedoporučuje se (VIII, 123).

54. Přidáváme otázku, co jest nám činiti, vidíme-li, že *bližní z nezaviněné nevědomosti nebo z nedopatření chystá se konati něco, co se zákonu příčí*; díme-li „konati“, míníme tím i úkon proti zákazu i nekon proti příkazu.

K předložené otázce odpovídame obecně („Lehmkuhl[11], I, 773; Noldin, De praec. 98): *Nejsme povinni*, upozorněním nebo poučením zameziti *hřích pouze materiální*, nemá-li týž *žádných škodlivých*, na formální mravnosti činu nezávislých *následků.* Odpověď svou opíráme o důvod, že bližní, jednaje z nezaviněné nevědomosti nebo z nedopatření, nehřeší proti zákonu formálně, nýbrž jen materiálně, že tedy nevězí v tísni duchovní, výše (IX, 47) vyložené. Uvedené pravidlo zvláště přiléhá, jedná-li bližní z nedopatření proti zákonu církevnímu, na př.

jí-li v postní den masité pokrmy, ať proto, že zapomněl na pátek, ať proto, že neví, z čeho pokrmy připraveny jsou. Cizího a neznámého člověka raději necháme v nevědomosti a neupozorníme ho, jelikož nevíme, jak bychom pochodili. Známého nám katolíka můžeme upozorniti, chceme-li; ale povinni k tomu nejsme. Prve však, než ho upozorníme, dobře uvažme, zdali naše upozornění něco prospěje; nejsme-li si jisti, že prospěje, lépe jest neupozorniti, aby ke hříchu pouze materiálnímu nepřistoupil ještě hřích formální. Jiný příklad: VII, 98, 4.

V odpovědi výše uvedené přidáváme: „nemá-li čin žádných škodlivých, na formální mravnosti nezávislých následkův"; (srv. III, 58, 59); neboť kdyby takovéto následky měl, přece *jsme povinni*, upozorniti nebo poučiti bližního. To pak přiléhá, jestliže bližní nevědomky 1. škodí sobě samému, nebo 2. škodí někomu jinému, nebo 3. působí značné pohoršení (na př. cizí, zdejších poměrů neznalý kněz chce vejíti do hostince, který vypadá sice jako hostinec počestný, v skutku však jest nevěstincem), nebo 4. hrubě zlehčuje úctu Bohu povinnou (na př. říká slova rouhavá, neznaje významu jich), nebo 5. hrubě uráží náboženství a církev (na př. slibuje účast při nějaké slavnosti, nevěda, že slavnost ta demonstrativně čelí proti církvi). V případech těch jsme povinni upozorniti, ale jen je-li našeho upozornění nezbytně třeba, a můžeme-li upozorniti, aniž bychom škodu trpěli nebo značnému nepohodlí se vydávali. Srv. IX, 49.

55. Až dosud hleděli jsme ve výkladu svém k povinnosti napomínací (a po případě poučovací), pokud křesťanská láska bliženská ji *vůbec, tedy i osobám soukromým* ukládá, dle níž bratr bratra při určitých již vyložených okolnostech napomínati a poučovati má. Někdy však k tomuto důvodu lásky bliženské přistupuje ještě jiný, a to buď důvod spravedlnosti směnné, nebo důvod lásky příbuzenské a přátelské.

Důvodem spravedlnosti směnné povinni jsou napomínati a poučovati: biskupové, faráři, duchovní správcové, duchovní vůdcové a rádcové, představení a vůbec všichni, kteří *z úřadu* svého duchovním vedením svěřenců svých jsou pověřeni a za konání úředních povinností svých nějakého obročí nebo důchodu požívají nebo jinými výhodami odměnu berou. Díme že jsou vázáni důvodem spravedlnosti směnné, neboť přijavše úřad a berouce úplatu s ním spojenou, vešli výslovně nebo mlčky ve smlouvu. Jejich povinnost napomínati nebo poučovati jest tedy mnohem přísnější, než povinnost osob soukromých. Zejména povinni jsou poučovati, vidí-li, že bližní (jejich duchovní správě podléhající) z nevědomosti nebo z nedopatření jedná proti zákonu, i když přestoupení pouze materiální nemá žádných škodlivých následků (viz hořejší příklad o postu; S. Alph., Theol. mor. II, 36). Povinni jsou napomínati a poučovati, i když nečekají, že by slovo jejich prospělo; a jsou konečně povinni napomínati a poučovati, i když konání povinnosti se značnou škodou neb námahou neb nepříjemností, ba i s pronásledováním spojeno jest. (S. Alph., Theol. mor II, 40). V breviáři máme četné a krásné příklady neohrožených biskupův a kněží, kteří dobře rozuměli povinnosti své a bez bázně mocným tohoto světa řekli, co jim říci měli. Avšak jmenovaní hodnostáři nejsou povinni, vydávati se zbytečně v nebezpečenství smrti nebo jiného velmi značného zla, je-li předem jisto, že jejich napomenutí nebo poučení vyzní bez účinku.

Ezech. 33, 7—9. Et tu, fili hominis, speculatorem dedi te domui Israël: audiens ergo ex ore meo sermonem, annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impium: Impie, morte morieris: non fueris locutus ut se custodiat impius a via sua: ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem annuntiante te ad impium, ut a viis suis convertatur, non fuerit conversus a via sua: ipse in iniquitate sua morietur: porro tu animam tuam liberasti.*)

Brev. Rom. Prop. Bohem. Octava festi s. Adalberti (30. April.) lectio VIII. et IX. Homilia s. Gregorii Papae. Fructus quipppe sanctae Ecclesiae in stipendio quotidiano percipimus, sed tamen pro aeterna Ecclesia minime in praedicatione laboramus. Pensemus ergo, cujus damnationis sit: sine labore hic percipere mercedem laboris. Pensemus, cujus sit apud Deum criminis, peccatorum pretium manducare, et nihil contra peccata praedicando agere. Pensemus ergo, qui umquam per linguam nostram conversi, qui de perverso suo opere nostra increpatione correpti poenitentiam egerunt? quis luxuriam ex

*) Odtud okřídlené slovo: „Dixi et salvavi animam meam".

nostra eruditione deseruit? quis avaritiam, quis superbiam declinavit?

Z lásky příbuzenské nebo přátelské povinni jsou napomínati a poučovati rodiče, manželé (sebe vespolek), sourozenci, důvěrní přátelé, zpovědníci, a dále oni duchovní vůdcové a rádcové, kteří služby své konají z ochoty, nikoli však za plat. Rodičům tuto povinnost ukládá jejich vychovatelský úkol; ostatním zde jmenovaným osobám ukládá ji láska příbuzenská a přátelská. Povinnost rodičů jest přísnější; méně přísná sice jest povinnost příbuzných a přátel, ale přece naléhavější než povinnost jen prosté lásky bližensk é osob cizích. Důvodem pak jest, že osoby blíže stojící pro svůj důvěrný styk více zmohou, než osoby cizí. Rodiče (a všichni, kdož je zastupují) mohou a mají děti napomínati, i když jen tuší jejich hřích nebo poklesek; mají dítě upozorňovati a poučovati, vězí-li v nevědomosti, nebo chce-li z nedopatření něco konati, co se zákonu příčí, i když materiální jen přestoupení žádným jiným nebezpečím nehrozí (viz výše uvedený příklad o postu; s. Alph., Theol. mor. II, 36); ba povinni jsou napomínati, i když žádného prospěchu ze slov svých nečekají. Povinnosti ostatních příbuzných a přátel jsou obdobné, přiměřené důvěrnějšímu nebo méně důvěrnému poměru. Avšak nejsou povinni napomínati nebo poučovati, hrozí-li jim z toho značnější nepohodlí nebo škoda nebo jiné nepříjemnosti, jelikož povinnost jejich nevyplývá ze spravedlnosti, nýbrž jen z lásky příbuzenské a přátelské.

§ 11. Evangelický postup napomínací. Povinnost oznamovací.

56. Slova Spasitelova Matth. 18, 15—17. poučují nás o postupu, jakým bratrské napomenutí díti se má. „Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiae; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus".

Evangelický postup napomínací (evangelicus ordo correctionis) má tudíž tři stupně:

1. *Corripe eum inter te et ipsum solum,* což jest povinnost napomínací v soukromí provedená, jak právě vyloženo.

2. *Adhibe tecum adhuc unum vel duos*; nepořídíme-li ničeho sami, přibeřme sobě rozumné pomocníky (jednoho nebo dva), kteří s námi o nápravu pobloudilcovu se vynasnaží.

3. *Dic Ecclesiae;* je-li marnou snaha naše a po případě i pomocníků našich, nezbývá než poklesek bratrův oznámiti přednostovi neb představenému, který nad pobloudilcem má pravomoc nebo jeho duchovním vedením pověřen jest, a tudíž mnohem vydatněji napomínati může.

57. *Tento postup jest z pravidla v pořadu svém závazný;* nikoli v tom smyslu, že by vždy měl až do posledního stupně se prováděti, ale v tom smyslu, že *není dovoleno bez důvodu od něho se uchýliti.* Díme: „není dovoleno uchýliti se", na př. bez předchozího napomenutí v soukromí poklesek ihned představenému oznámiti, neboť bližní (i když poklesl) má právo, aby dobré jeho pověsti se dle možnosti šetřilo a poklesek jeho nebyl zbytečně v širší známost uváděn. Přidáváme však: „bez důvodu": snadno totiž vážné důvody nejen dovolují, nýbrž i přikazují, aby evangelický postup napomínací byl změněn.

Tyto pak jsou důvody, které dovolují a po případě i vyžadují, aby bratrův poklesek bez předchozího našeho nebo našich pomocníků napomenutí *ihned představenému* byl oznámen:

1. Kdykoliv důvodně za to máme, že napomenutím přednostovým spíše výsledku se docílí, než napomenutím naším.

2. Je-li poklesek spolubratrův veřejně znám. Peccantes coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant. I. Tim. 5, 20.

3. Je-li rychlého přednostova zakročení třeba, jelikož důvodně lze se báti, že by z poklesku bratrova buď jemu samému nebo někomu jinému neb obecnému blahu značná škoda vzejíti mohla.

4. Vzdal-li se bratr předem práva na napomenutí v soukromí konané, jak v některých řeholích tomu bývá.

58. V případech tuto uvedených *povinnost napomínací mění se v povinnost oznamovací.* I povinnost oznamovací váže pod těžkým hříchem, sbíhají-li se v případě všechny výše IX, 49 uvedené okolnosti; chybí-li některá z nich nebo zmírní-li se

značně, povinnost váže jen pod lehkým hříchem nebo vůbec přestává.

Příklady: Pozorujeme-li, že nezkušená dívka počíná si známost se zhýralcem, nebo že nezkušený jinoch zapadá do zlých společností, a můžeme-li jejich rodiče neb pěstouny na toto nebezpečí bez obtíže upozorniti, jsme k tomu povinni. Víme-li, že v komunitě nebo v osadě někdo zlým příkladem dává značné pohoršení nebo jiné k různým hříchům*) svádí, jsme povinni věc oznámiti představenému, aby týž v čas zakročiti mohl.

Oznámení má se zpravidla díti u bezprostředního, nejbližšího představeného (superior immediatus), jelikož týž s pobloudilcem přímo se stýká a nejlépe ho napomenouti může.

Ještě dlužno přidati, že předmětem povinnosti i napomínací i oznamovací mohou býti činy po mravnosti své nelišné, ale následky svými nebezpečné, nebo třeba také jen nepřístojné, na př. pozorujeme-li, že nedospělý hoch kouří, nebo do hostinců chodí, nebo nenáležitě dovádí a p. Arciť v takových případech povinnost napomínací nebo oznamovací nevybočuje z mezí lehkého hříchu.

59. Výše (IX, 55) vyložili jsme, že nejen pouhá láska blíženská nám povinnost napomínací ukládá, nýbrž že povinnost ta někdy i z jiných důvodů vyplývá. Podobně má se to i s *povinností oznamovací*, která nám někdy nejen z pouhé lásky blíženské (k pobloudilci), nýbrž i *z jiných důraznějších důvodů* nastává a někdy v *povinnost udávací* přechází. Takovéto důraznější důvody jsou: 1. ohrožený zájem třetí nevinné osoby, 2. ohrožené blaho obecné.

1. *Ohrožený zájem nějaké třetí nevinné osoby.* Láska blíženská (v tomto případě ovšem nikoliv k pobloudilci, nýbrž k oné ohrožené osobě) ukládá nám povinnost, bližnímu dle možnosti přispěti, víme-li, že mu z hříchu provinilcova hrozí značná škoda (IX, 23). Příklad: Víme, že nesvědomitý sluha nebo nepoctivý zřízenec okrádá svého pána; není-li tu nikoho jiného, kdo by pomoci mohl a měl, nebo alespoň pomoci chtěl, a můžeme-li my bez obtíže a nepohodlí pomoci, jsme k tomu povinni. Myslíme-li, že úplně stačí a pomůže, napomeneme-li sluhu neb zřízence, lépe jest napomenouti ho a při tom zůstati. Domníváme-li se však, že by to nestačilo, nebo je-li nám nepohodlno napomenouti sluhu, ale snadno varovati pána, máme pána varovati. Povinnost ta váže nás, můžeme-li ji snadno a pohodlně neb alespoň s obtíží poměrně malou vykonati; nejsme však povinni, podrobiti se značné obtíži nebo značnému nepohodlí, abychom cizího zájmu hájili.

*) V ústavech vychovávacích hříchy contra sextum.

60. 2. *Ohrožené blaho obecné.* Je-li hřích bližního toho rázu, že zároveň ohrožuje blaho obecné, neběží jen o nápravu pobloudilcovu, nýbrž spolu o záchranu blaha obecného. Ba nezřídka náprava pobloudilcova úplně ustupuje v pozadí, a převládá (nebo po případě jediné místo má) péče o blaho obecné. Jsme povinni zakročiti, můžeme-li.

Povinnost oznamovací nebo udávací z důvodu ohroženého blaha obecného jinak váže osoby soukromé, jinak osoby úřední.

a) Dovídá-li se *soukromá osoba* z bezpečného pramene o zamýšleném nebo vykonaném činu, který církev (diecesi, řád, farnost) nebo stát (vlast, zemi, město, obec a p.) ve vážné nebezpečí uvádí, jest *ze spravedlnosti zákonné* povinna, dle možnosti se přičiniti, aby nebezpečí obecnému blahu hrozící zažehnáno bylo. Lze-li tak učiniti soukromým napomenutím, možno na něm zůstati. Nestačí-li prostředek ten nebo není-li možný, nezbývá než nebezpečí oznámiti osobám povolaným, aby mohly v čas zakročiti. Není však třeba osobního oznámení, nýbrž může se tak státi prostředníkem, na př. ve věcech církevních zpovědníkem, duchovním správcem, jinou spolehlivou osobou. — Soukromé osobě přestává povinnost oznamovací:

α) vešel li čin již v širší známost, nebo

β) je li oznámení jeho nám zvlášť obtížno nebo škodlivo nebo nebezpečno; ovšem ani škoda ani obtíž neomlouvá při svrchované tísni obecného blaha nebo při krajním jeho nebezpečí (IX, 15);

γ) ustál-li konatel od záhubného činu svého, tak že veřejné blaho není již v nebezpečí (leda že by snad zákonem udání přece bylo uloženo).

Příkladem uvádíme některé obecnému blahu nebezpečné hříchy a činy:

Haerese a schisma (Brev. Rom. in festo s. Cyrilli Alexandrini, 9. Febr., lect. V. et VI.), náčelnictví v některé tajné

protináboženské společnosti (bulla „Apostolicae Sedis", II, 4), sollicitatio ad turpia in confessionali (bulla „Apostolicae Sedis", IV, 4), vzpoura, vlastizráda atd. O některých těchto hříších jedná obšírněji kanonické právo a pastýřské bohosloví.

61. Mnohem přísněji než soukromníci povinností oznamovací a udávací vázáni jsou *veřejní funkcionáři a úředníci*, jimž od církve neb státu svěřen úkol dozírati, aby blaho obecní netrpělo, a pozorovali-li by něco, na příslušném místě to oznámiti nebo po případě žalovati. Povinnost jejich vyplývá nejen ze spravedlnosti podílné a zákonné, nýbrž i *ze spravedlnosti směnné*, jelikož k tomu právě ustanoveni a za to placeni nebo jinými výhodami nadáni jsou. Úkolem jejich není náprava provinilcova, nýbrž péče o blaho obecné. Proto jim odpadá předběžné napomenutí, ba někdy i přímo vyloučeno jest. Úkol jejich nastává již při pouhém podezření (ač zakládá-li se toto na vážných důvodech), a trvá, i když provinilec od hříchu svého ustál nebo z něho se již kál. Úkolem takovým pověřeni jsou: promotor fiscalis při trestním soudu duchovním; státní návladní nebo veřejný žalobce při trestním soudu světském; consilium a vigilantia z rozkazu encykliky „Pascendi dominici gregis" ze dne 8. září 1907 v každé diecesi zřízené atd.

62. Je-li již při povinnosti napomínací třeba veliké opatrnosti, ještě větší opatrnosti třeba jest při povinnosti oznamovací. Výše (IX, 50) vyloženo, že soukromé osoby zřídka kdy pod těžkým hříchem povinnosti napomínací podléhají; ještě řidčeji však jsou vázány povinností oznamovací, nepřistupuje-li některý IX, 59 a 60 uvedený důvod. Proti povinnosti oznamovací můžeme prohřešiti se nejen nedostatkem, nýbrž i přebytkem.

Hřeší pak (přebytkem), kdo poklesek bratrův *oznamuje představenému, kde toho není třeba.* Hřeší těžce nebo lehce dle škody a nepříjemností, jež bližnímu působí. Kdo poklesky bratrovy představenému zbytečně donáší a udává, stává se *donášečem a udavačem* (denunciantem). Jalová jest jeho výmluva, že koná jen to, co mu láska bližensská velí, neboť tolik přece jest jasno, že nemůže láska bližensská přikazovati, co právě lásku bližensskou citlivě uráží a jí se příčí.

63. Víme-li tedy, že mimo důvod lásky bližensské k samotnému provinilci není tu žádného jiného důvodu, který by nám udání ukládal, zkoumejme případ důkladně, prve než se k udání odhodláme. Jsme-li však na vahách, zdaž jsme či nejsme povinni provinilce udati — zanechme toho.

64. Každý donašeč a udavač měl by uvážiti, jak by jemu bylo, kdyby jeho (snad četné) chyby a poklesky představenému se donášely; co nechce, aby jemu činěno bylo, nechť nečiní sám jiným. Meťme každý před svým prahem, a bude všude čisto.

Math. 7, 3—5. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo: Sine eiiciam festucam de oculo tuo, et ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui.

Jo. 8, 7. Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.

Při ordinaci jáhenské a kněžské vyzývá biskup-světitel přítomné: „Si quis habet aliquid contra illos, pro Deo et propter Deum cum fiducia exeat et dicat"; ale ihned přidává významná a varovná slova: „verumtamen memor sit conditionis suae" — nechť jest pamětliv vlastních chyb, nedostatečností a křehkostí.

V podobném smyslu vyznívá formulář prohlášení čekatelů vyššího svěcení, v arcidiecesi pražské (a jinde) zavedený (Ord. list pražské arcidiecese 1913, str. 65). Vyzvav osadníky, aby na farním úřadě přednesli, co by snad proti připuštění čekanců k vyšším svěcením důvodně namítati a jako překážku uvésti mohli, pokračuje farář: „Než ať pro lásku Boží stane se to tak, by to před soudem Božím zodpovídati mohl, maje při tom na mysli i chyby a nedostatečnosti své".

§ 12. **Přívětivost a zdvořilost.**

65. Má-li bratrské napomenutí míti úspěch, třeba jest, abychom si při něm počínali přívětivě a zdvořile. Avšak nejen při bratrském napomenutí a jiných skutcích duchovního milosrdenství (zarmoucené těšiti, křivdy trpělivě snášeti), nýbrž i při ostatním našem obcování s bližním jest nám přívětivosti a zdvořilosti třeba. Těmito ctnostmi stává se vespolné obcování snesitelnějším a příjemnějším. Obě ctnosti čítáme mezi ctnosti se spravedlností sdružené, jelikož bližní má, ne-li právo, tedy

aspoň nárok, aby se s ním přívětivě a zdvořile zacházelo. Rozpravu o nich řadíme však zde při lásce bliženské, jelikož láska bližeuská a přívětivost úzce souvisí. Láska bliženská bez přívětivosti (drsná láska) ztrácí na své ceně, přívětivost pak, není-li prodchnuta láskou, jest prázdnou slupkou bez jádra.

Přívětivost (affabilitas) a *zdvořilost* (comitas) jsou ctnosti, jimiž veden křesťan snaží se o to, aby jeho obcování s lidmi bylo příjemné a slušné. Předmětem obou ctností jsou řeči a skutky. Přívětivost hledí si více toho, aby obcování naše bylo příjemné, kdežto zdvořilost dbá spíše toho, aby bylo slušné; ale jest samozřejmo, že obě ty ctnosti nedají se přesně oddělovati, jakož skutečně jen pospolu se vyskytují. Tu a onde setkáváme se s názorem, jakoby zdvořilost (o přívětivosti se to obyčejně neříká) byla údělem života světáckého a neslušela křesťanu. Avšak náhled ten jest mylný. Je-li vůle Boží, abychom na tomto světě pospolu žili, jest zajisté i vůle Boží, abychom tento společný život si vespolek zpříjemňovali, pokud dovolenými prostředky státi se to může. Neškodí zapamatovati si, že hrubost a neurvalost ještě není svatostí a askesí. Všaktě každý světec vynikal přívětivostí a mnohý zdvořilostí, na př. sv. Vincenc de Paula, sv. František Saleský a j.

66. Přívětivosti a zdvořilosti příčí se přebytkem *lichocení a pochlebenství* (blanditia et adulatio), nedostatkem *nevlídnost* (morositas) a *nezdvořilost* (asperitas), vesměs to hříchy jen lehké; dlužno však dodati, že pochlebenství může býti příčinou hříchů těžkých.

Část II.

Hříchy proti lásce bliženské.

§ 13.

67. Lásce bliženské příčí se každý hřích, jímž bližnímu jakkoliv se ubližuje (IX, 7). Obvykle však uvádí se na tomto místě pouze ony hříchy, které jen lásku bližensko urážejí, nedotýkajíce se jiných ctností. Z těch některé příčí se lásce citové, jiné lásce účinné.

Lásce citové příčí se nenávist a hříchy jí podobné; lásce účinné příčí se pohoršení a hříšný soukon.

§ 14. Nenávist a jiné podobné hříchy.

68. Přímou protivou lásky vůbec a tedy i lásky bliženské jest *nenávist* (odium, VI, 91), která se jeví buď jako ošklivost nebo jako zášť.

69. *Ošklivost* (odium abominationis) hledí jen ke špatným vlastnostem bližního a s nelibostí od nich se odvrací. Díme: „ke špatným vlastnostem", t. j. k oněm, které za špatné neb aspoň za nepříjemné pokládáme, sic jinak bychom se od nich neodvraceli. Obmezuje-li se ošklivost na skutečné vady rázu mravního a liší-li přesně mezi osobou a jejími špatnými vlastnostmi, jest nejen oprávněna, nýbrž i přikázána, neboť mravní řád nedovoluje schvalovati mravní zlo. Nesprávně tedy jedná, kdo z osobní přízně na příteli schvaluje a miluje, co by odsuzovati měl; dopouští se dvojí chyby, an nejen schvaluje zlo, ale i příteli svou nevčasnou shovívavostí škodí, kdežto případným vytýkáním chyb snad by ho napravil. Ovšem však i oprávněná ošklivost musí dbáti toho, aby nenávist nepřešla s chyb na osobu a nezměnila se v zášť. Má-li však někdo dobré vlastnosti bližního v ošklivosti, věda, že dobrými vlastnostmi jsou, hřeší a ošklivost jeho svědčí o jeho mravní zkaženosti.

70. *Zášť* (odium inimicitiae) čili *nepřátelství* hledí k osobě nenáviděného člověka. Jest buď neúčinné nebo účinné. Zášť jest neúčinné, dokud zůstává při pouhé zlé vůli. Nese se dvojím směrem: přeje bližnímu, aby pozbyl dober, po případě aby jich nenabyl, a aby ho stihlo neštěstí. Zřídka však zůstává zášť neúčinným, nýbrž zpravidla přechází v zášť účinné a libuje si v nepřátelských projevech, ba snad až i v bezpráví, ubližujíc bližnímu slovem i skutkem, úkonem i nekonem.

Zášť, ať jen neúčinné, jest *hříchem těžkým,* neboť přímo příčí se lásce a ničí ji; připouští však i nepatrnost předmětu i neúplnost úkonu, a pak jest hříchem jen lehkým. Připouští nepatrnost předmětu: přejeme-li bližnímu svému jen nepatrné zlo, nebo jevíme-li nepřátelství jen slabým způsobem, na př. nenápadným nepozdravováním nebo vyhýbáním se. Připouští neúplnost úkonu: podléháme-li náhlému hnutí nenávisti (hnutí prvoprvá, I, 65) a trváme-li v něm krátkou jen dobu, nikterak ho nesílíce a nedráždíce (hnutí druhoprvá).

Záští jest nebezpečný hřích; otravuje nám život náš, bližnímu život ztrpčuje, znemožňuje spolubytí, jest příčinou mnohých těžkých hříchův. To platí ve značné míře již o jednostranném záští, avšak v míře zvýšené platí to o vzájemném záští a o vzájemném nepřátelství, zvláště přidávají-li se k němu *různice a vády*.

71. Se záštím bývá pravidelně spojena *závist* (invidia) a *škodolibost* (malevolentia).

Závistivým jest, kdo bezdůvodně ze štěstí svého bližního se rmoutí a mrzí, jako by jím sám trpěl. Záštiplný nepřítel a závistník mají tedy společno, že oba se rmoutí ze štěstí bližního a nepřejí mu ho; v tom však se liší, že nepřítel veden jest záštím svým, tedy jakýmsi důvodem, ovšem důvodem mravně špatným, závistník však k zármutku svému žádného rozumného důvodu nemá, jelikož mu (jak předpokládáme) štěstí bližního jinak nevadí. Proto právem nazýváme závist „hříchem pošetilým", neboť z každého jiného hříchu člověk něco má, ze závisti však nemá ničeho, naopak jen zlost. Proto ve výměru díme: „jako by", chtíce tím rozpor mezi skutečností a závistníkovou domněnkou označiti.

Škodolibým jest, kdo bezdůvodně z neštěstí bližního se těší, jako by nehodou bližního sám byl získal. Závist a škodolibost jest úzce spojena, neboť z dobra se rmoutiti je totéž jako ze zla se těšiti (IV, 45), i platí tudíž o škodolibosti totéž, co právě o závisti bylo řečeno.

Závist a škodolibost jsou hříchy těžkými, poněvadž lásce přímo se příčí. Připouštějí však nepatrnost předmětu i neúplnost úkonu, a stávají se pak hříchy jen lehkými; s patřičnou obměnou platí i zde, co svrchu o nenávisti řečeno. Ze závisti vznikají mnohé jiné hříchy a proto ji čítáme mezi hříchy hlavní.

72. Ve výměru závisti i škodolibosti přidali jsme „bezdůvodně" a „jako by". Někdy však stává se, že to neb ono štěstí bližního jest nám nebo jiným skutečně ke škodě, a to neb ono neštěstí bližního že jest nám nebo jiným k dobru, kde tedy přídavky „bezdůvodně" a „jako by" odpadávají. Ale pak také nelze mluviti ani o závisti ani o škodolibosti. Uvádíme příklady:

Mardochaeus a Esther rmoutili se z povýšení Amanova; to nebylo závistí, nýbrž obavou, že nepřítel jejich jim a národu israelskému uškodí.

Obchodník Mercator velice se mrzí, že zákazníci hrnou se ke krámu konkurrenta Aemula, jeho výkladu však že nedbají; to nemusí býti závist, to může býti také oprávněný zármutek nad nezdarem vlastní námahy. Týž obchodník Mercator těší se uslyšev, že jiný konkurrent Vicinus utrpěv značné ztráty přestal obchodovati a že zákazníci Vicinovi z veliké části přejdou k Mercatorovi; to nemusí býti škodolibost, nýbrž může to býti také radost z čekaného prospěchu. Ovšem v prvém i druhém případě musí Mercator dbáti toho, aby nevrlost nepřešla v závist a radost ve škodolibost.

Primus jest rozmrzen, že Secundus dosáhl vyznamenání, místa, úřadu, hodnosti, peněžitých výhod, čehož Primovi se nedostalo. Je-li Primus proto rozmrzen, že jemu se nedostalo, co Secundovi, není to závist, nýbrž nespokojenost, někdy oprávněná, někdy neoprávněná. Je-li však rozmrzen, že Secundovi přeje štěstí, a trvala-li by tato rozmrzelost, i kdyby se Primovi dostalo, co Secundovi, jest Primus závistiv.

Tertius horší se, že Quartovi dostalo se povýšení nebo vyznamenání atd., jehož není hoden. To není závist, nýbrž horlivost, někdy oprávněná (na př. obává-li se Tertius, že takovéto vyznamenání nehodných osob vzbudí u obecného lidu špatný dojem), někdy neoprávněná (na př. pouští-li se Tertius do nepříslušné kritiky představených).

73. Kasuisticky tážeme se, *zda hřešíme, přejeme li bližnímu neštěstí nebo zlo* na statcích vezdejších, jež by jemu nebo nám nebo někomu jinému nebo obecnému blahu bylo *ku prospěchu*? Odpovídáme: Nehřešíme, sbíhají-li se v případě všechny tyto tři podmínky:

1. Je-li přání naše neúčinné, t. j. přestáváme-li na pouhé touze po čekaném prospěchu (IV, 39) a prostředku jeho, jímž jest právě neštěstí bližního; bylo by však hříchem, kdybychom nedovolenými prostředky a nejsouce k tomu oprávněni účinně o neštěstí bližního usilovali.

2. Vychází-li přání naše jediné z touhy po čekaném prospěchu, nikoli však spolu (nebo jediné) ze záští proti bližnímu.

3. Je-li žádané dobro poměrně větší než zlo, které by dle přání našeho mělo bližního stihnouti, aby žádoucího dobra docíliti se mohlo.

Příklady: Nehřešíme, přejeme-li smrt nebo záhubu šiřitelům bludů, pronásledovníkům víry a církve, vznětitelům

vzpoury a nepokojů, loupeživým útočníkům, nebezpečným zlosynům atd., aby církev, stát, krajina, obyvatelé nabyli toužebného pokoje. Nehřešíme, přejeme-li zatvrzelému hříšníku nemoc, myslíce, že ta ho napraví.

Hřeší, kdo si přeje smrt svého představeného nebo jiného „předáka", aby sám na jeho místo postoupil. Hřeší, kdo přeje smrt příbuznému, aby po něm dědil. Innocenc XI. zavrhl roku 1679 tyto věty: 13. Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personae, sed ob aliquod temporale emolumentum. 14. Licitum est, absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis; quia nimirum ei obventura est pinguis haereditas.

Avšak i když všechny výše vyložené podmínky přiléhají a přání svrchu zmíněná nelze pokládati za hříšná, přece jsou nebezpečná; sv. Alfons (Theol. mor. V, 21) je nazývá „materia periculosa". Srv. IV, 48.

§ 15. Láska k nepřátelům.

74. Láskou blíženskou povinni jsme milovati všechny lidi, tedy i *nepřátele*. Vždyť i o nepříteli platí, co o každém člověku, že jest stvořen dle obrazu Božího, předmětem lásky Boží, vykoupen krví Kristovou, povolán ku věčné blaženosti, ale vydán nebezpečí věčné záhuby jako my. Na tom nemění ničeho nahodilá okolnost, že člověk ten jest naším nepřítelem; a hřeší-li on proti lásce blíženské, nenabýváme my tím práva nedbati také lásky blíženské. Proti farisejskému přídavku: „Odio habebis inimicum tuum" velí Spasitel (Matth. 5, 44): „Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui odierunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in coelis est."

75. Zde však dlužno upozorniti na jakousi chybu, jíž se křesťanští kazatelé a asketičtí spisovatelé, projednávajíce tuto látku, nezřídka dopouštějí, a to ve dvojím směru, jelikož jednak pohnutku, jednak míru lásky k nepřátelům špatně vykládají. Jsouť mnozí, kteří káží, že právě nepřátelské chování bližního, jeho zášti, jeho pomluvy a pronásledování jsou důvodem, pro který za něho se modliti a jemu dobře činiti máme; čím větší jest příkoří nepřítelem nám učiněné, tím více prý jest příčin cvičiti se v lásce k nepřátelům. Toť zajisté chybné stanovisko, milovati nepřítele, *protože* jest nepřítelem. Již sv. Tomáš (S. Th. II. II., q. 25. a. 8.) odsuzuje názor ten, an dí: „Ut inimici diligantur, inquantum sunt inimici; et hoc est perversum, et charitati repugnans, quia hoc est diligere malum alterius." A o něco níže (l. c. ad 2.) píše: „Inimici sunt nobis contrarii, inquantum sunt inimici: unde hoc debemus in eis odio habere." Naproti tomu správno jest, učíme-li: „Miluj nepřítele, *ačkoliv* nepřítelem jest." Druhá pak chyba, které se tito kazatelé a spisovatelé dopouštějí, bývá, že míru povinné lásky nepřátelské tak líčí, jako bychom byli povinni nepřítele více milovati než nějakého cizího, nám neznámého člověka, ba jakoby pravý křesťan nepříteli i před přítelem přednost dávati měl. Takto jednati nebylo by znamením křesťanské lásky, nýbrž pošetilostí, ať nic nedíme o té převrácenosti, že by při tomto náhledu každý zlý člověk mohl si příkořím vynutiti naši lásku na úkor lidí hodných. *Křesťanská láska velí jen, nepřítele nevylučovati z davu ostatních lidí,* jak praví sv. Tomáš (l. c.): „ut aliquis diligens Deum et proximum ab illa generalitate dilectionis proximi inimicos suos non excludat".

Obojí tuto přemrštěnost nazýváme chybou, poněvadž mylně ukládá povinnost, která člověku zdravého rozumu se příčí, kterou týž koná jen s nechutí nebo vůbec jí nekoná, ba někdy ji ani konati nemůže; křesťana zbytečně uvádí v bludné svědomí a snad i v hřích.

Ovšem, nikterak nepopíráme, že při přirozené zaujatosti proti nepříteli těžko jest vyměřiti právě onu potřebnou míru lásky blíženské, která mu náleží, a že tedy nebezpečí přiděliti mu méně lásky, než mu náleží, jest dosti blízké. Proto také *radou* (nikoli však příkazem) jest uděliti nepříteli *poněkud* více, než obnáší povinná míra lásky blíženské, arciť pokud okolnosti dle toho jsou a pokud jiným, lásky naší hodnějším lidem, tím žádné příkoří se neděje. Rada ta bývá zvláště tenkrát na místě, jestliže jest naděje, že bychom zvýšením lásky povinné dovedli přiměti bližního, aby od nepřátelství svého ustal.

Jsme tedy povinni nepřítele milovati tak, jak jsme povinni milovati všechny lidi vůbec a každého člověka zvlášť,

zachovávajíce při tom povinný správný řád lásky blížensko (IX., 8.).

Do podrobností vcházejíce vykládáme:

76. 1. *Povinni jsme ze srdce odpustiti vinu na nás spáchanou a nesmíme pomýšleti na pomstu.* Díme: „ze srdce odpustiti", což vztahuje se na vnitřní naše smýšlení. V Otčenáši modlíme se: „Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris"; není hoden milosrdenství Božího, kdo sám nechce býti milosrdným. Máme pak tolikrát odpouštěti, kolikrát toho třeba jest; nestačí učiniti tak jen jednou nebo jen několikrát, s úmyslem, že tím míra naší shovívavosti jest vyčerpána. Spasitel poučuje Petra (Matth. 18, 22.): „Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies", a přidává ono krásné podobenství o králi účtujícím se služebníky svými (Dom. XXI. post Pentec.). Díme dále: „nesmíme pomýšleti na pomstu", což směřuje ku vnějším činům našim. „Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus." Rom. 12, 19. Heb. 10, 30.

Díme-li, že jsme povinni ze srdce odpustiti vinu na nás spáchanou, *nepravíme tím nikterak, že bychom se měli vzdáti svých práv a potřebné obrany.* Nezakazuje se, žádati na nepříteli povinného a možného zadostiučinění. Najmě nikterak nehřeší proti lásce blíženské, kdo uražen byv, u soudu pomoci hledá a po případě i potrestání vinníkovo vymáhá, nebo kdo zkrácen byv, civilní žalobou domáhá se náhrady za škodu učiněnou, nebo kdo na ochranu majetkových nebo jakýchkoli jiných práv svých dává se do soudního sporu s nepřítelem svým. Nehřeší, kdo trestuhodný skutek svého nepřítele oznamuje příslušným úřadům, ač nečiní-li tak z pomsty, nýbrž z dobrého úmyslu, aby spravedlnosti pomohlo se ku právu. Ba možno dodati, že nehřeší, kdo nemoha soudní nebo vrchnostenské ochrany se domoci, nepřítelův přehmat sám rozumně a spravedlivě trestá, aby jeho budoucí přehmaty zamezil. Vůbec dovoleno jest užíti oproti nepříteli všech těch prostředků, kterých proti komukoliv jinému, cizímu, neznámému užiti můžeme. To mějmež na mysli, jestliže zlí lidé slovy a skutky svými dobré křesťany a najmě kněze rádi urážejí a potom se domnívají, že mají právo, dovolávati se lásky křesťanské a žádati, aby křesťan, najmě kněz, vše si dal líbiti a nebránil se. Že jest nemístno tímto způsobem vykládati Matth. 5, 38. a místa parallelní, dává nám sám zdravý rozum náš na ruku.

Nikoliv přikázáním, nýbrž jen *radou* jest, ustoupiti nepřátelskému příkoří; ale i ta rada platí jen v těch případech, kde ustoupiti smíme (neboť někdy ani není dovoleno ustoupiti) a kde důvodně doufáme, že ustoupením přivedeme nepřítele na dobrou cestu.

77. 2. *Povinni jsme milovati nepřítele touže láskou, jakou povinni jsme milovati každého člověka vůbec; nejsme však povinni milovati ho láskou zvláštní.* V důsledku povinni jsme prokazovati i nepříteli tytéž projevy lásky, které prokazujeme jiným lidem, a po té stránce, t. j. v obecných a obvyklých projevech lásky a přízně, nemáme činiti rozdílu mezi nepřítelem a jinými lidmi. Avšak *nejsme povinni nepřátelům skýtati zvláštních projevů lásky,* jakých také jiným, na př. neznámým, neskýtáme. Nejsme tedy povinni, nepřítele pohostinu přijímati, nebo ke stolu zváti, nebo v nemoci navštěvovati, leda že by obecný zákon lásky někdy nám tak velel, nebo že by jediné touto laskavostí nepřítel se dal usmířiti. Nejsme povinni ho pozdravovati, leda že by snad v krajině té (jako u nás dříve na venkově bývalo a tu a onde dosud bývá) lidé i neznámí se pozdravovali, nebo že bychom s nepřítelem společně náleželi stavu, jehož příslušníci při potkání obykle se pozdravují (jako u nás duchovní namnoze činí). Ovšem však povinni jsme poděkovati nepříteli, jestliže nás pozdravil.

Někdy však jsou okolnosti toho rázu, že uraženi byvše *smíme i obecné průkazy lásky a přízně odpírati; ale ovšem jen dočasně.* Díme: „smíme obecné průkazy lásky a přízně odpírati"; důvody pak, pro které tak činiti smíme, mohou býti rozmanité. Chceme na př. podobným jednáním tomu, kdo nás urazil, na jevo dáti, že nás urazil a že to cítíme, sic jinak by si toho snad ani nevšímal a urážel by nás dále. Nebo chceme ho spravedlivě potrestati a tím pro budoucnost podobným přehmatům jeho zabrániti. Nebo chceme jiným lidem ukázati, že podobných přehmatů nemíníme klidně snášeti, zvláště domníváme-li se, že zlý příklad snadno by nalezl následovníkův. Nebo chceme tím osobám nám podřízeným ukázati, že se provinily proti úctě nám povinné a p. Nezřídka rodiče nuceni jsou uchýliti se na tuto cestu, zapomněly-li děti jejich na povinnosti čtvrtého přikázání, dávají-li se na scestí, obcují-li s nehodnými a nemravnými druhy, uvádějí-li rodinu v hanu a potupu a p. Někdy, na př. je-li syn plnoletý a nepodléhá-li

kázni otcovské, jest tento prostředek jediný, který uraženým rodičům zbývá. Nebudiž však přehlédnuto, že přidáváme: „ale ovšem jen dočasně“, tedy na krátkou jen dobu, jejížto trvání budiž arciť dle okolností uváženo, na př. na tak dlouho, až urážka se napraví nebo její zlé nasledky se zahojí; nikoli však na dobu příliš dlouhou nebo snad na vždy.

78. Nelze upříti, že *zpovědník* mívá někdy obtížný úkol, sezná-li z vyznání kajícníkova, že trvá v nepřátelství a nepříteli svému odpustiti nechce. Jest úkolem pastýřského bohosloví (zpovědnice) vykládati, jak si zpovědník v takovémto případě počínati má, aby kajícníka k odložení zášti a hněvu přiměl. Mějž však zpovědník vždy na mysli, že nesmí síly kajícníkovy přepínati a na něm žádati, čeho týž pro okamžik, ba snad vůbec není schopen, zvláště jde-li o kajícníka útlejšího svědomí. Nebudiž mu na př. ve zlé vykládáno, dí-li, že odpouští sice, ale že nemůže příkoří učiněná zapomenouti, nebo nepřítele svého tak milovati, jak ho dříve miloval, nebo s ním nenuceně obcovati a p.; k tomu kajícník není povinen, a proto také zpovědník ho k tomu nepřidržuj, zvláště poznává-li, že vina rozporu lpí na nepříteli.

79. 3. Jsme povinni s nepřítelem se *smířiti*. Nedá se podrobnými pravidly určiti, jakým způsobem smíru docíliti se má; to nutno ponechati moudrému uvážení dle daných okolností. Obecně uvádíme tedy jen některé zásady.

První krok ke smíru má učiniti, kdo k nepřátelství zavdal příčinu, tedy kdo urazil, příkoří učinil a p. Pokus smíru děje se všelijak, na př. pozdravem, rozmluvou, ochotou, různými službami, vůbec snahou vrátiti se ke starým poměrům. Při tom ovšem třeba, aby ten, kdo ukřivdil, také křivdu učiněnou napravil nebo alespoň upřímně se o to snažil. Zda však jest záhodno, *uraženého odprositi?* Odpověď řídí se dle okolností. Nelze upříti, že odprošení a napravení křivdy učiněné jest nejvydatnějším prostředkem ke smíření. Ale někdy není ho třeba, na př. při malé neb nepatrné urážce.*) Jindy zase jest zbytečné, na př. víme-li předem, že uražený na ně nic nedá a i přes odprošení ve hněvu svém setrvá. Ba někdy

*) Jest jasno, že ostře různí se odprošení za křivdy spáchané, o kterém zde mluvíme, od omluvy, jaká mezi zdvořilými lidmi právě při malých a nepatrných urážkách či spíše nedopatřeních jest obvyklá.

jest i škodlivé a nepřístojné; tak na př. nedoporučuje se, aby představený odprosil podřízeného, urazil-li ho; máť dosti jiných prostředků, kterými chybu svou mnohem lépe napraví, než odprošením. S druhé strany nesprávně jedná uražený, který na odprošení trvá a prohlašuje, že jinak neodpustí, než jen bude-li odprošen, leda že by náprava jeho před jinými poškozené cti nutně toho žádala. Ovšem však mohou uražení rodiče nebo představení trvati na tom, aby zprovinilé děti nebo podřízení, kteří osobně je urazili, odprosili, vyžaduje-li toho pochroumaná vážnost jejich.

Vzniklo-li nepřátelství obapolným proviněním, má i zde učiniti první krok ke smíru ten, kdo v rozporu začal, po případě kdo v rozporu, jejž druhá strana slabě započala, silně odvětil. To však stanoviti bývá těžko, a tu raději díme, že smírem počíti má, kdo první k tomu má příležitost.

Ještě budiž uvedeno, že, ač jsme povinni ihned ze srdce svého veškeren hněv a veškeré zášti vyhostiti, přece *nejsme povinni ihned přikročiti ke smíření;* k tomu dlužno vyhledati příhodnou dobu a vyčkati dobrou příležitost. Ovšem však jsme povinni přijmouti bez průtahů smíření druhou stranou nabízené.

Někdy vůbec ani žádného formálního smíření není třeba. Mezi osobami, které se často stýkají (na př. kollegy), stačí pozvolna zaváděti starý poměr, a dlužno říci, že právě takováto pozvolna provedená smíření jsou nejlepší.

80. Dle vyložených zásad posuzujeme také *boykot,**) tuto vydatnou zbraň moderních bojů společenských. Nespokojenci ujednavše proti neoblíbené osobě boykot, přerušují s ní všechny společenské styky nebo po případě veškeré obchodní spojení.**) Se stanoviska ethiky nelze zakazovati odůvodněný a v mezích zákona prováděný boykot.***) Neníť žádného zákona, který by nám ukládal, vyhledávati společenský styk

*) Boycott byl správcem statků v Irsku a přísností svou popudil proti sobě mysli všech. Dle rozhodnutí irské zemské ligy přerušili občané roku 1880 s ním veškeren společenský styk. Prostředek působil, Boycott ustal od své přísnosti a těšil se napotom obecné vážnosti.

**) Podobnému osudu propadal dle starého církevního práva excommunicatus vitandus, a v míře mnohem větší ten, kdo světskou vrchností byl proskribován.

***) Po té stránce boykot podobá se stávce, která také sama v sobě jest mravně přípustnou, ale pro různé ji doprovázející výstřednosti stává se nedovolenou.

nebo obchodní spojení s osobami nám nemilými nebo setrvati v něm, i když se nám znechutí. Ani křesťanská láska toho nežádá (srov. výše IX., 77.) a žádati nemůže, nechce-li nám poslední zbraň, která po vyčerpání ostatních obranných prostředků zbývá, z ruky vyraziti. Lze pak říci, že boykot jest v mezích zákona prováděn, neupíráme-li psanci toho, co mu po zákonu náleží, a to nejen po zákonu občanském, ale i po zákonu lásky (na př. v tísni svrchované nebo velevážné). Odůvodněn jest boykot, zavdal-li psanec sám k němu dostatečnou příčinu, na př. neurvalostí, hašteřivostí, bezohledností, surovostí, nebo (v obchodování) nepoctivostí, nereelností, vůbec takovou nějakou vlastností, která obcování (nebo po případě obchodování) s ním činí nepříjemným a snad i nebezpečným.

Nutno však s důrazem přidati, že nebezpečí hříchů jest při boykotu dosti blízké, zvláště však hříchů proti lásce a někdy i proti spravedlnosti. Smíme zajisté při společenském obcování a obchodu vyhledávati osoby nám příjemné a vyhýbati se osobám nám nepříjemným. Ale veliké opatrnosti jest třeba, chceme-li jiným raditi, aby s těmi kterými (určitými) osobami neobcovali nebo neobchodovali. Máme-li vážné důvody, můžeme tak raditi, avšak jest nám spolu dbáti toho, abychom se neprovinili proti platným zákonům. Nesporně pak hříchem jest, někoho fysicky nebo mravně nutiti, aby osobu (přesně označenou) bezdůvodně a proti své vůli boykotoval. Hříchem také jest zosnovati boykot proti někomu výhradně jen pro jeho náboženské nebo politické smýšlení a přesvědčení. Ostatně jest známo, že v národním hospodářství boykot někdy jest vydatnou sice, ale spolu i dvojsečnou nebezpečnou zbraní, zvláště vyvolává-li boykot odvetný.

§ 16. **Pohoršení.***)

81. I. *Výměr.*

*Pohoršením***) nazýváme to, z čeho se horšíme; poněvadž pak sloveso „horšiti se“ má dvojí význam, jest zřejmo, že i podstatné jméno „pohoršení“ nabývá dvojího významu.

*) Pastýřský list Jeho Em. Leona kardinála ze Skrbenských, knížete arcibiskupa pražského, „O pohoršení“. Ord. list pražské arcidiecese 1906, čís. 3, str. 21.

**) Řecky *σκάνδαλον* t. j. nástraha, past; přejato do latiny „scandalum“, t. j. překážka neb závada na cestě ležící, o kterou klopýtáme.

V prvém smyslu díme, že se horší, kdo se zlobí, hněvá nebo mrzí. Jest tedy pohoršením vše, co budí nevoli bližního; a v tom smyslu pohoršení vykládá mluva lidová. V druhém smyslu díme, že se horší, kdo nebo co horším se stává; tak na př. horší se nemoc, situace, majetkové poměry a pod. Ale horší se také člověk, a to mravně, buď blíže se ke hříchu, nebo do něho upadaje; a v tomto druhém smyslu vykládá pohoršení mravouka. Jiné jest tedy pohoršení ve smyslu mluvy lidové, a jiné ve smyslu mravoučném. Mluvíme-li v mravouce o pohoršení, nečítáme k němu pohoršení ve smyslu lidovém, leda že by nevole v bližním vzbuzená byla mu podnětem hříchu (na př. řečí rouhavých a pod.). Vyměřujeme:

82. *Pohoršení jest vnější závadný čin, který skýtá bližnímu podnět ku mravní úhoně.* Dictum vel factum minus rectum, praebens alteri occasionem ruinae. S. Thom. S. Th. II. II. q. 43. a. 1.

Výměr vykládáme:

„*Čin*“, nejen úkon, ale i nekon, neboť obojí může býti pohoršením; úkon: hrubá práce v neděli; nekon: zanedbávati nedělní mši, mlčeti v nepravý čas. „*Vnější čin*“, který bližním může býti pozorován; není tedy pohoršením čin ryze vnitřní, nebo čin tajný, nebo čin beze svědků konaný.

„*Závadný*“ (minus rectum); pohoršením může býti:

a) hřích, a to i těžký i lehký; na př. necudné skutky před jinými konati, necudné řeči před nedospělými mluviti; nebo

b) čin bezhříšný sice, ale na venek hříchu podobný; na př. kněz od postu dispensovaný jí v pátek v hostinci maso před lidmi, kteří o jeho dispensi nevědí; nebo

c) čin, který není ani hříchem ani hříchu podoben, ale pro zvláštní s ním spojené okolnosti pohoršení plodí a tím závadným se stává; na př. o pohlavních věcech před nepovolanými vykládati, povinné dávky vymáhati, přemrštěných žádostí nedbati.

„*Bližnímu*“, který naše činy pozoruje nebo o nich se dovídá.

„*Ku mravní úhoně*“, jíž jest nejen sám hřích, ale i pokušení ke hříchu a jeho nebezpečí.

„*Podnět*“, ze kterého mravní úhona vzniknouti může a často i vzniká, ale vzniknouti nemusí.

83. II. *Rozvrh.*

Pohoršení jest buď činné nebo trpné. *Pohoršení činné* (scandalum activum) jest čin, který mravní úhonu plodí, tedy pohoršení dle výměru výše podaného. *Pohoršení trpné* (scandalum passivum) jest mravní úhona z činného pohoršení vzešlá. Pohoršení činné vychází od *pohoršitele* (scandalizans), pohoršením trpným strádá *pohoršenec* (scandalizatus).

84. 1. *Pohoršení činné* (scandalum activum) jest dle úmyslu pohoršitelova buď přímé nebo nepřímé.

85. a) *Pohoršení přímé* (scandalum directum) čili *svádění ke hříchu* (sollicitatio seu seductio) jest čin, který přímo ke hříchu bližního směřuje čili *bližního úmyslně ke hříchu svádí* nebo o svedení jeho se pokouší. Různé jsou jeho způsoby a prostředky; jsou to buď slova, na př. rozkaz, rada, chvála, posměch, přemlouvání, prosba, výzva a pod.; nebo jsou to skutky, na př. dráždění, návod, počátek při hříchu vzájemném, úmyslný, na svedení vypočítaný zlý příklad a pod. Pohoršení přímé čili svádění ke hříchu dělí se na dvé, jsouc buď sváděním ďábelským nebo sváděním sobeckým.

α) *Svádění ďábelské* (scandalum directum formaliter seu diabolicum) směřuje ke hříchu bližního jakožto *hříchu*. Svůdce svádí, aby bližní hřešil a hříchem tím aby Bůh byl urážen nebo bližní ve věčnou záhubu přiveden. Jest to čtvrtý hřích proti Duchu svatému: *bližnímu milosti Boží nepřáti*. Pohnutkou jeho jest *zášť* ať proti Bohu ať proti bližnímu. Jest to hřích tak děsný, že bychom spíše ďábla, než člověka, pokládali za jeho původce, a proto jeho jméno: „svádění ďábelské“. Příklad: Brutus snaží se ke chlipnosti svésti řeholnici Lucii, nikoliv proto, že by byl jat láskou k ní nebo že by hledal obět chlipnosti své, nýbrž proto, že si umínil svésti osobu Bohu zasvěcenou. Jiný příklad: Brev. rom. in festo s. Thomae Aqu. 7. Martii, lectio IV., ut sanctum propositum mutaret etc.

β) *Svádění sobecké* (scandalum directum materialiter tantum) směřuje ke hříchu bližního jakožto *věci svůdci prospěšné*. Svůdce svádí, chtěje ze hříchu těžiti. Pohnutkou hříchu jest *snaha po vlastním prospěchu*. Příklady: záletník chtěje chlipně se baviti, svádí nějakou ženu ke smilstvu; překupník svádí obchodního zřízence, aby bral zboží z pánova skladu a jemu (překupníkovi) je lacino prodával; obžalovaný prosí svědka, aby v jeho prospěch před soudem křivě svědčil.

86. b) *Pohoršení nepřímé* (scandalum indirectum) jest čin, který nesměřuje sice přímo ke hříchu bližního (není sváděním), ale přece *bližnímu podnět ke hříchu skýtá* a hřích bližního nepřímo zaviňuje nebo alespoň zaviniti může. Mluvíme-li o pohoršení bez přídatku (scandalum simpliciter) čili o *pohoršení v užším toho slova smyslu*, míníme vždy jen pohoršení nepřímé, jemuž také výměr výše IX, 82. podaný nejlépe přiléhá.

Poznámka. Lidová mluva označuje přímé pohoršení názvem: »*svádění ke hříchu*«, nepřímé pak pohoršení názvem »*zlý příklad*«.

87. 2. *Pohoršení trpné* (scandalum passivum) jest buď dané nebo vzaté.*)

a) *Pohoršení dané* (scandalum datum) vzniká činem, který sám sebou jest způsobilý, že bližnímu skýtá podnět ke hříchu. Činem tím bývá buď hřích nebo čin bezhříšný sice, ale zevně hříchu podobný; působivost jeho pak vysvětluje se zvláštní suggestivní přitažlivostí a lákavostí zlého příkladu. Nepřímé pohoršení se strany pohoršitelovy a dané pohoršení se strany pohoršencovy úzce souvisí jako příčina se svým možným následkem. Příklad: náboženský vlažný člověk snadno upadá ve hřích, vidí-li, že hřeší jiní.

88. b) *Pohoršení vzaté* (scandalum acceptum) vzniká jen neblahou duševní náladou pohoršencovou, tedy bez přičinění a někdy i bez vědomí tak zvaného „pohoršitele“; dělí se na dvé:

α) *Pohoršení maličkých***) *nebo mravně nevyspělých* (scandalum pusillorum seu infirmorum) pochází z pohoršencovy nevědomosti nebo mravní slabosti a nevyspělosti, nebo ze zvláštní náklonnosti k nějakému hříchu. Příklady: Čtenář špatně porozuměv nějakému místu ve spisu jinak dobrém počíná o ně-

*) Moralisté v rozvrhu pohoršení nesouhlasí; zejména pak pojem pohoršení daného a vzatého jiní jinak vykládají. Někteří (na př. Janiš) rozdělují pohoršení na dané čili činné a na vzaté čili trpné. Jiní zase (na př. Busenbaum, sv. Alfons, Theol. mor. II, 43.) dělí trpné pohoršení na dané čili maličkých a na vzaté čili farizejské. Novější moralisté (Marc, Lehmkuhl, Noldin a j.) většinou užívají rozvrhu nahoře v textu uvedeného. Při studiu těch kterých autorů jest nám dobře dbáti toho, v jakém smyslu ten který autor jednotlivé názvy vykládá, čímž se mnohá zdánlivá nesrovnalost vysvětlí.

**) „Maličkých“, nejen dětí, nýbrž i lidí dorostlých, kteří nevědomostí a nevyspělostí svou dětem se rovnají.

kterém článku víry pochybovati. Nahodilé setkání se ženou, s níž kdysi hřešil, jest Cajovi podnětem necudných myšlenek.

89. β) *Pohoršení líčené čili farizejské* (scandalum pharisaicum) pochází ze zlé vůle pohoršencovy. Hledaje, čím by hřích svůj omluviti mohl, předstírá pohoršení, jehož prý se mu činem pohoršitelovým dostalo. Není tedy žádným skutečným pohoršením, a proto jeho název pohoršení „líčené". Sluje také pohoršením farizejským, jelikož farizeové předstírali, že slovem Spasitelovým pohoršeni jsou. Když byl Spasitel pokáral jejich převrácenost (Matth. 15, 1.—11.), přistoupili k němu učedníci, řkouce: „Scis, quia pharisaei audito verbo hoc scandalizati sunt?" I dostává se jim odpovědi (v. 14.): „Sinite illos, coeci sunt et duces coecorum". Příklady: Vlažný katolík chtěje svou nechut ke zpovědi omluviti, předstírá různé (tu skutečné, tu vymyšlené) chyby a poklesky kněží. Snoubenci nemohouce na faře dosíci, čeho chtějí, hrozí civilním manželstvím a odpadem. Neodbytný žebrák, nedostav almužny dle přání svého, nadává a láteří. Manžel, hříšnému životu oddaný, zlobí se, že manželka do kostela chodí a svátosti přijímá; ve zlosti kleje, rouhá se a týrá manželku i děti. Osadníci vyhrožují, že nebudou navštěvovati služeb Božích, nebude-li jim dosazen farář, kterého si přejí.

90. III. *Pohoršení dle zloby své.*

Pohoršení vůbec příčí se lásce bliženské; přičítá-li se, jest hříchem. „Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris. Vae mundo a scandalis. Necesse est enim, ut veniant scandala; verumtamen vae homini illi, per quem scandalum venit." Matth. 18, 6. 7. „Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem". I. Cor. 8, 13.

91. Ač všechna pohoršení (pokud se přičítají) příčí se lásce, neděje se tak u všech stejným způsobem. Jinak příčí se lásce pohoršení ďábelské, jinak pohoršení ostatní. *Pohoršení čili svádění příčí se lásce způsobem sobě zvláštním,* jelikož sama pohnutka, z níž vyvěrá (záští proti Bohu nebo záští proti bližnímu), zvláštním způsobem lásce se příčí. Proto také *svádění ďábelské druhově se liší* od svádění sobeckého a pohoršení nepřímého. Kdo se tedy prohřešil sváděním ďábelským, nestačil by ve zpovědi, zpovídaje se jen ze svádění nebo pohoršení, nýbrž musí spolu udati, že hřešil sváděním ďábelským, což nejlépe vyloží označením pohnutky.

92. *Pohoršení přímé, tedy svádění i ďábelské i sobecké, příčí se nejen lásce, nýbrž i oné ctnosti, které příčí se hřích, k němuž svádění směřuje.* Svůdníkova snaha jest totiž hříšnou žádostí účinnou (IV, 39), která jest téhož druhu jako hřích, k němuž se nese. V důsledku toho svůdce při svádění hřeší alespoň dvěma hříchy, jež druhově se liší: 1. proti lásce, 2. proti ctnosti zamýšleným hříchem urážené. Kdo na př. svedl ke krádeži, hřešil nejen proti lásce, nýbrž i proti spravedlnosti, i když svádění se mu nezdařilo. Proto nestačí zpovídati se jen ze svádění ke hříchu, nýbrž nutno udati, k jakému hříchu sváděno. Díme: „alespoň dvěma"; mohou však ve svádění vězeti ještě i jiné hříchy, jež druhově se liší. Tak ve výše uvedeném příkladu ďábelského svádění Brutus hřeší nejen proti lásce a čistotě, nýbrž i proti nábožnosti (svatokrádeží). A v příkladu sobeckého svádění, svádí-li záletník ke smilstvu ženu vdanou, hřeší nejen proti lásce a čistotě, nýbrž i proti spravedlnosti (cizoložstvím). V obou pak těchto příkladech vězí třetí hřích (svatokrádeže nebo cizoložství), i když svádění se nezdaří, jelikož snaha svůdníkova i k němu se nesla.

93. Čin svůdníkův bývá v podstatě své činem nelišným (na př. rada, přemlouvání), a nabývá zloby své teprve svůdným úmyslem a svůdnou snahou. Je-li však čin svůdný sám již ve své podstatě hříchem, na př. svádí-li svůdník lží, sočením, na cti utrháním, prozrazením tajemství svěřeného a pod., tu *pojí se ke hříchu již v samém činu vězícímu ještě hřích sváděním spáchaný.*

Bylo-li jedním činem více osob sváděno, dopouští se svůdce *tolika hříchů, kolik osob sváděl,* jelikož svůdný úmysl nese se ke každé osobě zvlášť (IV, 37).

94. *Svádění ďábelské jest těžkým hříchem,* a to pro svou těžce hříšnou pohnutku. Vychází-li ze záští proti Bohu, nepřipouští nepatrného předmětu, a jest těžkým hříchem, ať svádí ke hříchu těžkému či lehkému. Vychází-li však jen ze záští proti bližnímu a vyloučeno-li záští proti Bohu, připouští nepatrnost předmětu. Těžce hřeší, kdo bližního svádí ke hříchu těžkému; lehce jen hřeší, kdo (s vyloučením záští proti Bohu) bližního svádí ke hříchu jen lehkému, neboť hřích jen lehký

neuvádí bližního ve věčnou záhubu, a proto snaha, svésti ho ke hříchu jen lehkému, nesvědčí ještě o vážném záští. Lehmkuhl[11], I, 790.

Svádění sobecké jest hříchem buď těžkým nebo lehkým dle toho, zda svůdce k těžkému či jen k lehkému hříchu svádí.

Zřejmo jest tedy, že nikdy a za žádných okolností není dovoleno bližního sváděti ke hříchu, jelikož nikdy a za žádných okolností není dovoleno hřešiti. Zejména neomlouvá úmysl svůdcův, prospěti sobě nebo svedenému nebo nějaké jiné osobě neb obecnému blahu. Příklad: Hřeší vězeň spravedlivě ve vazbě držený, svádí-li žalářníka ke hříchu, aby takto nabyl svobody své.

95. Při *vzájemném hříchu*, zejména však při vzájemné chlipnosti (peccata turpia cum complice) *hřeší oba soukonatelé pohoršením*, tedy nejen svůdník, nýbrž i svedený, neboť dav se svésti, souhlasem svým vybízí svůdníka k pokračování ve hříchu (VIII, 123); ovšem vina svůdníkova jest větší. Ve zpovědi však není třeba zpovídati se z pohoršení vzájemného, jelikož toto již vyznáním vzájemného hříchu s důstatek jest označeno. Bylo-li svádění ke vzájemnému hříchu jen sváděním sobeckým, netřeba kajícníkovi udávati, zda sváděl či sveden byl; bylo-li však svádění svůdcovo sváděním ďábelským, musí i ze záštivého úmyslu se vyznati.

96. *Pohoršení nepřímé příčí se jen lásce bliženské*, nikoli však spolu též oné ctnosti, kterou pohoršenec hříchem svým uráží. Bohoslovci v té věci ovšem nesouhlasí. Někteří (na př. sv. Alfons, Theol. mor. II, 45., Marc. I, 507., Müller, II., tit. I. § 35. a j.) učí, že i pohoršení nepřímé, právě tak jako přímé, příčí se nejen lásce, nýbrž i ctnosti hříchem pohoršencovým urážené, opírajíce se o důvod světcův: „quia quaelibet virtus non solum contrarios prohibet actus, sed etiam prohibet, ne detur occasio aliis inductiva ad peccandum". Jiní však (na př. Lehmkuhl[11], I, 789, který uvádí řadu starších autorů vesměs popírajících, Noldin, De praec. 104, Göpfert II, § 72., Kachník, Ethica cathol. II. pag. 175 a mnozí, zvláště novější moralisté) učí, že pohoršení nepřímé příčí se jen lásce, jsouce vedeni důvodem, že při pohoršení nepřímém pohoršitel nemá v úmyslu hřích bližního,*) a že každá jednotlivá ctnost z vlastní působnosti své vyžaduje sice, aby nebyla urážena (hříchem nebo sváděním), avšak nevyžaduje, aby se bránilo hříchům proti ní čelícím, jelikož to vykonává láska bliženská pro všechny ctnosti. Noldin pak to dotvrzuje příkladem: „Qui ergo exemplo suo inducit alios ad furandum, peccat quidem contra caritatem, non autem contra justitiam,*) modo peccatum aliorum ne intenderit, neve exhortatione, consilio vel mandato usus sit". Přidejme, že zlý příklad a pohoršlivý čin láká nejen ke stejnému nebo podobnému hříchu, nýbrž někdy ke hříchům druhově odlišným (na př. pohoršlivý život duchovního správce snadno svádí osadníky k netečnosti u víře), a pohoršitel může sice předvídati, že čin jeho bližnímu zavdá podnět ke hřešení, nemůže však předvídati, jakým hříchem pohoršenec klesne.

*) Ani přímo ani nepřímo (I, 36); pojmenování: „nepřímé" pohoršení nesmí nás másti.

97. Kdo tedy prohřešil se pohoršením nepřímým, dostojí ve zpovědi povinnosti své, zpovídá-li se *jen z pohoršení nepřímého* (že bližnímu dával špatný příklad), a není mu třeba udávati druh hříchu pohoršencova nebo bližší okolnosti. Také není třeba udávati počet osob pohoršených, jelikož úmysl pohoršitelův nenese se k jednotlivým osobám; ba velmi často ani sám pohoršitel nedovede udati, zda mnoho či málo osob činem jeho bylo pohoršeno.

98. *Vina pohoršitelova při pohoršení nepřímém* jest jiného rázu než vina při pohoršení přímém. *Zloba svádění* leží jediné *ve zlé vůli svůdníkově*, jenž bližního ke hříchu svésti *chce*. Této zlé vůle jest si svůdník vždy dobře vědom, a proto nikdy není v pochybnosti, zda sváděním hřešil čili nic. *Při pohoršení nepřímém* působí však *neblahé okolnosti*, že čin pohoršitelův zavdává *podnět* ke hříchu pohoršencovu, že tedy z pohoršitelova pohoršení nepřímého vzniká pohoršencovo pohoršení trpné. Proto se může snadno státi, že pohoršitel neví nebo alespoň pochybuje, zdali zavdal pohoršení a zdali a jak jím hřešil. Snazšímu rozuzlení podobných pochybností poslouží to, co následuje.

Trpné pohoršení jest neblahým následkem činu pohoršitelova. V díle povšechném I, 68, bylo vyloženo, že zlý následek, třebas nebyl zamýšlen, přece k vině se přičítá, sbíhají-li

*) Proto také kdo svedl ke krádeži, propadá po případě povinnosti náhrady, jelikož čin jeho příčí se spravedlnosti; kdo nepřímým pohoršením dal podnět ke krádeži, není povinen náhradou, jelikož proti spravedlnosti prohřešil se jen pohoršenec, nikoli však pohoršitel.

se při něm některé tam udané podmínky. Přiložíme-li tyto podmínky na případ náš, dojdeme k tomuto výsledku:

Konatel jest vinen pohoršením nepřímým,

1. dalo-li se předvídati neb alespoň tušiti, že z něho trpné pohoršení vznikne;

2. bylo-li možno trpnému pohoršení zabrániti;

3. byl-li konatel povinen stříci se pohoršení, t. j. neměl-li žádného důvodu, pro který by byl trpné pohoršení směl připustiti.

99. Hledíce k první podmínce uvažujeme všechny *okolnosti*, zvláště však tažme se *kdo* pohoršuje, *koho* a *čím*.

Kdo pohoršuje? Společenské postavení pohoršitelovo velmi padá na váhu; i zde platí: „Si duo faciunt idem, non est idem". Mnohem více škodí pohoršení osoby vznešené a vynikající, kdežto pohoršení osoby nepatrné a bezvýznamné snadno zaniká. Veliká pohoršení způsobí kněz, jí-li v pátek maso; laika však málokdo si všimne. Nezazlívá se chuďasovi, pracuje-li něco v neděli na svém políčku; ale mnoho hluku natropí šlechtic-velkostatkář nebo pachtýř církevních pozemků, dává-li bez potřeby v neděli neb ve svátek na poli pracovati. Zvláštní však měrou roste pohoršení a zloba jeho, vychází-li právě od toho, kdo má přímou povinnost předcházeti dobrým příkladem, tedy dává-li pohoršení otec, matka, vychovatel, učitel, duchovní vůdce a pod.

Koho pohoršujeme? Někteří lidé jsou pohoršení přístupnější, jiní zase méně přístupni. Dá-li se dle obvyklého běhu věcí pravděpodobně předvídati, že čin můj té které osobě bude podnětem ke hříchu, zavdal jsem pohoršení (příklad: necudně mluviti před dorůstající mládeží). Není však žádným pohoršením, hřešíme-li před lidmi, kteří ve ctnosti tak jsou utvrzeni, že hřích náš jich neláká (příklad: necudně mluviti před svědomitým knězem), nebo hřešíme-li před lidmi, kteří hříchu tak zvykli, že sotva lze na nich ještě něco zkaziti (příklad: necudně mluviti před lidmi veskrze necudnými). Nepřímému pohoršení nejpřístupnější jsou lidé střední mravnosti.

Čím pohoršujeme? Známo jest, že některé činy mají značnou lákavost a přitažlivost, zvláště dovede-li literatura nebo divadlo nebo žurnalistika nebo móda nebo společenský mrav odíti je jakousi gloriolou. Jiné činy zase nemají na sobě nic, co by lákalo nebo k napodobení vybízelo, ba mnohé spíše odpuzují. Po té stránce ostatně poměry podléhají značným změnám. Mnohá věc byla jindy vážným pohoršením, která dnes jím není, a naopak jiná zase byla nenápadnou a všední, která dnes by značné pohoršení způsobila. Ba v téže době věc, která jest na jednom místě značným pohoršením, na druhém místě bez závady prochází, a obráceně.*)

100. Poznavše, že by z činu našeho mohlo vzniknouti *trpné pohoršení, jsme povinni dle možnosti mu zabrániti.* Prostředky k tomu vedoucí jsou různé. Pohoršení maličkých nebo mravně nevyspělých a pohoršení dané, vzniklo-li činem, jenž zevně zdá se býti hříšným, ale hříšným není, nejlépe se zamezí *poučením*. Jiná daná pohoršení zamezí se, konáme-li závadný čin *v soukromí nebo v úkrytu*, nebo *odložíme-li jej* na nějaký čas. Jest věcí opatrnosti uvážiti, zdali vůbec a kterého prostředku bychom užiti měli.

101. Nelze-li těchto zde uvedených prostředkův užíti nebo selhou-li, zbývá ještě jeden: *nekonati činu, z něhož trpné pohoršení vzniká.* Abychom však seznali, zdali k tomu jsme povinni čili nic, dlužno se tázati, *máme-li k tomu nějaký důvod či nemáme-li ho.* Jsou pak hlavně dva důvody, které padají na váhu: povinnost nebo prospěch.

102. Nemá-li pohoršitel žádného důvodu k svému jednání, platí věta:

Těžce hřeší, kdo předvidně a bezdůvodně bližnímu zavdává podnět ke hříchu těžkému.

Díme: „předvidně", neboť nelze k vině přičítati pohoršení, jehož jsme ani nepředvídali ani netušili, ba jež jsme snad ani předvídati neb tušiti nemohli (jak již s dostatek vyloženo). Díme: „bezdůvodně", neboť má-li někdo dostatečný důvod, aby podnět ke hříchu připustil, jest sám hříchu prost (což ihned níže vyložíme); má-li důvod nějaký, ale poněkud ne-

*) Odtud si vysvětlíme ten někdy značný rozpor mezi moralisty, vykládají-li kasuisticky o pohoršení a hříšném soukonu. Každý moralista hleděl ke své době a k poměrům své vlasti (nebo krajiny, ve které působil). Ačkoliv *zásady* o pohoršení a hříšném soukonu vždy jsou stejné a nikdy se nemění, přece *applikace* jich dle různých poměrů podléhá změnám. Neopatrně by jednal, kdo by kasuistické rozhodnutí, jež nějaký třeba i klassický autor před dávnými lety a na vzdáleném místě učinil, i pro naše poměry pokládal za směrodatné, aniž by předem zkoumal, zdali také nyní a u nás přiléhá.

dostatečný, mírní se hřích jeho alespoň na hřích lehký. Díme konečně: „ke hříchu těžkému", neboť zavdati podnět ke hříchu jen lehkému může býti leda jen hříchem lehkým; obyčejně však nebývá hříchem žádným, jelikož podněty k lehkým hříchům jsou nesčetné (jako lehké hříchy samy) a nemožno všech se stříci a na všechny dbáti (jako obdobně příležitost ke hříchu lehkému, IV, 60).

103. Čin, ze kterého trpné pohoršení vzniká, může býti buď hříchem nebo činem bezhříšným (jak již ve výkladu výměru vyloženo). Je-li čin sám v sobě činem bezhříšným (tedy dobrým nebo nelišným), jest pohoršitel vinen pouze pohoršením nepřímým. Je-li však čin sám sebou již hříchem, *přistupuje* k tomuto (těžkému nebo lehkému) hříchu, který již v činu vězí, ještě *nový* (těžký neb lehký) *hřích nepřímým pohoršením spáchaný.* Tu pak snadno může se přihoditi, že čin, který sám sebou jest hříchem jen lehkým, dle nepřímého pohoršení svého stává se hříchem těžkým (IV, 24. b α). Příklad: Kněz necudným vtipem nebo žertem (tedy hříchem lehkým) snadno by mohl osobám mravně nevyspělým zavdati podnět ke hříchu těžkému, tedy pohoršením těžce hřešiti. Sem hledí všechny ony kasuistické případy, o nichž moralisté rozhodují, že jsou hříchy lehkými, nepřistupuje-li k němu pohoršení těžce hříšné (peccatum leve, secluso scandalo).

104. Pohoršení trpné není ovšem žádným hříchem a na hříchu pohoršencově také ničeho nemění. Nesnižuje ho, jelikož bližní pohoršením nepozbývá své svobody; ale také ho nezvětšuje, jelikož bližnímu zloby nepřibývá ani při pohoršení farizejském.

105. Má-li konatel dostatečný důvod k činu, platí věta:

Nehřeší, kdo připouští trpné pohoršení, maje k tomu dostatečný důvod.

Poučka se opírá o známé pravidlo o dvojím následku (I, 49). I zde vyplývá z činu dvojí následek: jeden dobrý, jehož konatel dosíci chce, a jeden zlý (trpné pohoršení), jenž mimo vůli konatelovu dostaviti se může. Dle uvedeného pravidla jest takovýto čin dovolen, sbíhají-li se při něm známé čtyři podmínky. O první (čin mravně přípustný), druhé (následek dobrý přímo z činu) a třetí podmínce (konatel pohoršení pouze připouští) netřeba pochybovati, ty přiléhají; běží tedy jen o to, má-li konatel také vážné a dostatečné důvody, konati to, co konati chce. Nemá-li žádných důvodů, hřeší; má-li důvody dostatečné, nehřeší; má-li sice důvody, nikoli však úplně dostatečné, mírní se jeho hřích, a po případě hřích těžký může se zmírniti na lehký.

Dva pak jsou hlavně *důvody*, které (jsou-li na svém místě) nám *dovolují, ba někdy až i přikazují připustiti pohoršení trpné: 1. povinnost, 2. prospěch,* a to nejen náš, nýbrž také prospěch nějaké jiné třetí osoby nebo obecného blaha.

Jest nesporno, že povinnost dovoluje nedbati trpného pohoršení, obzvláště uložena-li zákonem, který více váží než zákaz nepřímého pohoršení. Ale i prospěch, ať vlastní ať cizí, dává nám totéž právo, neboť při trpném pohoršení svém vězí bližní v tísni jen obyčejné. Čin náš není příčinou jeho hříchu, ba ani ke hříchu ho nesvádí, nýbrž jest jen podnětem, jemuž by bližní snadno mohl odolati, jen kdyby chtěl. Proto také již dosti malým důvodem s důstatek bychom se omluvili (IX, 20.); vážnější důvod se vyžaduje jen proto, že jest to právě *náš* čin, který může býti bližnímu podnětem hříchu.

Takového *vážnějšího důvodu vyžaduje pohoršení dané* (čin bezhříšný, zevně však hříchu podobný), jelikož působivost jeho vězí v lákavosti našeho příkladu. *Mírnějšího již důvodu vyžaduje pohoršení maličkých a mravně nevyspělých,* jelikož působivost jeho spadá z veliké části na vrub pohoršenců. *Nejmenšího pak důvodu vyžaduje pohoršení líčené čili farizejské,* jelikož vzniká jen ze zlé vůle pohoršencovy. „Sinite eos, coeci sunt et duces coecorum." (Matth. 15, 14.) Ovšem nemáme ani farizejské pohoršení zcela bezdůvodně připustiti, ale dovoluje nám i dosti nepatrný důvod, na př. malé nějaké nepohodlí, abychom hříchu pohoršení úplně prosti byli. Připouštíme-li pohoršení farizejské, nemajíce nižádného důvodu, hřešíme sice, ale jen lehce.

106. Zásady obecně proslovené podrobněji vykládáme:

a) *Není dovoleno,* pro možné nebo předvídané pohoršení *pominouti věcí k našemu spasení nevyhnutelně potřebných,* neboť amor incipit ab ego, vlastní naše spasení mnohem více váží, než jakékoliv dobro bližního. Jsme tedy povinni i přes hrozící trpné pohoršení bližního opustiti bludné vyznání a přidati se ku pravé víře, přijímati svaté svátosti, kdy jest toho zapotřebí a p.

b) *Není dovoleno,* pro možné neb předvídané pohoršení *jednati proti zákonu přirozenému,* ať úkonem proti zákazu, ať nekonem proti příkazu nyní právě naléhajícímu; důvod s dostatek vyložen II, 23. 24. Hřeší tedy, kdo chtěje trpné pohoršení zameziti, lže nebo křivě přisahá, nebo nechce vyznávati víru, kde by ji vyznati měl.

c) *Nepozbývá své závaznosti zjevený zákon Boží,* i kdyby z úkonů neb nekonů jím stanovených někdo se horšil. Důvodem jest, že zjevený zákon Boží buď jest prohlášením zákona přirozeného nebo (pokud jest positivním) nařizuje, čeho k věčnému spasení třeba.

107. d) Zdaž však zůstává v platnosti *zákon lidský,* hrozí-li z úkonu neb nekonu jeho nějaké pohoršení?*)

Odpovídajíce, hledíme k rozvrhu pohoršení trpného. Jisto jest, že pohoršení farizejské nemůže závaznosti zákona lidského nikterak býti na úkor, sic jinak by kterýkoli zlý člověk, předstíraje pohoršení, byl s to, aby kterémukoli zákonu lidskému překážel. Jinak však věc se má, běží-li o pohoršení maličkých a mravně nevyspělých, které žádným výše uvedeným způsobem zameziti se nedá. Jelikož totiž příkaz, zabrániti pohoršení maličkých a mravně nevyspělých, jest příkazem zákona přirozeného, musí mu zákon lidský ustoupiti (II, 87). Podobně usoudili bychom o pohoršení daném; tu však otázka sotva kdy stává se praktickou. Víme-li tedy předem, že by nějaký úkon neb nekon zákonem ryze lidským stanovený byl bližnímu podnětem vážného a nezbytného pohoršení, nejsme povinni poslechnouti tohoto zákona lidského a smíme bezhříšně nedbati úkonu neb nekonu jím stanoveného. Ba naopak, jsme povinni jednou nebo dvakrát, po případě i několikrát vynechati skutek přikázaný, abychom pohoršení se vyhnuli, ač můžeme-li tak učiniti beze škody a bez zvláštního nepohodlí, a netrpí-li tím ani obecné dobro ani nějaká jiná třetí osoba. Díme: „zákonem ryze lidským", který není ani výkladem ani provedením zákona přirozeného nebo Božího, nýbrž prostě z pravomoci ryze lidské (srv. II, 44) jest vydán a hledí jen ku vnější čili zákonné mravnosti činů (I, 75); v církevním

*) Před sv. Alfonsem byla tato otázka spornou. Viz s. Alph., Theol. mor. II, 51. Homo ap. IV, 28. Nyní však učení zde vyložené, jež sv. Alfons pokládá za důvodnější, obecně jest přijato.

zákonodárství sem spadá na př. nedělní a sváteční klid, nedělní a sváteční povinná mše sv., půst (zdrželivost a újma) a některá jiná přikázání. Díme: „bližnímu", nikoli však bližnímu vůbec, nýbrž nějaké určité osobě, které v nějakém určitém případě pro zvláštní nahodilé okolnosti pohoršení hrozí. Díme: „vážného pohoršení", kde hrozí pravděpodobně nebezpečí těžkého hříchu, neboť nepatrného pohoršení dbáti nemusíme a nesmíme. Díme: „nezbytného pohoršení", t. j. pohoršení, které pro tu dobu žádným svrchu uvedeným způsobem odvrátiti se nedá. Dlouho arciť takovéto pohoršení nikdy nepotrvá. Není-li s počátku již farizejským, dá se jistě vhodným poučením odstraniti; a nepomůže-li poučení, jest to nezvratným důkazem, že pohoršení buď již od počátku bylo farizejským, nebo že jsouc od počátku pohoršením osoby mravně nevyspělé, později ve farizejské se zvrhlo; a pak již nemusíme, ba ani nesmíme ho dbáti. Proto přidáváme: „jednou nebo dvakrát, nejvýše několikrát", nikoli však navždy nebo na dlouhou dobu; to by ostatně i nám samým bylo značnou duchovní škodou a nepohodlím, k čemuž vázáni nejsme. Přídavek: „beze škody a nepohodlí atd." jest jasný.

108. Příklady: Kněz, chtěje zabrániti předvídanému pohoršení, celebruje v neděli, ačkoliv není lačen, VII, 97. 98. Jiný příklad: Žena vidouc, že její jinověrecký nebo nevěrecký manžel se pohoršuje (kleje, láteří, děti bije, domácí klid ruší, vůbec hřeší), protože ona v neděli a ve svátek dochází na povinnou mši sv., smí po nějakou dobu (asi po několik neděl) vynechávati kostel, aby zamezila pohoršení mužovo; a je-li naděje, že později poměry se zlepší, jest k tomu i povinna, ovšem jen pod hříchem lehkým. Mezitím má buď sama muže poučovati nebo po případě jiné osoby žádati, aby ho poučily, že jeho jednání jest bezprávné a nerozumné. Nezlepší-li se poměry, mění se pohoršení mužovo ve farizejské (ač jestliže jím nebylo hned s prvopočátku) a žena ho nemusí, ba ani nesmí dbáti. Díme: „je-li naděje, že později atd."; neboť ví-li žena předem, že pohoršení nepochází z mravní nevyspělosti, nýbrž ze zlomyslnosti, má hned s počátku rázně vystoupiti. A nezřídka bývá i při pohoršení vzešlém z mravní nevyspělosti lépe, odbude-li manžela rázně hned napoprvé a prohlásí-li rozhodně, že neoprávněným láteřením manželovým nedá se odvrátiti od konání svých povinností.

109. e) *Skutky nelišné nebo dobré,* vzniká-li z nich pohoršení osob mravně nevyspělých, máme jednou neb dvakrát nebo několikrát pominouti. Ví-li na př. žena, že by svým zjevem mohla roznítiti nezřízené vášně některého určitého muže, jest povinna, po nějaký čas se mu vyhýbati, neukazovati se zbytečně na veřejnosti a p. Na dlouho však takováto povinnost ukládati se nemůže, neboť třeba by to ze začátku nebylo obtížno, na delší dobu přece se to obtížným stává. Ovšem dlužno hleděti k okolnostem, neboť někdy podobná povinnost hned napoprvé může býti obtížnou, ba snad i velmi obtížnou, a pak arciť neváže; žena v takovém případě nemusí možného pohoršení dbáti, zvláště vzniká-li ze zhýralosti pohoršencovy.

110. f) *Statků pozemských a majetku svého* jakož i práva k nim nepotřebujeme se pro pohoršení zříkati. Zbožná duše sice ráda utrpí nějakou snesitelnou škodu, aby možnému pohoršení zabránila. Běží-li pak o nepatrný statek vezdejší, na př. o škodu několika haléřů, jsme povinni obětovati tento nepatrný obnos, abychom zamezili pohoršení; a člověk bohatý povinen jest obětovati i obnos poměrně větší, je-li toho třeba. Nejsme však povinni, trpěti značnější škodu na svých statcích k zamezení trpného pohoršení; ba ani nejsme povinni snášeti škodu, která jest sice malá a nepatrná, ale častá, jelikož častým opakováním vzroste na škodu značnou. Příklad máme na štolových poplatcích, jichž vybírání plodí nejen pohoršení farizejské, nýbrž někdy i pohoršení nevyspělých. Jednou nebo dvakrát nebo snad i vícekrát farář štolu snadno a rád oželí; ale kdyby častěji tak měl učiniti, utrpěl by značnou újmu sám, a poškodil by svého nástupce. Tu farář není povinen, ba není ani oprávněn zkracovati příjmy farní. Podobně má farář hájiti práv svého beneficia, i kdyby věděl, že patron nebo někdo jiný statečností jeho se pohorší.

111. IV. Chtíce nauku o pohoršení a hříchu jeho podrobněji vyložiti, přidáváme několik *kasuistických poznámek.*

1. *Žádati* na bližním něco, co týž *beze hříchu* (těžkého neb lehkého) *vykonati nemůže,* jest *přímým pohoršením* a tudíž těžkým nebo lehkým hříchem, i když bližní předem již k tomuto neb podobnému hříchu odhodlán byl. Příklady: žádati soulož na veřejné nevěstce; zakupovati křivopřísežné svědectví u svědka, který sám za dobré zaplacení službu svou nabízí.

Zda však jest dovoleno, žádati na bližním něco, co týž *bezhříšně by vykonati mohl,* ale pro svou zlou náladu asi *se hříchem vykoná?* Odpovídajíce lišíme:

a) *Hřeší,* kdo podobnou věc žádá, *nemaje* žádného rozumného a přiměřeného *důvodu.*

b) *Nehřeší,* kdo podobnou věc žádá veden *rozumným a dostatečným důvodem.*

Příklady: Nehřeší soudce, přijímá-li nebo žádá-li dle soudního řádu přísahu svědkovu, ačkoli pravděpodobně se domýšlí, že týž křivě přisahá; ale zhřešil by soukromník, podobnou přísahu žádaje neb přijímaje. — Cajus věda, že kněz Titus vězí ve stavu těžkého hříchu, žádá na něm, aby slyšel jeho zpověď nebo posloužil mu jinou svátostí. Činí-li tak naprosto bezdůvodně, hřeší; a činí-li tak s přímým úmyslem, svésti kněze ke svatokrádeži, hřeší sváděním ďábelským; avšak nehřeší, má-li dostatečný důvod (na př. aby se vyzpovídal), zvláště má-li právo žádati tu kterou svátost (na př. že Titus jest farářem nebo duchovním správcem). Ovšem, příklad jest pouze akademický; Cajus nikdy neví určitě, zda Titus vězí ve stavu těžkého hříchu, jelikož dokonalou lítostí mohl se očistiti. Jiný příklad: VIII, 114 in fine.

112. 2. *Není dovoleno raditi ke hříchu*; kdo ke hříchu radí, hřeší *přímým pohoršením.*

Zdaž však chtíce bližního odvrátiti od hříchu většího, smíme mu raditi, aby *hříchu menšího* se dopustil?

Obírajíce se touto otázkou předpokládáme, že bližní k většímu hříchu nezvratně a pevně odhodlán jest a že není možno domluvou ho na jinou cestu uvésti nebo jinak hřích zameziti; nebo že odhodlán jest ke hříchu a jenom mezi větším a menším hříchem váhá.

Odpovídajíce na otázku položenou, lišíme.

Je-li menší zlo téhož nebo alespoň příbuzného druhu, jako zlo větší, a je-li také na témž předmětu nebo proti téže osobě, smíme zajisté za daných okolností raditi k menšímu zlu, poněvadž tu vlastně neradíme ke zlu, nýbrž radíme ke zmenšení zla, tedy vlatně k něčemu dobrému. Je-li na př. Cassius odhodlán zabíti Demetria, a nemůžeme-li vraždě brániti, zajisté jen dobře činíme, radíme-li Cassiovi, aby Demetria jen poranil nebo vypálil a p. Jiný příklad: bratři Josefovi, Gen. 37, 21. 26.

Stejným zněním rozhodneme i v případě, kde menší zlo jest druhu různého, jen když záměna hříchu na menší zlo neubližuje nějaké třetí nevinné (nezúčastněné) osobě. Příkladem budiž kasuistické rozhodnutí sv. Augustina (De adulterinis conjugiis, lib. II. c. 15.), uvedené v kanonickém právu (c. 9. Si quod verius C. XXXIII. q. 2.): Manžel stihl manželku v cizoložství. Jelikož již dávno se jí nabažil a rád by s jinou žil, chopí se vítané příležitosti, zbaviti se manželky své. Ještě jen váhá, má-li cizoložnou manželku zabíti nebo prostě jen propustiti, aby (ať tak ať onak) se svou vyvolenou žíti mohl. V prvém případě by spáchal vraždu (bez cizoložství), v druhém případě by cizoložil (bez vraždy). A tu rozhoduje sv. Augustin: „Si enim facturus est, quod non licet, jam faciat adulterium, et non faciat homicidium."

Přidáváme však: „jen když záměna hříchu na menší zlo neubližuje nějaké třetí nevinné osobě". Je-li tedy škůdce pevně odhodlán, že značnou škodu učiní Petrovi (a nikomu jinému, než Petrovi), hřešil by, kdo by mu radil, aby raději menší škodu způsobil Pavlovi, na kterého by byl škůdce jinak nepřipadl. Kdyby však škůdce byl pevně odhodlán, že věc, kterou potřebuje, vezme buď Petrovi neb Pavlovi, a jen mezi oběma by váhal, směli bychom mu raditi: „Ušetři chudého Petra a vezmi tu věc raději bohatému Pavlovi, jelikož bohatý Pavel krádež tu méně ucítí než chudý Petr." Po případě, kdyby zlosyn chystal se okrásti Petra a nikoho jiného na mušce neměl, směli bychom mu raditi: „Nech chudého Petra, a když tu věc míti musíš a jinak nedáš, vezmi ji raději někomu bohatému", při čemž bychom ovšem jiného bohatce výslovně jmenovati nesměli. Nebo kdyby chlipník již naprosto chtěl smilniti a nástrahy činil nevinné panně nebo poctivé ženě, směli bychom mu raditi: „Vyhledej si raději prodejnou nevěstku"; ale nesměli bychom mu říci, kde nevěstku najde. Lehmkuhl[11], I, 799.

113. 3. *Není dovoleno, úmyslně a bezdůvodně uváděti bližního v blízkou příležitost těžkého hříchu.* Důvod leží na snadě; neboť hřeší-li těžce, kdo v takovouto blízkou příležitost dobrovolně se vydává a v ní dobrovolně trvá (IV, 60), hřeší proti lásce blíženské, kdo úmyslně a bezdůvodně bližního takovouto příležitostí pokouší. Díme: „uvésti", neboť vina se valně umenšuje, jestliže takovouto příležitost jen připouštíme nebo po

případě ji neodstraníme. Přidáváme: „bezdůvodně", neboť nehřeší-li bližní, který veden důvodem dostatečným připouští na sebe pokušení, třeba i také ke hříchu těžkému (IV, 58), nehřeší také, kdo vážným důvodem veden v podobnou příležitost ho uvádí. Díme: „blízkou příležitost", neboť nehřeší-li, kdo v příležitost jen vzdálenou se vydává, není také hříchem, bližního ve vzdálenou příležitost uváděti. A ze stejného důvodu konečně přidáváme: „těžkého hříchu". Viz IV, 60.

Někdy ovšem se stává, že nějakého dobrého účelu nemůžeme dosíci jinak, než položíme-li nebo připustíme-li spolu okolnost, ze které bližnímu příležitost ke hříchu a snad i blízká příležitost vzniknouti může. Tu se uplatňuje zásada o dvojím následku, I, 49. vyložená, zvláště však 4. bod: „má-li konatel vážné a dostatečné důvody svého jednání, aby jimi připouštěné zlo ospravedlniti mohl; důvod pak budiž tím závažnější, čím větší, bližší a pravděpodobnější jest očekávané zlo." V našem případě větších a závažnějších důvodů jest třeba, abychom směli příležitost přímo položiti, menších však důvodů třeba, když příležitost jen připouštíme nebo jí nebráníme. Větších a závažnějších důvodů jest třeba, běží-li o příležitost blízkou, a zvlášť vážných důvodů třeba, běží-li o příležitost vábivou a lákavou, které se tak snadno neodolá; menší však důvody stačí, běží-li o příležitost méně lákavou, které mravný člověk snadno odolá.

Příklady nám pravidlo objasní. Hřeší manžel (a přidejme: nerozumně jedná), který chtěje se přesvědčiti o věrnosti své manželky, uvádí ji v příležitost cizoložství nebo takovéto pokušení připouští; ale nehřeší, nýbrž správně jedná, ponechává-li jí náležitou svobodu, které by ovšem záletná žena mohla zneužiti. Hřeší policejní agent (agent provocateur), který podezřelé osoby úmyslně ke zločinům navádí, aby tyto usvědčeny a potrestány býti mohly, a neomlouvá ho ani předstírané veřejné blaho; avšak nehřeší detektiv, který maje stopu zločincovu nepřekáží mu v jeho přípravách, aby ho (při krádeži nebo podobném zločinu) mohl in flagranti dopadnouti a spravedlnosti odevzdati. Pouhé však potrestání zločincovo nesmí býti cílem konečným, nýbrž jen prostředečným, sloužícím buď obecnému blahu nebo nápravě zločincově. Nelze vytýkati hospodáři, jestliže chtěje vyzkoušeti věrnost a spolehlivost lidí domácích, schválně nechává peníze někde pohozené nebo po-

kladnu a zásuvky otevřené, nebo „zapomene-li“ u nich klíče; zavdává tím ovšem příležitost ke krádeži, ale příležitost jen vzdálenou, které každý poctivec snadno odolá. Nelze z nesprávnosti viniti hlídače nebo hajného, který maje na některého zloděje nebo pytláka podezření, staví se, jako by o ničem nevěděl, ale nenápadně tím pilněji hlídá, aby bezstarostného škůdce tím snáze překvapiti mohl.

114. 4. Zda jest dovoleno *užíti hříchu bližním již vykonaného?* Odpovídáme kladně, dovolávajíce se úsudku sv. Tomáše (S. Th. II. II. q. 78. a. 4.), jenž dí: „Inducere hominem ad peccandum nullo modo licet; uti tamen peccato alterius ad bonum, licitum est; quia et Deus utitur omnibus peccatis ad aliquod bonum“. Slovem „uti“ míní se zde arciť jen prosté užívání okolností hříchem způsobených, kteréžto užívání ani žádnému jinému (budoucímu) hříchu nepomáhá. Nelze tedy ve zlé vytýkati vězni, užívá-li opilosti nebo nedbalosti žalářníkovy k útěku. Nehřešíme, užíváme-li v neděli té příležitosti, že ten neb onen obchodník nešetře nedělního klidu krám svůj otvírá, a nakoupíme-li u něho věcí nám toho dne potřebných (VII, 133). Hřeší překupník, který užívaje nepoctivosti obchodního zřízence kradené zboží od něho lacino kupuje.

115. V. *Náprava daného pohoršení.*

Kdo svého bližního pohoršil, jest z důvodu lásky blíženské (ale někdy i ze spravedlnosti) povinen *pohoršení dané napraviti* nebo alespoň o nápravu dle možnosti se přičiniti. Pohoršení ještě trvající budiž ihned odstraněno, aby nadále nemohlo škoditi, a pak přikročeno budiž k nápravě škody již učiněné. Veřejné pohoršení nutno ovšem napraviti veřejně. Pohoršlivé spisy buďtež, pokud nejsou rozprodány, hned v nákladu zničeny; jsou-li již rozprodány (nebo z veliké části prodány), buďtež veřejně odvolány a jinými dobrými spisy důkladně vyvráceny. Tu však jest zapotřebí jakési opatrnosti, jelikož odvolání a vyvrácení zvláště při spisech menší a efemerní ceny někdy spíše škodí než prospívá. Hříšník napraví veřejný pohoršlivý život svůj nejlépe, přistupuje-li ke svatým svátostem a vede-li napotom život spořádaný. Jiné nápravy se na něm nežádá a žádati nemůže. Nesmíť nás mýliti, že svatí kajícníci v pokoře své rádi své minulé hříchy veřejně vyznávali; jiná doba vyžaduje jiný mrav. Pohoršení soukromé budiž napraveno soukromě, dle povahy hříchu. Obyčejně stačí

prostý dobrý příklad a upřímná modlitba za svedeného. Někdy však jest záhodno užíti vydatnějších prostředků nápravných, na př. poučení a napomenutí. Ovšem tu třeba opět opatrnosti, abychom poučováním nebo napomínáním neobnovili přerušených již hříšných styků nebo neuváděli na paměť dějů zpola již zapomenutých. Srv. VIII, 123.

§ 17. **Hříšný soukon.**

116. *Hříšným soukonem v širším slova smyslu* (cooperatio ad peccata aliena) čili *cizím hříchem* rozumíme každé spolupůsobení při hříchu bližního. (V, 42.) Spadá sem tedy také zanedbání povinnosti napomínací a oznamovací, svádění ke hříchu, vzájemnost a účastenství ve hříchu, pohoršení. Zde však vyměřujeme *hříšný soukon ve smyslu užším* a míníme jím všecko to, *co hříšný čin bližního umožňuje a podporuje.* Kdo bližnímu při hříšném činu jeho soukonem pomáhá, jest *soukonatelem*, bližní pak, který soukonatelovy pomoci užívá, jest *hlavním čili čelným konatelem.*

Jest tedy *rozdíl mezi pohoršením a hříšným soukonem* v užším slova smyslu, neboť pohoršení vede bližního ke hříchu, kterého by se byl jinak nedopustil, *hříšný soukon však pomáhá bližnímu již hřešícímu nebo ke hříchu odhodlanému*; pohoršení a ostatní hříchy proti lásce blíženské plodí celý hřích bližního, tedy jeho vnitřní i vnější část, hříšný soukon však pojí se pouze ku vnější části jeho.

Pozn. 1. Cizí hříchy vypočítávají se známým V., 42. uvedeným veršem:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Podává se zde tedy seznam cizích hříchů v širším slova smyslu, neboť „mutus“ znamená nedbání povinnosti napomínací, „non manifestans“ pominutí povinnosti oznamovací, „jussio, consilium, palpo“ pohoršení (svádění ke hříchu), „consensus“ vzájemný a společný hřích, „non obstans“ nebránění škodě (IX, 23), „recursus“ ochranu hříchu, a jen „participans“ hříšný soukon.

Pozn. 2. Veliký katechismus (ot. 793) uvádí devatero cizích hříchů takto: 1. hřích raditi, 2. hřích veleti, 3. ke hříchu svoliti, 4. k hříchu ponoukati, 5. hříchy vychvalovati, 6. ke hříchu mlčeti, 7. hřích netrestati, 8. na hříších podíl bráti, 9. hříchy hájiti. Náš starší, r. 1874 approbovaný katechismus měl týž pořad, jen že na 6. místě uváděl: hřích tajiti. Srovnává-

me-li latinský výčet s českým, pozorujeme, že jen některé hříchy v obou výčtech se kryjí. Jsou to: jussio (veleti), consilium (raditi), consensus (svoliti), palpo (vychvalovati), participans (podíl bráti). Latinské „recursus" v českém výčtu rozděleno na dvé (hájiti, netrestati); „mutus" (mlčeti) uvedeno ve Velikém katechismu, nikoli však ve starém; „non manifestans" (tajiti) uvedeno ve starém katechismu, nikoli však ve Velikém. Latinské „non obstans" (hříchu nepřekážeti) nemá obdobného názvu v českém seznamu, a české: „ponoukati", nemá obdobného názvu v latinském seznamu (dá se však zařaditi do „consilium"). Rozdíl mezi výčtem latinským a českým nám ovšem nikterak nepřekáží, jelikož ve věci se shodují.

117. V hříšném činu čelného konatele dlužno lišiti a) formální jeho část čili *hřích* konatelův, a b) materiální jeho část čili *fysický čin* konatelův. V konateli ovšem nedá se jedno od druhého odděliti, ale soukon může buď k jednomu nebo k druhému směřovati, a dle toho lišíme soukon formální a soukon materiální.

118. I. *Soukon formální čili údobný* (cooperatio formalis) směřuje ke *hříchu* čelného konatele; přistupuje na hříšný úmysl konatelův a přidává se k němu. Dvojí pak jest důvod, pro který soukon stává se soukonem formálním.

1. Soukon jest toho rázu, že *sám vnitřním účelem svým* (I, 82) směřuje ke hříšnému úmyslu konatelovu a podporuje jej, tak že k němu nesměřovati a ho nepodporovati ani nemůže. Příklady: účastniti se průvodu na úkor víry neb církve demonstrativně pořádaného; vydávat nevěrecké spisy, necudné obrazy a pod. Nepadá na váhu, jestliže soukonatel se soukonem svým spojuje ještě nějaký jiný vnější úmysl, na př. že účastní se průvodu jakožto člen toho kterého spolku, že vydáváním nevěreckých spisů neb obrazů chce vydělávati nebo se živiti a pod.

2. Soukon jest sám v sobě a dle vnitřního účelu svého snad činem nelišným, avšak zvláštním *vnějším účelem soukonatelovým* směřuje k hříšnému úmyslu čelného konatele a podporuje ho. Příklady: zdobiti nebo osvětlovati okna a vyvěšovati prapory při průvodu na úkor víry neb katolické církve demonstrativně pořádaném; opatřiti někomu jed nebo zbraň, aby osobu nenáviděnou se světa zprovoditi mohl a pod.

119. *Každý soukon formální*, ať jest jím pro vnitřní nebo pro vnější účel svůj, *jest hříchem téhož druhu a téže tíže, jako čelný*

hřích, k němuž se nese. Jest hříchem téhož druhu, neboť jsa prostředkem ke hříchu, účastní se jeho zloby. Jest hříchem téže tíže, tedy hříchem těžkým, směřuje-li ke hříchu těžkému, a hříchem jen lehkým, směřuje-li ke hříchu lehkému.

Formální soukon (jsa hříchem) *nikdy není dovolen*, ani na odvrácení hrozícího nebezpečí smrti; tím méně ovšem při menším nebezpečí.

Má-li čin soukonatelův vedle zloby z formálního soukonu vzešlé ještě vlastní zlobu svou, pojí se v jednom činu dvě zloby, tedy dva hříchy, snad i druhově rozdílné, a po případě i více jich; na př. Furtivus krade zbraň, kterou Latro soka svého chce usmrtiti: Furtivus vinen jest krádeží (dle předmětu) a vraždou (dle formálního soukonu).

120. II. *Soukon materiální čili látkový* (cooperatio materialis) nesměřuje přímo ke hříchu čelného konatele, nýbrž *přispívá jen k fysické části činu.* Ke hříchu nesměřuje ani vnitřním účelem svým ani vnějším účelem soukonatelovým, tak že by čelný konatel, kdyby byl dobré vůle, soukonu i beze hříchu užíti mohl. *Zlo tedy nevzniká zlou vůlí soukonatelovou, nýbrž jedině zlobou čelného konatele*, jenž pomoci mu skýtané i k dobrému i k zlému účelu užíti může, ale v případě ke zlému účinku jí zneužívá. Soukonatel o zlém úmyslu hlavního konatele buď vůbec ani neví, nebo (tuší-li jej) alespoň ho nechce a jen trpně jej připouští. Příklady: Živnostník vyrábí a prodává jedy nebo zbraně, jichž dobří lidé (lékař, vojín, lovec, strážník) užívají k činům dobrým, zlí však lidé (vrahové) ke zlým. Lékař odborník vydává anatomické spisy a atlanty, jichž student užívá ke studiu, chlipník však k roznícení své vilnosti.

121. Uvažujíce *o dovolenosti či nedovolenosti soukonu materiálního*, poznáváme jednak, že nelze jej naprosto dovoliti, jelikož přes dobrý úmysl soukonatelův přece jen zlu pomáhá nebo alespoň pomáhati může; ale jinak zase že nelze jej naprosto zakázati, jelikož činů, jež materiálními soukony nazýváme, v obecném životě postrádati nelze. Jest tedy zřejmo, že *soukon materiální někdy jest dovolen, někdy pak dovolen není.* Jelikož pak soukon materiální má následek i dobrý i zlý, platí při něm pravidlo o dvojím následku, vyložené I, 49. Přikládajíce podmínky tam uvedené na materiální soukon, pravíme:

Materiální čili látkový soukon jest dovolen, sbíhají-li se při něm všechny hned níže vyložené podmínky. *Chybí-li jediná z nich,* soukon, ač jen materiální, stává se *soukonem hříšným;* sbíhají-li se, soukon již není soukonem hříšným, nýbrž jen *soukonem k hříšnému činu,* a jinak *soukonem dovoleným.*

122. *Podmínky k dovolenosti materiálního soukonu vyžadované jsou:*

1. Soukon sám budiž v předmětu svém *mravně bezvadný,* tedy dobrý nebo alespoň nelišný. Je-li mravně závadný, tedy hříšný, není ovšem dovolen, a vykonán-li přes to přece, leží v něm dvojí hřích, předmětu a soukonu.

2. Soukon budiž toho rázu, že ho lze *nejen ke zlému, ale i k dobrému přímo užiti.*

3. *Úmysl soukonatelův směřujž jediné k účinku dobrému;* účinek zlý se jen jako „nezbytné zlo“ (malum necessarium) připouští.

4. Soukonatel mějž *vážný a dostatečný důvod* činnosti své.

123. V praxi nejvíce padá na váhu podmínka čtvrtá: vážný a dostatečný důvod. Vážným důvodem jest vlastní nebo cizí, ať duševní ať hmotný prospěch, nebo po případě odvrácení vlastní nebo cizí, ať duševní ať hmotné pohromy neb škody, nebo vyváznutí z takovéto tísně. Čekaný prospěch nebo hrozící nebezpečí jest tu větší tu menší, a dle toho někdy na omluvný důvod stačí, někdy nestačí. Rozhodují tu mnohé okolnosti, zejména tíže hříchu soukonem umožněného; blízkost a souvislost soukonu a čelného činu; pravděpodobnost, že k čelnému hříšnému skutku dojde; nezbytnost soukonu, aby čelný čin byl umožněn, nebo obráceně zkušenost, že čelný čin i bez soukonu by se udál.

124. Spekulativně není těžko, vyložiti nauku o formálním a materiálním soukonu; v praxi ovšem nebývá to vždy tak lehko. Snadno se poznává soukon formální, který z vnějšího účelu soukonatelova formálním se stal; ale někdy bývá těžko, vymeziti hranice mezi soukonem formálním z vnitřního svého účelu a soukonem materiálním. A nezřídka také nesnadno bývá vymeziti, kdy a za kterých okolností materiální soukon stává se soukonem hříšným, tedy nedovoleným, a kdy jest soukonem bezhříšným, tedy dovoleným. V té otázce velmi mnoho rozhodují *poměry té které doby a toho kterého místa.* Za

našich dob a poměrů mnohý materiální soukon pokládá se za bezhříšný a dovolený, ač někteří starší autoři jej za hříšný a nedovolený prohlašují; a obráceně, zakazujeme mnohý materiální soukon, který někteří starší autoři dovolovali. Tím se také vysvětluje, že moralisté ve svém praktickém úsudku o soukonu nejsou vždy stejného mínění.

125. Přidáváme několik příkladů soukonu, jež posuzujeme ovšem hledíce k naší době a k našim poměrům.

Víra katolická a obcování s jinověrci. Soukon formální: svátosti od nekatolíků žádati a přijímati (VI, 54); při nekatolickém křtu kmotrovstvím přisluhovati (VI, 55); sňatek smíšený bez dispense uzavírati, nebo, bylo-li dispensováno, uzavírati jej před nekatolickým duchovním; přítomnost při takovém sňatku (VI, 56); navštěvovati kázání nekatolická (VI, 57); účastniti se činně obřadů nekatolických (VI, 58); z vlastního popudu dobrovolně, na svůj náklad stavěti nebo vydržovati nekatolické modlitebnice a chrámy (VI, 60). Nedovolený soukon materiální: při obřadech nekatolických zvoniti, na varhany hráti, modlitebny otvírati (VI, 58); architekt, stavitel, stavbyvedoucí při stavbě nekatolických modlitebnic, má-li tímto prostředkem sekta do krajiny se zavésti (VI, 60); k nemocnému jinověrci povolati jinověreckého duchovního za příčinou jinověreckých náboženských úkonův (VI, 64). Dovolený soukon: donášeti dítě do nekatolické modlitebnice k nekatolickému křtu, děje-li se tak v poměru služebném nebo povoláním (VI, 55); účastniti se jako host sňatku oboustranně nekatolického v modlitebně nekatolické (VI, 56); z povolání nebo úřadu účastniti se obřadů nekatolických (VI, 58); prováděti pohřby nekatolické (VI, 59); konati práce zednické, řemeslnické, nádenické, dělnické při stavbě nekatolických modlitebnic a chrámů (VI, 60); žádati jinověreckého duchovního, aby nemocného souvěrce navštívil (VI, 64).

Spalování mrtvol, VIII, 45, sv. II., str. 375.

Časopisy a publikace církvi a víře nepřátelské, které při každé příležitosti z věcí posvátných úsklebky si tropí, hierarchii a duchovenstvo tupí a pomlouvají, vědomě bludy a nevěru hájí; *časopisy a publikace pornografické.* Soukon formální: je vydávati, penězi (ať jednotlivě ať v družstvu) vydržovati, články pro ně psáti, je redigovati, předpláceti, v nich inserovati, je (ve vlastní tiskárně) tisknouti. Nedovolený sou-

kon materiální: je sázeti, sazbu opravovati, (strojem) tisknouti, rozšiřovati, roznášeti, prodávati, v hostincích a kavárnách nebo ve veřejných místnosteeh vykládati. Některé z těchto materiálních soukonů mohou se ovšem zvláštními okolnostmi omluviti. Tiskne-li tiskárna jen takovéto časopisy a publikace, hřeší ovšem sazeč a korrektor v ní zaměstnaný; tiskne-li však tiskárna také jiné nezávadné časopisy nebo publikace (tak že závadné ty časopisy jsou jenom částí, a to snad i menší částí nákladu), nechci z těžkého hříchu viniti ani sazeče ani korrektora, jelikož tito lidé činí tak za svým výdělkem, a pozbyli by existence, kdyby tak nečinili. Dovolený soukon: tiskárnám (třeba i takovým, které jen věci závadné tisknou) dodávati typy, papír, stroje atd., v redakcích a tiskárnách poklízeti, zametati, poštu odnášeti a donášeti, domácí služby konati, a podobně.

Necudné pohlednice. Formální soukon: je vyráběti, prodávati, kupovati, odesílati. Materiální a zpravidla dovolený soukon: je na poště expedovati, dopravovati, dodávati, ač-li úředníkovy instrukce toho nezakazují.

Veřejná mravopočestnost. Soukon formální: nevěstince (ať sprosté ať nádherně zařízené) vydržovati, návštěvníky do nich lákati, je před překvapením chrániti; v novinách různé preservativní prostředky (proti nákaze a oplodnění) inserovati, je doporučovati, prodávati, opatřovati, ženám v inserátech diskretní služby nabízeti, prostředky k potratu vedoucí doporučovati, prodávati, opatřovati. Nedovolený soukon materiální: bordellářům potřebné místnosti pronajímati; v hostincích oddělené pokoje k chlipným schůzkám pohotovu míti. Dovolený soukon: prostituci trpěti, nad prostitutkami policejně bdíti, je v policejní evidenci míti.

Hostince a veřejné jídelny. Soukon formální: v pátek a postní dny pouze masité pokrmy na jídelní lístek dávati; člověku již opilému dále ještě nalévati; časopisy nevěrecké, církvi a víře nepřátelské, necudné atd. vykládati; v čase zapověděném taneční zábavy pořádati, hazardní hráče propůjčením místností podporovati, je před překvapením chrániti. Soukon materiální, někdy dovolený někdy nedovolený: v místnostech hry o veliké peníze dovolovati. Dovolený soukon: v postní den na jídelním lístku i masité i postní pokrmy nabízeti.

Spolky a jednoty s tendencí zřejmě nevěreckou, církvi a víře nepřátelskou. Soukon formální: členem se státi, doporučením nebo penězi (legáty, dary) je podporovati, místnosti jim pronajímati, je ve veřejných publikacích hájiti, schůze jejich navštěvovati, v nich řečniti, přednášky jen pro členy konané poslouchati. Soukon materiální: dostaviti se do širších, jimi svolávaných schůzí a do přednášek veškerému obecenstvu přístupných.

Politika. Soukon formální: Kandidaturu lidí protikatolického nebo nevěreckého smýšlení podporovati, takovéto kandidáty bez nutné potřeby voliti.

KNIHA DESÁTÁ.

PRAVDOMLUVNOST A VĚRNOST.

§ 1.

1. *Pravdomluvnost a věrnost* upravují naše vespolné obcování a dorozumívání, aby mravnímu řádu odpovídalo. Obě ctnosti čítáme mezi ctnosti se spravedlností sdružené (V, 8), jelikož jimi dostává se bližnímu, co mu ve vespolném obcování po mravním řádu náleží. Pravdomluvnost hledí ke přítomnosti, snažíc se, aby projevy naše shodovaly se s naším přesvědčením; věrnost hledí k budoucnosti, abychom dostáli slibům svým a svědomitě plnili povinnosti své. Obě ctnosti můžeme shrnouti v jediný název: *křesťanská upřímnost.*

§ 2. Pravdomluvnost.

2. *Pravdomluvnost* (veracitas) zahrnuje v sobě dvojí zákon, ana 1. zakazuje lež a 2. někdy velí vnitřní přesvědčení projeviti na venek.

§ 3. Lež.

3. *Lež* (mendacium) *jest vědomé a úmyslné vydávání nepravdy za pravdu.*

Díme: „vydávání“ čili prohlašování, ovšem řečí; nemíníme však pouze řeč mluvenou, nýbrž vše, co k vespolnému dorozumívání slouží, tedy také písmo, tisk, telegraf a telefon, znamení čili posunky mezi lidmi obvyklé (kývnutí, zavrtění hlavou), znaménkomluvu hluchoněmých atd. Díme: „nepravdy

za pravdu“, čímž vykládáme materiální čili látkovou vadu lži. Díme: „vědomé a úmyslné“, čímž vyznačujeme formální čili údobnou vadu lži.

4. Má totiž každá *úplná lež* (jak jsme ji právě vyměřili) v sobě dvojí vadu: materiální a formální. *Materiální lež* (mendacium materiale) jest *věcná nepravda* čili rozpor mezi naším tvrzením a skutečností, tedy omyl. *Formální lež* (mendacium formale) jest *záludný úmysl* čili rozpor mezi naším tvrzením a naším přesvědčením, tedy klam. Zpravidla bývá v každé lži obojí tato vada spojena, a pak sluje lží úplnou. Může však nějaký výrok trpěti jen jednou nebo jen druhou vadou. Vězíce sami v omylu, snadno i bližního v omyl svádíme, aniž bychom to zamýšleli; tak na př. před několika sty lety hvězdáři byli přesvědčeni a učili, že země nehybně stojí a slunce kolem ní se točí (lež materiální). Kdyby však byl tehdáž některý hvězdář proti svému přesvědčení někomu hlásal, že slunce stojí a země kolem něho obíhá, byl by výrok jeho ovšem objektivně správný, avšak subjektivně lživý.

Pouhá nepravda čili pouhá materiální lež není žádným hříchem. Pouhý záludný úmysl čili pouhá formální lež jest hříchem, i když vypravuje to, co pravdou jest. Úplná lež jest tedy hříchem nikoliv pro vadu svou materiální, nýbrž jen pro vadu svou formální.

Poznámka. Lidová mluva liší rčení: „to jest lež“ a jiné: „to není pravda“; prvým rčením míní lež úplnou, druhým však jen lež materiální.

5. Zloba vědomé a úmyslné lži vězí v nepřirozeném rozporu mezi řečí a přesvědčením. Člověku dána jest řeč, aby jí myšlenky a přesvědčení na venek projevoval. Jsa tvorem rozumným, může člověk s jinými sobě podobnými rozumnými tvory (lidmi) sdíleti se o myšlenky své; avšak jsa tvorem svobodným, nemusí tak učiniti. Jemu jest ponecháno na vůli, chce-li či nechce-li myšlenky své projeviti, čili mluviti (nehledíme-li k několika málo případům níže v § 5. uvedeným). Chce-li však mluviti, ač by i mlčeti mohl, jest ovšem povinen řeči užíti k tomu, k čemu dle přirozeného řádu sloužiti má. Nejedná-li takto, *maří přirozený účel řeči.* Z toho důvodu *lež příčí se řádu přirozenému a jest hříchem.*

6. K tomuto důvodu přistupuje ještě jiný: lež velmi stěžuje vespolné obcování a dorozumívání. Vespolné naše obco-

vání nedaří se jinak, než když jeden druhému věříme a důvěřujeme. Tato víra a důvěra zůstává neochvějnou, nezažila-li klamu; upřímným obcováním den ode dne roste, ale trpí a snad i hyne, jakmile pozorujeme nebo třeba jen tušíme, že bližní nás klame. Ba naše víra a důvěra trpí, i když my sami bližního obelháváme, neboť blízka jest myšlenka, že i jiní tak jednají jako my.*) Člověk jest tvorem společenským a proto mravní řád vyžaduje vespolného obcování a dorozumívání; ale proto také týž *mravní řád zakazuje vše, co toto vespolné obcování ztěžuje něb znemožňuje.* Také z toho důvodu *lež příčí se řádu přirozenému a jest hříchem.* Cfr. S. Thom. S. Th. II. II. q. 110. a. 3.

7. Díme-li, že zloba lži vězí v rozporu mezi myšlenkou a slovem, předpokládáme ovšem, že lidé, kteří slova naše slyší, mají je skutečně za pravdivý výraz našich myšlenek. Proto *nelžeme, užíváme-li slov a obratův, o nichž posluchači předem vědí, že výrazem našeho vnitřního přesvědčení nejsou,* nebo jím alespoň býti nemusí, nebo v jiném volnějším smyslu vykládati se mohou. Jsou na př. různá rčení poetická, tropická, ironická, hyperbolická, parabolická, allegorická atd. Čteme romány, novelly, povídky, pohádky, bajky. Vidíme herce na divadle oděného rouchem královským, vojenským, žebráckým a pod. To vše liší se od skutečnosti, a přece nelze říci, že by básník, spisovatel, herec lhal, právě proto, že víme, že slova jejich nechtějí líčiti skutečnost. Nesmíme ze lži viniti některé přehnané zdvořilosti a pozdravy, nebo různé omluvné fráse, o nichž obecenstvo sice ví, že pravdou nejsou, ale přece je přijímá; tak na př. dí-li sluha, že „pán není doma“, víme, že nám zdvořile chce říci, že nyní nelze s pánem mluviti.

8. Zajímavo jest *dějinně* stopovati *různá mínění o lži* a srovnávati je s učením katolickým.**)

Řečtí filosofové rozcházejí se v náhledech svých o dovolenosti a nedovolenosti lži. Jedni, na př. Pythagoras a Aristoteles, lež jakožto věc nedovolenou naprosto zavrhují. Jiní zase ji za některých okolností připouštějí. Tak na př. Plato lež sice celkem odsuzuje, ale přece míní, že smí lháti občan,

*) Kdo za pecí sedá, jiného tam hledá. Lidové přísloví.

**) Cathrein, Moralphilosophie[5], 1911, sv. II., str. 86; Kadeřávek, Morálka filosofická, str. 181.

aby nepřítele obelstil, nebo přítel, aby přítele od záhubného úmyslu odvrátil, nebo vrchnost, vyžaduje-li toho obecné blaho. Ovšem nesmíme přehlédnouti, že řecké „ψεῦδος“ má značně širší význam, než naše české „lež“, že znamená také „lest“ a do jisté míry i to, co my nazýváme zámlkou nebo výhradou. Však ani latinské „mendacium“ nemělo ustáleného významu; Nepos liší „mentiri“ a „mendacium dicere“.

Proto nebude nám divno, že první svatí Otcové a církevní spisovatelé ve svých výkladech o lži tu a onde nesouhlasí právě proto, že někteří „ψεῦδος“ a „mendacium“ vykládali v užším, jiní zase v širším smyslu, zahrnujíce v něj i zámlku a obojatost. Tak na př. Origenes a sv. Chrysostom za zvláštních okolností ψεῦδος dovolují (patrně myslí naši zámlku). Teprve sv. Augustin ve svých spisech*) pojem lži přesně vymezil, od jiných pojmů podobných odlišil a na základě pojmův ostře vymezených správné učení o lži vyložil. Sám ovšem dobře zná posavadní (zdánlivý) rozpor v náhledech a otázku předloženou nazývá „magna quaestio“ a „latebrosa nimis“.

Pojem sv. Augustinem stanovený v církvi západní se ustálil. Sv. Tomáš Akvinský uchýlil se sice poněkud ve výměru; kdežto totiž sv. Augustin za formální moment lži pokládá „intentio fallendi“, sv. Tomáš Akvinský (S. Th. II. II. q. 110. a. 1.) za formální moment pokládá „voluntatem falsum dicendi“; ale sám uznává: „Quod aliquis intendat falsitatem in opinione alterius constituere, fallendo ipsum, non pertinet ad speciem mendacii, sed ad quandam perfectionem ipsius“. Rozdíl ten jest ovšem jen spekulativní, a pro praktickou otázku o dovolenosti či nedovolenosti lži nemá žádného významu. Někteří bohoslovci vyměřují lež dle sv. Augustina (na př. Marc I, 1177; Noldin, De praec. 625; Kachník, Ethica II, str. 537), jiní dle sv. Tomáše (na př. Lehmkuhl[11], I, 916), jiní zase jiné momenty ve výměru uvádějí. Náš starší, r. 1874 approbovaný katechismus měl: „Lži se dopouští, kdo zúmyslně za pravdu vydává, o čemž ví, že to pravda není.“ Veliký

*) Sv. Augustin napsal dva spisy o lži. Asi r. 395 napsal dílo „De mendacio“, sám však jím nebyl uspokojen, ba spíše toho litoval, že je vydal. Proto tím pečlivěji pracoval o druhém díle: „Contra mendacium“, jež napsal asi r. 420; v něm hájí ex professo nedovolenost lži za jakýchkoliv okolností.

katechismus ot. 456 dí: „Lháti jest vědomě jinak mluviti, než jak myslíme.“ Výměry tedy ve slovech se rozcházejí, ve věci však se shodují. Ale v tom všichni katoličtí bohoslovci jsou svorni, že lež jest věcí nedovolenou, hříchem.

První, který od obecného náhledu o nedovolenosti lži se odchýlil, byl Luther, jenž soukromě již r. 1540 lantkraběte hessenského poučoval: „Eine Notlüge, Nutzlüge, Hilfslüge zu tun ist nicht wider Gott.“ Veřejně pak po něm učinil tak Hugo Grotius (* 1583, † 1645). I on sice zavrhuje mendacium, ale dle něho jest mendacium pouze ona nepravda, která ubližuje právu osloveného, na rozdíl od falsiloquium, jímž jest také (třeba i úmyslná) nepravda, která však neubližuje právům posluchačovým. Mendacium, jímž patrně míní to, co my nazýváme lží škodlivou, jest hříchem; dovoleno však jest falsiloquium, jímž patrně míní lež úslužnou.

I po Grotiovi zůstali katoličtí bohoslovci při svém správném učení o nedovolenosti lži. Naproti tomu však protestanté většinou přidali se ke Grotiovi, ba mnozí ho i předstihli. Učí, že dovoleno jest lháti (nebo eufemisticky: uchýliti se od pravdy), má-li mluvčí dobrý úmysl; patrně tu účel posvěcuje prostředky!

Jest ostatně známo, že i mezi katolíky (ovšem jen mezi vlažnými) liší se mezi „lží“ a „výmluvou“, a že mnozí lidé myslí, že dovoleno jest ve svůj nebo cizí prospěch lháti, jen když se tím nikomu neškodí.

Proti těmto mylným náhledům opakujeme správné učení:

9. *Lež jest hřích a příčí se zákonu přirozenému.* Žádná okolnost a žádný účel není s to, aby posvětil lež a zbavil ji hříšnosti. Ani na záchranu vlastního nebo cizího života není dovoleno lháti.

10. Ač však lež zákonu přirozenému se příčí, přece jest *hříchem jen lehkým,* jelikož zákaz nevyplývá z přísného práva bližního, nýbrž spíše z mravní důstojnosti naší; také nelze říci, že by jen prostá lež někoho valně poškozovala. Přes to však může lež zvrhnouti se ve hřích těžký, ale jen proto, že k ní zevně přistupuje nějaká těžce hříšná okolnost.

11. *Lež jest těžkým hříchem,*

1. působí-li bližnímu *značnou škodu,* nebo

2. doložena-li *přísahou,* kde tedy přechází v křivou přísahu (VII, 226), nebo

3. lžeme-li, kde pod těžkým hříchem povinni jsme *doznati pravdu* (viz níže § 5.), nebo

4. někdy *ve zpovědi* (S. Alph., Theol. mor. VI, 496. 497).

12. *a*) *Těžce hřeší,* svatokrádeže se dopouští a svátostní rozhřešení maří,

α) kdo ve zpovědi zamlčuje těžký hřích, z něhož dosud nebyl platně rozhřešen;

β) kdo z těžkého, dosud nerozhřešeného hříchu se vyznává, ale úmyslně mluví tak tiše, že zpovědník ho neslyší, nebo úmyslně užívá výrazů nejasných a dvojsmyslných, že mu zpovědník nerozumí;

γ) kdo na otázku zpovědníkovu přímo a výslovně položenou zapírá minulé již odpuštěné hříchy, je-li zpovědníku nezbytno znáti je, aby příležitost nebo zpětivost posouditi mohl. Díme však: „na otázku atd.“, neboť jinak není kajícník povinen ze hříchů již rozhřešených znovu se zpovídati;

δ) kdo zpovídá se z těžkého hříchu, kterého se nedopustil (leda že by tak učinil z úzkostlivosti).

b) *Lehce jen hřeší,* svatokrádeže se nedopouští a rozhřešení (je-li ho jinak hoden) nemaří,

α) kdo lže ve věcech, jež ke svátosti pokání nenáleží, na př. kdo své jméno nebo bydliště nebo zaměstnání a pod. lživě udává;*)

β) kdo zapírá (byv po něm tázán) lehký, dosud neodpuštěný hřích;

γ) kdo předstírá lehký hřích, jehož se nedopustil; ač není-li to jediný hřích, z něhož se zpovídá (neboť tu by chyběla materia sufficiens);

δ) kdo tázán byv zapírá těžký, již rozhřešený hřích, jehož známosti zpovědníku k posouzení stavu kajícníkova není třeba.

c) *Nehřeší* (ani lehce), kdo ke zpovědi přistupuje přestrojen, zahalen neb zakuklen, s falešným vousem nebo vlasem, nebo kdo ve zpovědi hlas svůj mění, aby ho zpovědník nebo po případě některý jiný pozorovatel nepoznal.

13. *Dle účelu, jemuž slouží,* jest lež trojího druhu:

*) Zpovědník se nemá ptáti po věcech, které s vyznáním hříchů nesouvisí nebo které jen k ukojení zvědavosti slouží; po jméně spoluvinníkově tázati se jest přísně zakázáno. Více o tom vykládá pastýřské bohosloví a zpovědnice.

1. *Lež zlomyslná čili škodlivá* (mendacium damnosum), která bližnímu škodí. Dostupuje-li škoda ta té výše, že samo poškození jest těžkým hříchem, stává se i lež, která je plodí, hříchem těžkým. Jinak však při škodě menší, která těžkého hříchu nedostupuje, zůstává i škodlivá lež hříchem jen lehkým. Díme: „škoda", míníce tím každé ublížení, ať na statcích duševních ať na statcích tělesných, ať na dobrém jménu ať na zboží vezdejším.

2. *Lež úslužná*) čili lež z nouze* (mendacium officiosum), kterou sobě nebo někomu jinému prospěti (posloužiti) chceme. Jest hříchem jen lehkým. Může však zvrhnouti se ve hřích těžký, jestliže prospívajíce sobě nebo příteli, zároveň někomu třetímu nevinnému vážně škodíme, na př. jestliže značnou vinu svou nebo přítelovu na někoho jiného nevinného svádíme. Tu ovšem lež úslužná přechází v lež škodlivou.

3. *Lež žertovná* (mendacium iocosum), která k žertu, k veselí, k zábavě směřuje. Zpravidla nevybočuje z mezí hříchu lehkého; ba bývá i hříchu prosta, vědí-li posluchači, že to, co se vypravuje, není bernou mincí. Ale i při žertovné lži nutno toho dbáti, aby nikomu neubližovala, na př. pomluvou, na cti utrháním, spíláním, drážděním, posměchem a pod., sic jinak by přestávala býti lží žertovnou a stávala by se lží škodlivou.

§ 4. **Přetvářka a pokrytectví.**

14. *Přetvářka* činy svými buď předstírá to, co není (simulatio), nebo zastírá to, co jest (dissimulatio). Do jisté míry podobá se lži, a mnozí mravokárcové obě (lež i přetvářku) dle stejných pravidel posuzují. Jest však mezi nimi podstatný rozdíl: Lež zneužívá řeči, která člověku právě proto jest dána, aby myšlenky své na venek projeviti mohl, a proto příčí se lež zákonu přirozenému; přetvářka však užívá činů, které podobného účelu nemají. Proto *pouhá přetvářka není žádným hříchem.* Tak na př. nehřešíme, tváříme-li se, jako bychom chtěli jíti v levo, kdežto skutečně míníme jíti v pravo, nebo jako bychom něco bedlivě pozorovali neb poslouchali, kdežto myšlenky naše bloudí jinde, nebo při návštěvě jako bychom již

*) Náš dřívější, roku 1874 approbovaný katechismus úslužnou lež nazývá *lží služebnou.* Výraz ten není správný a snadno zavádí k mylným výkladům. Veliký katechismus rozvrhu tuto uvedeného nemá.

chtěli jíti, ačkoli čekáme, že hostitel tomu zabrání. Tak i Spasitel „se finxit longius ire" (Luc. 24, 28), chtěje oba učedníky emauzské k tomu přiměti, aby ho k zůstání vybídli. Ovšem nesmíme přetvářku provázeti nepravdivou řečí, sic bychom lhali. Také nesmíme užívati činů, které mají svůj ustálený, obecně přijatý význam a do jisté míry řeč zastupují; na př. lhali bychom, kdybychom hlavou přikývli k něčemu, co nepokládáme za pravdu.

15. Zvláštní odrůdou přetvářky jest *pokrytectví* (hypocrisis) čili snaha, zdáti se lepšími než jsme. Tak někdy hříšníci rádi zdají se býti svatými. Pouhé pokrytectví není žádným hříchem, neboť nemáme žádné povinnosti označovati na venek, že jsme hřešili, a vůbec nejsme povinni vnitřní stav duše své jiným stavěti na odiv. Avšak pokrytec zřídka kdy zůstává jen při pouhém pokrývání čili zastírání vad a hříchů svých; svým pokrytectvím chce bližního uvésti v omyl a dosíci výhod, na něž nemá ani práva ani nároku. Takové pak pokrytectví jest hříchem nikoliv ze sebe, nýbrž z nekalého účelu. Obyčejněji bývá hříchem jen lehkým, ale pro účel těžce hříšný zvrhá se i ve hřích těžký.

§ 5. **Příkaz pravdomluvnosti.**

16. *Příkaz pravdomluvnosti nám někdy velí, abychom to které vnitřní přesvědčení své nebo ten který úmysl svůj zřejmě a nepokrytě na venek projevili.* Díme: „někdy", neboť jako vůbec každý příkaz (II, 9), tak i příkaz pravdomluvnosti naléhá jen za určitých okolností, totiž:

1. jsme-li povinni vykonati čin, jenž by v podstatě své *bez zřejmého výkladu* vnitřního přesvědčení byl *nemožný,* na př. vyznání víry;

2 má-li bližní *přísné právo poznati plnou a nezkalenou pravdu,* na př. při smlouvách;

3. táže-li se *vrchnost k otázce oprávněná,* tedy při soudu nebo jiném úředním jednání;

4. vyžaduje-li toho *veřejné nebo soukromé blaho,* aby v nějakém případě pravda zřejmě a nepokrytě projevena byla.

17. Ve všech tuto uvedených případech váže nás příkaz pravdomluvnosti říci pravdu (po případě: to, co za pravdu pokládáme), pokud toho k dosažení účelu jest třeba. Tato po-

vinnost pak zahrnuje v sobě jinou: *v případech právě uvedených brániti každému omylu ve věci podstatné, a vznikl-li přece, opraviti jej,* neboť omyl s pravdou se nesnáší.

18. Avšak ani v případech zde uvedených nejsme z příkazu pravdomluvnosti povinni říci více, než čeho právě k dosažení účelu třeba. Tak na př. hrozí-li bližnímu nějaká škoda, stačí úplně, upozorníme-li ho, že mu škoda hrozí a odkud; ale není třeba říci mu, jak jsme se toho dozvěděli a p.

19. *Mimo případy právě uvedené nejsme povinni projeviti myšlenky nebo úmysly své, nechceme-li;**) a důsledně také nejsme povinni zabrániti možnému omylu bližního, nebo vznikl-li, jej opraviti. Nehřešíme nikterak, necháme-li bližního v nevědomosti nebo připustíme-li jeho blud a neopravíme-li omylu jeho. Ba bývají i případy, kde nejen nejsme povinni, nýbrž ani nesmíme pravdu odhaliti, kde tedy naopak povinni jsme tajiti ji, a hřešili bychom, kdybychom ji odhalili. Příklady: na cti utrhání, tajemství.

§ 6. Výhrada, zámlka, obojatost.

20. *Tajná výhrada čili zámlka* (restrictio mentalis) jest dodatek k řeči v myšlenkách připojený, slovy však nevyjádřený; po případě: neúplné podání pravdy, s tím však nátěrem, jako by úplná pravda podána byla. Nazývá se „tajnou" či lépe utajenou, jelikož v řeči se nejeví; sluje „výhradou", jelikož jí řečník svému rčení zvláštního smyslu dodává čili zvláštní smysl mu vyhrazuje; jest „zámlkou", poněvadž řečník zamlčuje, že dlužno jeho řeč jinak vykládati, než posluchač se domnívá.

Výhrada a zámlka dá se někdy ze souvislosti rozpravy nebo z obvyklého způsobu mluvení (aby nebylo příliš rozvláčné) nebo z různých okolností snadno uhodnouti a doplniti, zvláště je-li to dodatek jinak samozřejmý a právě proto nevyslovený, jelikož rozumný člověk sám se ho domyslí; tak na př. slíbíme „přijdu", nepřidávajíce: „budu-li moci, budu-li

*) Náš Veliký katechismus ot. 468. nevykládá správně příkazu toho, an dí: „V osmém přikázání Božím se poroučí, bychom vždy a všudy pravdu mluvili a upřímni byli." Správněji, ale přece také neúplně vykládal jej náš starší, r. 1874 approbovaný katechismus: „V osmém přikázání Božím se velí, abychom byli pravdomluvní a v jednání svém upřímní."

živ a zdráv" a p. Jindy však jest dosti nesnadno uhodnouti nutný dodatek, a někdy jest to prostě nemožno.

Zvláštní odrůdou zámlky jest *výraz obojatný nebo dvojsmyslný čili obojatost* (aequivocatio, amphilogia, amphibologia), t. j. slovo nebo rčení, které dle pouhého znění svého může míti dvojí nebo několikerý význam. Spisovatelé po latinsku píšící rádi uvádějí za příklad: „volo" (= letím, chci); ale každá jiná řeč, arciť i česká, má hojnost příkladů, na př. Kouřím (město, dýmati), prach (na silnici, střelný), trh (scissura, forum), žíti (vivere, metere) atd. Sem možno řaditi různá rčení, která dle souvislosti mají různý význam, na př. Petrova kniha (Petrův majetek, Petrův spis), a také všechny ony názvy, které v různých krajinách nebo u různých stavů (v hantýrkách) mají různý význam. Obojatosti čítáme mezi zámlky, jelikož k úplné jasnosti řeči bylo by třeba, aby řečník význam těch kterých slov přesně vyložil a připojil, v jakém smyslu jich užívá. Ve vědeckých pracích děje se tak a musí se tak díti, aby se zabránilo mylným výkladům; v obvyklém však a každodenním hovoru nečiníme tak, jelikož by řeč naše byla přespříliš rozvláčnou a jelikož předpokládáme, že se nám rozumí.

21. Zámlka i obojatost mohou působiti, že posluchač slovům řečníkovým podkládá jiný význam než řečník míní, nebo že dovídá se pouze části pravdy, maje za to, že poznal pravdu celou. Proto *tajná výhrada čili zámlka a obojatost dobře slouží k zahalení neboli zatajení pravdy,* a to buď celé pravdy, nebo části její. Poněvadž pak posluchač někdy na místo neznámé mu pravdy vsunuje svou domněnku (a tím se ocitá v bludu, jest jasno, že někdy, ač ne vždy, zámlka a lež mají stejný účinek, totiž omyl bližního. Proto také nebude nám divno, že někteří filosofové (jak již X, 8 vyloženo) i lež i zámlku nazývali ψεῦδος, mendacium.

Protestanté a jiní církvi nepřátelští spisovatelé vytýkají katolickým moralistům, najmě jesuitům, že prý si vymyslili nauku o tajné výhradě, zámlce, obojatosti. Tou pomluvou očerňuje Pascal (* 1623, † 1662) jesuitu Escobara (* 1589, † 1669), a právě Pascalovi náleží smutná zásluha, že do francouzštiny zavedl slovo „escobarder", což znamená „šáliti", zvláště „po jesuitsku" (pomocí zámlky a p.) šáliti. A přece bylo by stačilo, kdyby byl Pascal otevřel bibli Gen. 20, 12 (viz níže X, 28); byl by poznal, že již Abraham užil zámlky, a že ostře liší lež

a zámlku, ač ovšem našeho názvosloví neužívá. Arciť ani Abraham nevynalezl zámlky; té asi užíváno, co svět světem stojí. Katolická mravouka zámlky nevynalezla, nýbrž ji ve světě nalezla, a proto musí o ní psáti. Protestanté ovšem mají práci mnohem pohodlnější než my. Dovolujíce lháti, má-li mluvčí dobrý úmysl, nepotřebují zkoumati, která zámlka jest dovolena a která dovolena není.

22. Tajná výhrada, zámlka a obojatost, čili (jak na dále zkrátka chceme psáti) *zámlka* jest buď úplná nebo volná.

1. *Zámlka úplná čili nepoznatelná* (restrictio pure mentalis) jest onen způsob mluvy, při kterém řečník, chtěje utajiti pravdu, užívá slov a rčení ve smyslu naprosto nesprávném, neobvyklém, nepřípustném; nebo k řeči své v myšlenkách přidává dodatky a omezení, jakých nikdo domysliti se nemůže. Úplná a nepoznatelná zámlka jest hotovou lží. Poněvadž totiž řečníkova slova při rozumném výkladu připouštějí jediný smysl, řečník však právě tehoto jediného smyslu nemíní, jest řečníkovo mínění v rozporu s jeho slovy; to však právě jest formální značkou lži. Z toho plyne důsledek: *Úplná a nepoznatelná zámlka rovná se lži a jest hříchem.* Jako lež, tak jest i úplná zámlka hříchem jen *lehkým*, leda že by se k ní přidala některá výše X, 11 uvedená okolnost. *Přísaha s úplnou čili nepoznatelnou zámlkou vykonaná jest křivou přísahou a těžkým hříchem.* Innocenc XI. zavrhl r. 1679 tyto dvě věty: 26. Si quis vel solus vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est perjurus. 27. Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa.

23. 2. *Zámlka volná čili poznatelná* (restrictio late seu non pure mentalis) jest onen způsob mluvy, při kterém řečník, chtěje zatajiti pravdu, užívá slov a rčení, která oprávněně a přípustně nikoliv jen v jednom smyslu, nýbrž ve smyslu dvojím a snad i několikerém vykládati se dají; nebo v myšlenkách činí dodatky neb omezení, která posluchač z okolností

poznati může (ač snad v skutku jich nepoznává); nebo konečně vykládá jen část pravdy, při čemž však posluchač snad se domnívá, že zná již pravdu celou. Při tomto způsobu mluvy připouští řeč řečníkova dvojí a snad i několikerý smysl, z nichž jeden s přesvědčením řečníkovým souhlasí; není tudíž při volné zámlce žádného rozporu mezi řečníkovým míněním a slovem, a důsledně nutno doznati, že *volná čili poznatelná zámlka není žádnou lží, pravdomluvnosti se nepříčí a s pravdou se srovnává.* Na té věci nic nemění, že posluchač nepostřehl, že řeč může se vykládati i v jiném ještě smyslu, že tedy řečníku nerozumí. To jediné rozhoduje, že řečník to, co mínil, také řekl. Z toho plyne důsledek: *Nehřeší,* kdo za určitých (níže uvedených okolností) volnou a poznatelnou zámlkou si pomáhá.

24. A někdy jsou poměry takové, že nezbývá nám než užíti volné zámlky. Známe mnohé věci, na př. různá tajemství, nebo tajné chyby bližního a pod., o kterých hovořiti nesmíme. Co však máme činiti, když se nás někdo, třeba bezelstně, na tyto věci táže? Prozraditi je nesmíme, lháti také nesmíme. Jak mezi touto Scyllou a Charybdou proplouti? Někdy ovšem jest možno mlčeti, odepříti odpověď, odvolávati se, že je to tajemství, odbýti tazatele, že mu po tom nic není a pod. Někdy to jde, ale někdy to nejde. Nemůžemeť mlčeti, kde se čeká, že promluvíme, a kde mlčení samo jest výmluvnější než dlouhá řeč; nemůžeme se odvolávati na tajemství, kde tajemství napolo (ne-li zcela) jest vyzrazeno, ví-li se o jeho existenci; a tazatele hrubě odbýti zakazuje zdvořilost. *Tu jediným východiskem jest volná zámlka.* Té užívajíce *nelžeme, nýbrž jen pravdu tajíme.* Dobře dí sv. Augustin (Contra mend. c. 10. n. 23): „Non hoc est occultare veritatem, quod est proferre mendacium. Quamvis enim omnis, qui mentitur, velit celare, quod verum est; non tamen omnis, qui vult, quod verum est, celare, mentitur."

25. Poněvadž však i volná jen zámlka možnost omylu neb bludu posluchačova připouští a tento omyl neb blud přece jakýmsi zlem jest, nelze ani volnou zámlku naprosto dovoliti a dlužno dovolenost její jen za určitých okolností uznati.

Volná zámlka jest dovolena:

1. *Není-li žádného závazku říci úplnou, jasnou a nepokrytou pravdu.* Je-li však takový závazek, tu jsme nejen povinni

říci pravdu, nýbrž i zabrániti každému možnému omylu, a vznikl-li, opraviti jej (X, 16. 17). *Není tedy dovoleno užíti zámlky, třeba jen volné:*

a) táže-li se oprávněná vrchnost po víře a jsou-li okolnosti takové, že odpověď vyhýbavá nebo nejasná vyzněla by jako zapření víry;

b) při smlouvách vůbec, zvláště však při smlouvách oboustranných úplatných, kde by zámlka a obojatost byla nejen lží, nýbrž i podvodem;

c) táže-li se nás vrchnost k otázce oprávněná při soudu neb jiném úředním jednání po věcech, které na její dotaz povinni jsme zřejmě a nepokrytě projeviti;

d) žádá-li toho obecné blaho nebo značné dobro soukromé, aby pravda bez vytáčky vyjevena byla.

Není-li však žádného závazku (tedy mimo uvedené čtyři případy), smíme volné zámlky užíti, zvláště přiléhají-li ještě další dvě podmínky:

2. *Nelze-li nám vyhnouti se odpovědi.* To pak se stává, táží-li se nás osoby vznešené nebo úctyhodné, nebo je-li mlčení podezřelé a pod.

3. *Máme-li dostatečný důvod zatajiti pravdu,* buď že nám káže povinnost něco smlčeti, nebo že toho vyžaduje náš prospěch, abychom se vyhnuli nebezpečí, pohromě, zahanbení, škodě, nepříjemnostem atd. Ba dostatečným důvodem mi jest, že něco, co pověděti nejsem povinen, pověděti nechci (a odpověď odepříti nemohu).

26. Poněvadž volná zámlka nepříčí se pravdě, *není křivopřísežníkem, kdo při přísaze užil volné zámlky* (VII, 226). Dospíváme tedy spekulativně k závěru, že *dovoleno jest přísahati s volnou zámlkou.* Díme: „spekulativně", neboť v praxi vyskytují se mnohé pochybnosti, kdy o dovolenosti takovéto přísahy rozhodnouti máme. Spekulativně ostře lišíme mezi lží a zámlkou, a tu zas mezi zámlkou úplnou a volnou; ale v praxi dosti často lež a zámlka nebo zámlka úplná a volná leží těsně vedle sebe, a těžko bývá vymeziti jejich hranice. Nejsme-li opatrni, snadno zhřešíme. Při prosté zámlce nebezpečí nejde dále, než že bychom lhali a tím lehce hřešili; ale při zámlce přísahou stvrzené blízko jest nebezpečí křivé přísahy, tedy těžkého hříchu. K tomu přistupuje, že přísaha vykonaná se zámlkou třeba jen volnou působí značné pohoršení.

Tytéž podmínky, jež k dovolenosti volné zámlky vůbec se vyžadují, vyžadují se také k dovolenosti přísahy s volnou zámlkou, jen že ovšem v míře mnohem větší. *Podmínky* ty jsou:

1. *Naprostá neoprávněnost dotazu.* Není tudíž dovoleno užíti volné zámlky, přísaháme-li před soudem, nebo na výzvu oprávněné vrchnosti, nebo při úředním jednání, vůbec kde zákon přísahu ukládá. Innocenc XI. zavrhl r. 1679 tuto 28. thesi: „Qui mediante commendatione vel munere ad magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali praestare juramentum, quod de mandato regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis; quia non tenetur fateri crimen occultum." Co zde platí o přísaze při nástupu úřadu de mandato regis konané, platí ovšem o každé přísaze de mandato regis vel legis uložené.

2. *Nezbytnost a nevyhnutelnost přísahy.* Není tedy dovoleno užíti volné zámlky při přísaze dobrovolně a bez mravní nutnosti nabízené; ale smíme volné zámlky užíti při přísaze nespravedlivě (na př. násilím, hrozbami a pod.) vynucené (VII, 235).

3. *Vážný důvod pro zatajení pravdy.* Takovým vážným důvodem jest nebezpečenství značné škody nebo pohromy, nestačí však jen nepatrná škoda nebo jen nechut říci, co vím.

Přísežný výrok sám budiž opatrně vypracován, aby se nepříčil pravdě a při tom přece ji tajil.

Nelze upříti, že někdy k volné zámlce bývá třeba duchapřítomnosti a alespoň jakéhosi ostrovtipu.

27. *Zpovědník* tázán po zpovědním tajemství nebo po něčem, co jen ze zpovědi ví, klidně odpoví: „Nic nevím", a vyzván, aby přísahal, přísahá, že nic neví. Důvod udává krátce a trefně sv. Tomáš (S. Th. Suppl. q. 11. a. 1. ad 3.): „Homo non adducitur in testimonium nisi ut homo, et ideo sine laesione conscientiae (confessarius) potest jurare se nescire quod scit tantum ut Deus." Zpovědní tajemství vymyká se z řady ostatních tajemství a jest něco zvláštního, mimořádného. Jest vždy a všude a za všech okolností naprosté; vědomost zpovědníkova není žádná scientia communicabilis a nemůže jí býti. Proto není třeba, aby zpovědník, tázán po zpovědním tajemství nebo po něčem, co jen ze zpovědi zná, teprve nějakou volnou zámlku hledal; jak snadno by se tu podřekl! On má

jen jedinou odpověď: Nevím. A kdo závaznost zpovědního tajemství zná, jiné odpovědi nečeká.

28. Nebude nemístno, uvésti *několik příkladů zámlky* dovolené i nedovolené.

Příklady zámlky dovolené.

Z Písma svatého.

Gen. 12, 11. Abraham maje s manželkou svou do Egypta se stěhovati, obává se, že by některý Egypťan, vida krásu Sářinu, snadno mohl připadnouti na myšlenku zabíti Abrahama, aby mohl ovdovělou Sáru pojmouti za manželku; proto žádá Sáru: Dic ergo, quod soror mea sis. Podobně učinil Gen. 20, 1., když přicházel do Gerary, kde o Sáře děl: Soror mea est. Když pak (v druhém případě) Abimelech, král toho místa, jenž Sáru za manželku pojmouti chtěl, ale Bohem poučen toho neučinil a Abrahamovi jednání jeho vytýkal, hájí se Abraham: Alias autem et vere soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meae, et duxi eam in uxorem.

Gen. 26, 7. Stejnou obavou veden prohlašuje Isák o Rebece: Soror mea est; mohl tak učiniti, neboť byla jeho příbuznou.

I. Reg. 26, 1. Hospodin rozkázal Samuelovi, aby šel do Betlema a tam syna Isaiova pomazal na krále. Samuel boje se hněvu králova namítá: Quomodo vadam? Audiet enim Saul et interficiet me. Ale Hospodin mu odpovídá: Vitulum de armento tolles in manu tua et dices: Ad immolandum Domino veni. Což úplně s pravdou souhlasí; Samuel obětoval v Betlemě (v. 5.) a při té příležitosti poznal syny Isaiovy.

Tob. 5, 5. Mladý Tobiáš hledá průvodce. Naleznuv ho (a nevěda, že jest to anděl) táže se: Unde te habemus, bone juvenis? Odpověď zní: Ex filiis Israel. A když později otec táže se po jménu a původu, odpovídá anděl: Ego sum Azarias Ananiae magni filius. Přijalť totiž anděl na dobu svého poslání podobu a tvářnost Azariášovu a ovšem také obecně za Azariáše byl pokládán.

II. Maccab. 7, 25. Antiochus nemoha zlomiti odpor bratří mučedníků a chtěje alespoň nejmladšího na pohanství převésti, volá matku a radí jí „ut adolescenti fieret in salutem“. Ona konečně svoluje a slibuje „suasuram se esse filio suo“, načež v mateřštině (aby král tomu nerozuměl) napomíná syna, aby vytrval v předsevzetí svém a víře své věren zůstal. Jinak rozuměla matka, co je synovi in salutem, jinak král.

Matth. 11, 14. vykládá Spasitel o sv. Janu Křtiteli: Et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est.

Marc. 13, 32. De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in coelo, neque Filius, nisi Pater.

Io. 7, 8. Ego autem non ascendo ad diem festum istum.

Io. 11, 11. Lazarus amicus noster dormit, sed vado, ut a somno excitem eum.

Matth. 9, 24. Non est enim mortua puella, sed dormit.

Z breviáře.

2. Maii, in festo s. Athanasii, lectio IV. Nařknut, že prý ženě jakési, když pohostinu ho přijala, učinil nemravné násilí, vchází Athanasius provázen knězem Timotheem před sbor soudících jej biskupů. Timotheus přímo obrací se k ženě a táže se jí: „Egone, mulier, apud te sum diversatus? ego te violavi? Ona pak nepoznávajíc léčky jí nastražené drze odpovídá: Tu mihi vim attulisti! Čímž ovšem nevědomky doznala, že Athanasia ani nezná a že celá žaloba jest vymyšlena.

Lectio VI. Prchaje před svými nepřáteli plul Athanasius loďkou po Nilu; na útěku však nepozorovaně náhle se obrátil a plul přímo vstříc pronásledovatelům. Na jejich otázku: quantum inde abesset Athanasius, odpovídá dle pravdy: eum non longe abesse. Pronásledovatelé (kteří ho neznali nebo nepoznali) jinak si odpověď jeho vykládali a spěchali, aby ho dohonili; Athanasius jim takto ušel a skryl se v bezpečí.

13. Augusti, IV. die infra oct. s. Laurentii, lectio V. Tázán po pokladech církevních odvětil Vavřinec, že je přivede; a skutečně druhého dne přivedl chudé a nuzné, vykládaje: Hi sunt thesauri Ecclesiae; et vere thesauri etc.

Legendy.

Prchajíc před vrahy Herodesovými přichází sv. rodina k poli, na němž rolník právě zasévá pšenici. Daleko široko žádného úkrytu a vrahové asi brzo přikvačí. „Ó kéž by tato pšenice již byla vzrostlá!“ vzdychá svatá Máti. A ejhle div, pšenice vyráží ze země, vzrůstá v klasy a za nedlouho tu nepřehledný lán vysoké pšenice, v němž svatá rodina bezpečně skrýti se může. Ale sotva se tak stalo, přijíždějí vrahové a táží se rolníka: „Neviděl jsi tuto prchati muže a ženu s dítětem na oslátku?“ — „Ano, viděl jsem je.“ — „A kdy to

bylo?" — „Když jsem tu pšenku zde zaséval." — „To ovšem přicházíme pozdě a nedohoníme jich." S těmi slovy vrahové obracejí se zpět, a když odjeli, svatá rodina pokračuje ve svém útěku.

S. Alphonsi Theol. mor. III., 157 etc.

Byl-li kajícník z nějakého hříchu již platně rozhřešen a táže-li se ho zpovědník na tento hřích, smí kajícník říci: se non commisisse; ovšem však jen když není třeba zpovědníkovi, aby k posouzení stavu kajícníkova hřích ten znal.

Host při jídle tázán hostitelem nebo hostitelkou, zda předložený pokrm jest dobrý, může, třeba mu pokrm nechutnal, přece říci, že pokrm jest dobrý, scilicet ad mortificandum.

Žádá-li nás někdo o peněžitou zápůjčku, můžeme mu říci: „Nemohu" nebo „Nemám", v tom ovšem smyslu, že nemáme peněz nazbyt, nebo že nemáme peněz, které bychom mu chtěli zapůjčiti.

Cizoložná žena vyzpovídavši se ze svého hříchu, může tázajícímu se manželu odpověděti: „Innocens sum," nebo: „Takového hříchu na svědomí svém nemám"; ovšem však nesměla by říci: „Non feci."

Služebník tázán po pánu může říci: „Není doma", což se obyčejně vykládá ve smyslu: Nelze s ním mluviti.

Obyčejně nehřeší prodavač, tvrdí-li, že na zboží prodávaném nic nevydělá nebo že na něm ještě prodělá; neboť jednak skutečně prodavač nevydělá tolik, co by vydělati chtěl, a pak každý, kdo kupuje, ví, že takové fráse k obchodu náleží a za pravdu se neberou.

Jiné příklady:

Mnohý Čech, který nevykročil z hranic království českého, může se přece honositi, že byl v Polsku (roz. za Vyšehradem u Prahy), v Srbsku (u Berouna), v Uhersku (nedaleko Pardubic), v Americe (v Praze), ba že byl i v Jerusalemě (u Příbramě), v Emauzích (v klášteře pražském), že se koupal v Jordáně (u Tábora) a pod.

Úředník, advokát, lékař, tajemník a vůbec každý, komu tajemství se svěřuje, tázán po tomto tajemství může odpověděti: „Nemohu říci, nemohu posloužiti." Po případě může říci: „Nevím", jednak že neví scientia communicabili, jednak že jest známo, že úřední osoby takovouto odpovědí odkazují tazatele do příslušných mezí.

Jocosus vypravuje žertem něco, co Incredulus věřiti nechce. Přítomný Testis, Jocosem vyzván za svědka, dotvrzuje: „Tak se to povídá", nebo „Také jsem to slyšel", roz. právě nyní od Jocosa. Jindy zase vypravuje Jocosus, že viděl, jak vlak přejel dítě; bylo tomu skutečně tak: vlak jel po mostě a dítě hrálo si pod mostem.

Za doby anglické královny Alžběty odebral se mladý anglický šlechtic vyznání anglikánského na pevninu. Zde poznal víru katolickou a stal se katolíkem. Vrátiv se do vlasti, i otce víře katolické naklonil. A když nedlouho na to otec těžce onemocněl, použil otec přítomnosti přestrojeného katolického kněze, vrátil se do lůna církve katolické a zemřel jako katolík. Vše dálo se tak tajně, že nikdo ani o synově ani o otcově obrácení ničeho nezvěděl; syn pak měl vážné důvody tajiti se, neboť bylo tehdáž nebezpečno býti katolíkem. Chtěl tudíž prodati statky své a vystěhovati se. Než však to učiniti mohl, přihodilo se jednou, že známí jeho mu nadhodili otázku, zdali na cestách svých nenačichl papeženstvím. On však jim odpověděl: „Nechte mne; v té víře, ve které otec můj zemřel, chci i já žíti a zemříti." Známí jeho tím se spokojili, šlechtic pak za nedlouho statky své prodal a odejel do ciziny.

Příklady zámlk nedovolených.

Na sněmu nicejském podal prý Arius písemně orthodoxní vyznání víry a přísahal, že věří tak, jak to napsal; zámlka: nikoliv na tomto zde podaném lístku, nýbrž na jiném, který při sobě měl.

V XVIII. století chodili v Číně někteří novokřesťané do pohanských chrámův a klaněli se tam, vzbuzujíce domněnku, že klaní se modlám, kdežto oni konejšili svědomí své, že klaní se kříži, který pod šatem svým skrývali. Benedikt XIV. r. 1742 takovéto jednání právem pokáral a zakázal (VI, 34).

Debitor byl dlužen Creditorovi 100 peněz; upomínán nechtěl platiti; žalován tvrdil, že není nic dlužen, a nabídl přísahu. Maje před soudem přísahati poprosil Creditora, aby mu zatím podržel hůl dosti objemnou. Creditor ochotně tak učinil a Debitor přísahal, že Creditorovi ony peníze již dal, ba přímo do ruky dal. Vykonav přísahu vzal svou hůl zpět a odešel. Obelstěný Creditor netušil, že hůl je dutá, a že v ní 100 peněz bylo ukryto.

§ 7. Věrnost

29. *Věrnost* (fidelitas) jest ctnost, která nás učí ve slibech daných státi a povinnosti své věrně konati. Jest to ctnost se spravedlností sdružená (V, 8). Jak z výměru patrno, má dvojí předmět; oba tyto předměty mohou však i z jiných ještě ctností závaznými se státi.

30. 1. Věrnost učí nás *státi ve slibech daných.* Míníme zde ovšem sliby lidem dané, nikoli však sliby Bohu učiněné (VII, 188), jež jsou předmětem nábožnosti. Jsme povinni státi ve slibech daných. Vůbec nás k tomu zavazuje věrnost, někdy však také spravedlnost, zvláště nabyl-li slib rázu smlouvy.

Pokud slib jen z důvodu věrnosti váže, zavazuje pouze *pod lehkým hříchem.* Může však i z důvodu pouhé jen věrnosti přesmeknouti se v hřích těžký, předvídáme-li, že z naší věrolomnosti stihne bližního vážná škoda neb pohroma. Příklad to objasní. Slíbíme-li někomu, že mu v čas potřeby rádi peníze zapůjčíme, a nedostojíme-li pak slibu svému, jest to hřích jen lehký, ba po případě i čin bezhříšný. Jinak však jest, víme li při slibování, že bližní spoléhaje na náš slib jinde pomoci nehledá, ač by ji snadno našel, a zabředne-li pak bližní tím, že jsme slibu nedodrželi, v značnou tíseň neb škodu, které by byl jistě unikl, kdybychom mu byli nic neslibovali nebo v slibu stáli. Pak ovšem nedodržení slibu jest hříchem těžkým, nikoli snad proto, že jsme slibu nedodrželi, nýbrž jediné proto, že nedodržením dobrovolně daného slibu jsme bližního v značnou tíseň neb škodu uvrhli, jak jsme předvídali.

31. Poněvadž slib slibovateli ukládá břímě, nutno jej přesně vykládati. Zavazuje jen k tomu, co přesně a jasně slíbeno; v pochybnosti domněnka svědčí závazku menšímu. Ostatně i po přesném výkladu není závazek slibu naprostý, nýbrž platí jen za určitých podmínek, jež samy již z přirozeného práva vyplývají, a proto ovšem platí, i když vysloveny nebyly. Jsou to známé, již při záslibné přísaze (VII, 234) uvedené podmínky:

a) budu-li moci, neboť ultra posse nemo tenetur;

b) budu-li směti, neboť věc nedovolená nestává se dovolenou tím, že slíbena byla; to pak platí nejen o věci nyní nedovolené, nýbrž také o věci nyní sice dovolené, později však nedovolené (zakázané);

c) nezmění-li se okolnosti podstatně; nepatrná změna v okolnostech neruší závazku, ruší jej však změna značná a nepředvídaná, zvláště udála-li se v takové míře, že by byl slibovatel za takových okolností nebo předvídaje tyto okolnosti ničeho neslíbil;

d) dostojí-li i druhá strana slibu svému, což ovšem platí jen při slibech vzájemných.

Závazek slibu sesiluje se někdy přísahou záslibnou, o které již promluveno VII, 229. Slib může se také utvrditi smlouvou, o čemž v knize jedenácté (ve stati o smlouvách).

32. 2. Vespolné poměry společnosti lidské ukládají různým lidem různé povinnosti, zvláště pak *povinnosti stavovské.* Věrnost zavazuje nás *šetřiti povinností těch,* jelikož by společnost lidská naprosté záhubě propadla, kdyby lidé přestali dbáti povinností svých. Netřeba však o věci té zde jednati, jelikož povinnosti naše, zvláště stavovské, nejenom z věrnosti, nýbrž z jiných ještě zvláštních důvodů (jež jinde vykládáme) nás zavazují.

33. 3. Kdo v daných slibech stojí a povinnosti své věrně koná, *zasluhuje úcty,* ať vznešeného ať nízkého jest stavu. Z toho důvodu možno říci, že *jest to věcí cti věrným se osvědčiti.* Odvolávajíce se na svou dosud osvědčenou pravdomluvnost a věrnost při slibech svých, někdy dokládáme se nebo zavazujeme se *čestným slovem,* chtíce tím označiti, že jako dosud, tak i dnes mluvíme pravdu a slibům dostáti chceme. Povinnost nelhati a povinnost v daném slibu státi nemění se čestným slovem. Proto porušení čestného slova v podstatě jest totéž jako porušení pravdomluvnosti nebo věrnosti, tedy hříchem jen lehkým. Bylo by přemrštěno, čestné slovo klásti na roveň s přísahou.

Čestnému slovu obdobny jsou záruky, jež dáváme odvolávajíce se na svůj stav a jeho čest jakožto kněží, šlechtici, důstojníci, úředníci a pod., nebo jakožto křesťané, muži, poctivci a pod.

§ 8. Tajemství.

34. K výkladu o pravdomluvnosti a věrnosti pojí se výklad o šetření tajemství. Hledí ku pravdomluvnosti, vykládaje, kdy nejen nemusíme, ale vůbec ani nesmíme pravdu nepovo-

*

lancům vyjeviti; hledí však také ku věrnosti, vykládaje jednu její povinnost.

Tajemství (secretum) *jest věc neb okolnost, která jen jediné osobě nebo jen několika málo osobám je známa, avšak širší veřejnosti jest neznáma a ze zvláštního důvodu neznámou zůstati má.*

Tajemství jest buď soukromé nebo úřední, dle toho, dovídáme-li se o něm cestou soukromou jakožto soukromníci, nebo ve vlastnosti osob veřejných, veřejným úřadem pověřených.

35. Někteří moralisté vedle soukromého a úředního tajemství uvádějí na třetím místě ještě *mlčelivost kněžskou* (sigillum), kteráž jest buď *zpovědní* (sigillum sacramentale) nebo *mimozpovědní* (sigillum quasisacramentale). Mlčelivost zpovědní vzniká ze svátosti pokání a vztahuje se na vše, o čem zpovědník pouze ze zpovědi ví. Mlčelivost kněžská mimozpovědní vzniká z kněžského úřadu a vztahuje se na vše, co knězi za příčinou duchovní porady ve věcech svědomí mimo zpověď svěřeno bylo; takováto sdělení, ač mimo zpověď učiněná, přece obyčejně se zpovědí souvisí. Jasno jest, že kněžská mlčelivost jest zcela jiného rázu a vzniká z důvodů naprosto jiných, než tajemství soukromá a úřední, což (abychom jen to jediné uvedli) vysvítá již z toho, že *mlčelivost kněžská jest naprostá* a žádných výjimek nepřipouští, tak že kněz o věcech pod tuto mlčelivost spadajících nikdy a nikde mluviti nesmí a nikdo ho této povinnosti sprostiti nemůže (než jen sám kajícník), kdežto tajemství soukromá a veřejná za jistých podmínek (které níže vyložíme) odhaliti se mohou, ba někdy i mají. Mluvíme sice o tajemství zpovědním, ale nelze je ani mezi obyčejná (soukromá neb úřední) tajemství řaditi ani k nim připojiti. Mlčelivost kněžská a tajemství zpovědní vyžaduje zvláštního výkladu, jejž podává pastýřské bohosloví a zpovědnice; zde v mravouce hledíme jen k tajemství soukromému a úřednímu.

Tajemství, o kterých kněz dovídá se jako soukromník, jsou tajemství soukromá; dovídá-li se o nich jako farář nebo v jiném úřadě, jsou to tajemství úřední. Ani jedna ani druhá nespadají pod mlčelivost kněžskou.

36. I. *Tajemství soukromé* (secretum privatum) jest tajemství, které jsme jakožto osoby soukromé cestou soukromou seznali. Jest buď prosté, nebo slíbené, nebo svěřené.

1. *Tajemství prosté* (secretum naturale seu simplex) jest věc neb okolnost, kterou bližní tají a před známostí širší ve-

řejnosti střeží, poněvadž by netajením jejím buď pozbyl svého zisku a prospěchu, nebo přišel ke škodě, nebo upadl v hanbu, nebo nějaké jiné nepříjemnosti by se mu dostalo. Tak tají učenec své vynálezy, provinilec své hříchy a poklesky, neduživec své vady a pod. I přes snahu tajitelovu, ukrýti tajemství své, přece někdy o něm se dovídáme, a to buď nahodile, bez našeho úmyslu a přičinění, nebo úmyslně vyzvídáním, kteréžto vyzvídání zase může býti buď dovolené nebo nedovolené (viz níže § 9.).

Tajemství jest tajemstvím, dokud ví o něm jen několik málo a spolehlivých osob; pozbývá však svého rázu jednak množstvím osob o ně se sdílejících, jednak hovořivostí jejich. Níže vyložíme důvody, které někdy nám dovolují a někdy i přímo velí vyjeviti tajemství soukromou cestou nabyté. Dokud však žádný z těchto důvodů se neuplatnil, *povinni jsme pomlčeti o prostém tajemství svých bližních.* Žádá to nejen láska blížencká, nýbrž i poměr vzájemné pospolitosti; neboť tak jako my si přejeme, aby jiní šetřili našich oprávněných zájmův a našeho dobrého jména, tak i my povinni jsme šetřiti cizích oprávněných zájmův a cizího dobrého jména; druhá povinnost (šetřiti dobrého jména) opírá se nad to o spravedlnost. Dokud tedy nezavládá některý důvod, který nám velí nebo dovoluje cizího tajemství nedbati, povinni jsme mlčeti. *Nemlčíme-li o cizím tajemství, hřešíme.* Hřích ten jest těžký, jestliže z naší hovornosti postiženému tajiteli nebo jiným osobám hrozí nebezpečí hanby, nebo vážné škody, nebo značného nepohodlí; lehce však jen hřešíme, dá-li se pravděpodobně předvídati, že škoda z naší hovornosti plynoucí bude jen nepatrnou. Ostatně i jinak ještě vyjevení cizího tajemství umírní se na hřích pouze lehký, a) smíme-li s mravní jistotou za to míti, že tajitel sám by ničeho proti tomu nenamítal, kdyby věděl, že o jeho tajemství mluvíme, nebo b) svěřili-li jsme je pouze jedné nebo dvěma mlčelivým osobám se závazkem mlčelivosti (jen když tajemství nebylo prozrazeno právě těm osobám, před kterými zvláště chrániti se mělo), nebo c) máme-li právem za to, že celá tajená věc jest významu nepatrného a za tajení (jak lidově říkáme) ani nestojí. S. Alph., Theol. mor. III, 971.

Své vlastní tajemství smí každý každému vyjevovati a svěřovati, ovšem jen potud, pokud tím nezrazuje snad tajemství cizích nebo svěřených. Arciť nepříjemné následky zby-

tečné sdílnosti musí mluvka čítati jen na svůj vrub. Nemůže na jiných žádati, aby střežili tajemství s nimi lehkomyslně sdělená.

37. 2. *Tajemství slíbené* (secretum promissum) liší se od prostého jediné tím, že jsme, dozvěděvše se (ať dovoleným ať nedovoleným způsobem) o nějakém tajemství, tajiteli jeho ihned nebo později slíbili, že o jeho tajemství pomlčíme (proto název „slíbené"). Tu k výše položenému závazku mlčelivosti přistupuje ještě nový důvod věrnosti, plynoucí z daného slibu, a jest na slibujícím stanoviti, jak dalece a do jaké míry slibem svým vázati se chce. Avšak může tak učiniti jen v mezích jemu vyměřených; může na př. vzdáti se práva, promluviti o tajemství seznaném, i kdyby z vážného důvodu o něm promluviti směl; nemůže však slíbiti, že o něm pomlčí, i kdyby byl povinen je odhaliti.

38. 3. *Tajemství svěřené čili důvěrné* (secretum commissum) liší se od obou již vyložených tajemství způsobem, jímž vědomosti jeho nabýváme. Buď tajitel nám jakožto příteli, soudruhu, příbuznému a pod. důvěřuje (proto název „důvěrné"), že ho nezradíme, nebo prve než nám tajemství svěří, žádá na nás ujištění a slib, že pomlčíme (proto název „svěřené"). Přistupuje tedy i zde nový důvod mlčelivosti, jímž jest smlouva mezi oběma stranami buď výslovně (slibem) nebo mlčky (důvěrou) uzavřená, a jest věcí obou smluvčích stran stanoviti, jak daleko mlčelivost sahati a k jakým obětem zavazovati má. Při smlouvě té dlužno ovšem hleděti ke dvojí důležité věci. Jednak samo blaho obecné vyžaduje pro svěřené a důvěrné tajemství větší závaznosti než pro tajemství prostě jen seznané nebo dodatečným slibem vázané. Ve společnosti lidské nutno jest, aby člověk v tísni vězící s důvěrou o pomoc neb o radu mohl žádati šťastnější druhy své, při čemž ovšem jest nezbytno, odhaliti jim ta která tajemství; ale každý by musil ostýchati se tak učiniti, kdyby neměl záruky, že tajemství jeho všemožně se bude šetřiti. Než na druhé straně zase slib mlčelivosti předem daný nemůže a nesmí vybočovati z mezí zákonem přirozeným nebo positivním vykázaných; zejména nemůže tajitel žádati, aby důvěrník o jeho tajemství i tam pomlčel, kde zákon přirozený nebo positivní mu přímo ukládá odhaliti je, neboť žadatel nesmí nedovolenou věc žádati a důvěrník ji nesmí slíbiti. A kdyby ji i slíbil a třeba i přísahou slib svůj stvrdil, slib přece je neplatný a neváže. Nenamítejž nikdo, že tajitel, vydávaje někomu tajemství své, smí spolu stanoviti podmínky, za kterých je vydává, neboť důvod ten nemluví pro něho, nýbrž proti němu; právě proto, že dobrovolně vydává tajemství své, moha je i zamlčeti, nezbývá mu, než aby se podrobil následkům této dobrovolné důvěry své.

39. Vyloživše rozvrh tajemství soukromého, vyložíme nyní, 1. kdy jsme povinni odhaliti tajemství soukromou cestou poznané, a 2. kdy k tomu beze hříchu alespoň oprávněni jsme.

40. 1. *Jsme povinni odhaliti tajemství soukromé:*

a) vypovídáme-li jakožto *svědkové* před oprávněným soudem, ať církevním ať světským (o čemž níže § 10.);

b) musí-li *nevinný* nespravedlivě a zbytečně trpěti, neodhalíme-li, co nám známo, na př. kdyby vrah, jehož tajemství známe, dovedl podezření obrátiti na osobu nevinnou a tato následkem toho by měla býti odsouzena;

c) žádá-li toho nezbytně sám *zájem tajitelův*, aby tajemství jeho v širší známost vešlo, na př. svěřil-li se nám, že hodlá spáchati sebevraždu;

d) žádá-li toho *blaho veřejné*, abychom udali, co víme; zájem blaha veřejného zpravidla nežádá toho při zločinech minulých, leda v případech v prvém a v druhém bodu uvedených; ovšem však žádá toho při zločinech budoucích, zamýšlených, na př. víme-li, že se chystá vražda nebo vzpoura, nebo známe-li manželskou překážku, kterou snoubenci tají.

V druhém, třetím a čtvrtém případě ovšem především se pokusíme bratrským napomenutím přiměti tajitele, aby sám učinil, co jest jeho povinností. Nezdaří-li se nám to, nebo víme-li předem, že by napomenutí naše neprospělo, nýbrž spíše snad škodilo, a nejsme-li sami s to, abychom zabránili hrozící pohromě, nezbývá než odhaliti tajemství nám známé, a hřešili bychom, kdybychom tak neučinili. Buď je odhalíme tomu, koho se týká, aby se mohl brániti, nebo osobě, která pomoci má a může. Po případě, hrozí-li nám z odhalení značná škoda, nebo značné nepohodlí, nebo pronásledování, může se odhalení učiniti anonymním dopisem, při čemž ovšem třeba jest udati to, co adressát musí znáti, aby nebezpečí poznati a dle toho jednati mohl.

V těchto právě uvedených případech povinni jsme odhaliti soukromé nám známé tajemství, i když jsme slíbili pomlčeti o něm, ba i když jsme tento slib svůj přísahou stvrdili. Praví sv. Alfons (Theol. mor. III, 970): „Notandum autem est, quod promissio secreti, etiam jurata, non obliget, quando tu revelare teneris.“ Každý totiž slib platí jen s určitými, samým přirozeným zákonem stanovenými podmínkami (X, 31), z nichž druhá zní: „budu-li směti“, t. j. neběží-li při šetření tajemství o věc nedovolenou, která arciť ani slibem ani přísahou nemůže se proměniti v dovolenou (VII, 230).

41. 2. Vykládajíce, kdy *tajemství soukromé odhaliti smíme*, pozorujeme tajemství prosté, slíbené a svěřené zvlášť. Jest pochopitelno, že body výše X, 40 uvedené opakují se ve znění mírnějším, a že nové k nim přistupují.

Smíme odhaliti tajemství prosté:

a) táže-li se nás oprávněná duchovní neb světská *vrchnost* nebo k otázce oprávněný duchovní neb světský úřad;

b) prospěje-li *obecnému dobru*, povíme-li, co víme;

c) prospějeme-li odhalením nějaké jiné *třetí osobě*, která by mlčením nespravedlivě trpěla;

d) posloužíme-li samému *tajiteli* lépe mluvením než mlčením;

e) žádá-li toho vlastní *zájem náš*, abychom nemlčeli, nýbrž mluvili.

V druhém, třetím a čtvrtém případě nutno předem uvážiti, co objektivně více škodí, zda tajemství odhaliti, či o něm pomlčeti. Mlčíce připouštíme škodu obecného dobra nebo jiné třetí osoby nebo samého tajitele; mluvíce škodíme tajiteli. Předvídáme-li, že škoda mlčením obecnému dobru nebo jiné třetí osobě připuštěná byla by větší, než škoda tajiteli mluvením způsobená, smíme mluviti; v opačném případě máme mlčeti. V pátém bodu lišíme: Jestliže jsme prosté tajemství seznali způsobem dovoleným, netřeba nám úzkostlivě uvažovati; tu dostatečným důvodem pro odhalení jest, že chceme vlastní škodě neb nepříjemnosti se vyhnouti. A je-li to škoda neb nepříjemnost značná, smíme mluviti, i když tajiteli z toho mnohem větší škoda neb nepříjemnost vzniká; neboť pochopitelno, že každý především svého zájmu si hledí a že nikdo není povinen šetřiti zájmů cizích na vlastní úkor. Jinak však jest, jestliže jsme tajemství způsobem nedovoleným poznali.

V tom případě povinni jsme šetřiti tajemství nesprávně nabytého a nesmíme je odhaliti, vzniká-li tím tajiteli škoda neb nepříjemnost, leda že by tajitel na nás nebo někoho jiného nevinného nespravedlivě útočil, nebo že by běželo o zabránění škody velmi značné. O tom obšírněji níže § 9.

42. Právo naše, že v některých případech tajemství prosté odhaliti smíme, obmezuje se při tajemství slíbeném a svěřeném.

Právo odhalení obmezuje se při *tajemství slíbeném* v té míře, v jaké jsme je sami slibem svým obmezili. Slib náš ovšem v prvních čtyřech bodech mnoho nemění, jelikož zde běží o zájem veřejný nebo cizí, o kterém nemůžeme rozhodovati; leda že můžeme slíbiti, že jen vážný důvod nás k mluvení pohne. Avšak v bodě pátém, kde běží o vlastní zájem náš, můžeme se přísněji, ba i co nejpřísněji zavázati. Tak na př. můžeme slíbiti, že spíše tu neb onu škodu nebo tu neb onu nepříjemnost sneseme, než bychom známé nám tajemství zradili, a pak slibem svým vázáni jsme. A je-li jisto, že jsme se zavázali sub gravi, skutečně hřešíme, nedodržíme-li slibu při předmětu vážném (S. Alph., Theol. mor. III, 970). Nebyla-li tato podmínka (de gravi) výslovně přidána, nebo pochybujeme-li, zda výslovně přidána byla, vázáni jsme takovýmto slibem, jako jiným slibem vůbec (X, 30), jen pod hříchem lehkým. Ostatně i při našem vlastním zájmu má slibování své meze, a překročil-li je slib, ovšem neváže, i kdybychom byli třeba sub gravi slíbili. Tak na př. neváže slib, že spíše zemřeme, než bychom tajemství vyzradili; a vůbec neplatí slib, o kterém dlužno za to míti, že za těch kterých okolností jest nedovolený nebo lehkomyslný a mrhavý.

43. Ještě přísnější jest závazek při *tajemství svěřeném*, jelikož tu k našemu slibu přistupuje smlouva mezi tajitelem a námi výslovně nebo mlčky uzavřená. Osobnost tajitelova se jaksi rozšiřuje o osobnost naši. Nemůže nám tedy tajitel uložiti povinnost, abychom tajili, co on sám vyjeviti jest povinen, a takovou věc i přes smlouvu tajiti nemusíme, ba ani nesmíme. V ostatních věcech, jež tajiti se smějí, jsme mlčelivostí vázáni, dokud tajitel sám nedovolí nám mluviti.

Smíme tedy i svěřené tajemství odhaliti:

a) Žádá-li toho vážný zájem obecného (ať církevního, ať státního) blaha. Díme: „vážný zájem“, na př. aby zamezeno

bylo šíření bludu nebo vzniknutí vzpoury; nestačí však méně vážný zájem obecný, na př. aby zločin nezůstal bez trestu.

b) Zamýšlí-li tajitel někoho jiného nevinného uvésti do vážné pohromy neb škody. Svěřil-li se nám Titius, že míní zavražditi nebo oloupiti nebo vypáliti Caja, jest naší povinností vymluviti mu úmysl ten, a nezdaří-li se nám to, jsme povinni varovati Caja, a to ovšem třeba i s odhalením tajemství Titiova. Svěřil-li nám však Titius (jakožto důvěrnému příteli a pod.), že za vraždu jím (Titiem) spáchanou uvězněn Cajus, že však stalo se tak bez přičinění Titiova, jen nahodilou shodou neblahých, Titiem nezaviněných okolností, nemáme práva vyjeviti Titiovo tajemství, poněvadž sám Titius není povinen udati se. (Laymann S. J., Theologia moralis, lib. III. tract. III. pars II. cap. V. [de obligatione secreti], n. 2.; Noldin, De praeceptis, 659, 2.)

c) Vyžaduje-li toho ve vážné míře samo blaho tajitelovo, jenž snad dosahu svého zamýšleného činu ani dobře nezná; tu však třeba ovšem vždy velmi zralého uvážení.

d) Vyžaduje-li toho ve vážné míře vlastní zájem náš. Hrozí-li nám z mlčení vážná škoda nebo pohroma, smíme se odhalením svěřeného tajemství spasiti, i když tím tajiteli uškodíme, ba i když ho u větší ještě škodu neb pohromu, než nám hrozí, uvedeme. Nesmíť zajisté tajitel a vůbec nikdo předpokládati, že bychom ve prospěch jeho chtěli trpěti, jestliže jsme se sami k tomu výslovně nezavázali. Tak učí sv. Alfons (Theol. mor. III, 971) a s ním většina moralistů, kdežto svatý Tomáš dí, že nutno smlčeti svěřené tajemství, quando de se celari potest sine peccato.

44. II. *Tajemství úřední* (secretum officiosum seu rigorosum) jest tajemství, o kterém jsme jen jakožto veřejní, ať církevní ať státní úředníci nebo funkcionáři se dozvěděli. Díme: „jen“, neboť je-li věc nebo okolnost nějaká obecně známa, nelze ji pokládati za tajemství úřední, i když jsme o ní úřední známosti nabyli. Díme: „veřejní“, t. j. ustanovení od církevní nebo světské vrchnosti; nepodléhají tedy soukromí úředníci v tomto smyslu úřednímu tajemství (ovšem však svěřenému), leda že by příslušníkům některých stavů, na př. lékařům, ranhojičům, porodním pomocnicím, lékárníkům (O. z. tr. § 498., 499.), obhájcům ve věcech jim jakožto obhájcům svěřených

(trestní soudní řád, § 152.) mlčelivost zákonem byla přikázána nebo alespoň oprávněnost její uznána.

45. Úřední tajemství ukládá úředníkům „*úřední mlčelivost*“, kterouž tito při nastoupení svého úřadu přísežně slibují; jest tedy porušení úřední mlčelivosti nejen porušením úředního tajemství, nýbrž namnoze i porušením přísežného slibu.*) Dle možných následků jest to hřích buď těžký nebo lehký. Těžce hřeší úředník, který prozrazuje úřední věc vážného dosahu, nebo který třeba i menší věc prozrazuje, ale za takových okolností, že z toho vážná škoda vzniká (na př. že lidé následkem jeho povídavosti pozbývají důvěry a vážnosti k úřadům). Lehce jen hřeší, kdo prozrazuje věci méně důležité a za okolností neškodných. Hovor s osobami u téhož úřadu zaměstnanými ovšem není prozrazováním úředního tajemství, i když věc sama jim ještě jest neznáma.

Tajemství úřední prozrazuje se buď slovem (řečí, písmem), vyjevuje-li úředník přímo, co vyjeviti nemá, nebo skutkem, dovoluje-li úředník neoprávněným osobám nahlédati do úředních listin nebo výpisky z nich si pořizovati a pod. Jest zřejmo, že úředník z úřední své povinnosti jest povinen pečovati o to, aby nikdo nepovolaný nemohl úředních tajemství se dopíditi; hřeší tedy nedbalostí svou, pohazuje-li úřední listiny nebo nechává-li je nestřežené ležeti a pod.

46. *Tajemství úřední váže mnohem přísněji než tajemství soukromé*, jelikož k závaznosti plynoucí ze zákona přirozeného přistupuje ještě závaznost plynoucí *ze zákona lidského* a ochrana veřejného práva.**) Úředník nesmí nikdy soukromým osobám vyjevovati tajemství úřední, a tím méně u veřejnou známost je uváděti. V té věci neomlouvá ho ani zájem vlastní ani cizí, a je-li toho třeba, má úředník zvláště při tajemstvích důležitých statek i život nasaditi, aby tajemství úřední chránil. Povinnost ta sleduje úředníka i před jiné úřady, ano i před soudy. Ani před soudem nesmí úředník (volán-li za svědka) výpovědí svou porušiti úřední mlčelivost, dokud představenými svými této mlčelivosti nebyl výslovně sproštěn. Trestní řád soudní § 151. zakazuje jakožto svědky vyslýchati: 1. du-

*) O. z. tr. § 102. Zločinu zlého užívání moci úřední dopouští se, kdo . . . c) tajemství úřední jemu svěřená způsobem nebezpečným vyjeví.

**) Mlčelivost státních úředníků: Dekrety dvorní kanceláře z 29. listopadu 1808, 30. ledna 1823, 11. května 1845.

chovní ve věcech, které znají jen ze zpovědi neb pod pečetí duchovní úřední mlčelivosti; 2. státní úředníky, kdyby výpovědí svou porušiti musili tajemství úřední, dokud nebyli svými představenými této povinnosti sproštěni.*)

§ 9. Vyzvídání cizího tajemství.

47. Nejen vzájemné pospolitosti, ale i lásce blíženské a někdy i spravedlnosti se příčí, vtíráme-li se v cizí tajemství, nejsouce k tomu oprávněni; neboť takto jednajíce, stěžujeme bližnímu povinnost jeho, která mu velí, střežiti tajemství jemu svěřené nebo jím slíbené, a porušujeme právo jeho, ponechávati si pro sebe, oč s jinými sdíleti se není povinen. Zajisté že sami bychom takovéto vtírání ve své tajemství nelibě nesli; i nesluší se, abychom, co nám nepříjemno jest, jiným činili. Přidejme, že vyzvídáním vespolná důvěra valně trpí. Proto *hřeší, kdo neoprávněn vyzvídá cizí tajemství*, jež tajitel tajiti jest povinen nebo alespoň oprávněn. Zda však hřeší těžce či lehce, závisí na různých okolnostech, zvláště však na úmyslu vyzvědačově, na prostředcích, jichž užívá, na následcích, jež jeho vyzvídání má nebo míti může. Pro těžký hřích stačí, je-li neoprávněné vyzvídání třeba jen po rozumu jednoho z uvedených tří bodů těžce hříšným. Vyzvídání to mírní se na hřích lehký, jestliže ani dle úmyslu, ani dle prostředkův, ani dle předvídaných následků z těžkého hříchu viněno býti nemůže. Díme však: „neoprávněné vyzvídání", neboť nehřeší, kdo pátrá po cizím tajemství, jsa k tomu oprávněn nebo veden dostatečným důvodem.

48. Zásady zde krátce nastíněné obšírněji vykládáme.

1. *Úmyslem svým* těžce hřeší, kdo neoprávněn vyzvídá tajemství bližního, aby mu značnou škodu působil (na př. kdo krade jeho vynález), nebo v hanbu ho uvedl (na př. aby o jeho nemanželském původu vypravovati mohl), nebo jiné příkoří mu připravil. Jednání jeho však může (ač není-li ještě jinak

*) Straf-Prozess-Ordnung § 151: Als Zeugen dürfen bei sonstiger Nichtigkeit ihrer Aussagen nicht vernommen werden: 1. Geistliche in Ansehung dessen, was ihnen in der Beichte oder sonst unter dem Siegel geistlicher Amtsverschwiegenheit anvertraut wurde; 2. Staatsbeamte, wenn sie durch ihr Zeugnis das ihnen obliegende Amtsgeheimnis verletzen würden, insofern sie dieser Pflicht nicht durch ihre Vorgesetzten entbunden sind.

těžce hříšným) umírniti se na hřích lehký, děje-li se jen z pouhé zvědavosti; a jest i hříchu prosto, děje-li se z dostatečného omluvného důvodu, což níže vyložíme.

2. Těžce hřeší, kdo vyzvídaje cizí tajemství užívá *prostředků, které ve značné míře* osobní svobodu nebo právo bližního ruší nebo spravedlnosti neb některé jiné ctnosti se příčí. Těžce tedy hřeší, kdo na př. uzavřené pokoje nebo skříně násilně otvírá, nebo vniká do místností, jichž přístup jest mu právoplatně zakázán, nebo nahlíží do cizích skříní, zásuvek, vaků, zavazadel a pod., aniž by k tomu měl práva, nebo prohlíží uložené a uschované listiny soukromé, nebo cizí dopisy a telegramy zachycuje, jich nedodává, je otvírá, čte (o čemž níže), nebo telefon svůj tak upravuje, aby cizí hovory poslouchati mohl, nebo rodinné členy, domácí lidi, sluhy, důvěrníky a pod. přemlouvá, podplácí nebo jinak k nevěrnosti svádí, aby mu zrádně povídali, co povídati nemají, nebo tyto lidi nebo snad i samého tajitele nespravedlivými prostředky (na příkl. trýzněním) k doznání nutí a pod.

Poslední dva zde uvedené prostředky: svádění ke zpronevěře a k trýznění, jsou samy v sobě nemravny a není dovoleno jich užíti, ani když vyzvídatel k vyzvídání neznámého tajemství oprávněn jest. Ostatní však prostředky jsou jen proto nedovoleny, že tajitelových osobních práv se dotýkají (zloba podmíněná, II, 24), nebo zákonem positivním zakázány jsou (zloba vnější, I, 75). Stávají se dovolenými, pozbývá-li (v prvém případě) tajitel tohoto svého práva, nebo dovoluje-li (v druhém případě) zákon oprávněnému vyzvídateli užívati prostředků jinak (t. j. neoprávněncům) zakázaných. Neoprávněný vyzvídatel hřeší, užívá-li jich a hřích jeho tím spíše zůstává hříchem těžkým, čím ráznější jest volený prostředek. Prostředek méně rázný může při důvodu méně dostatečném zmírniti se na lehký hřích. Tak na př. vyzvídání spíše zmírní se na lehký hřích, prohlíží-li někdo pokoje nebo skříně nebo zásuvky otevřené neb alespoň nezamčené; nesnadno však mluviti o hříchu jen lehkém, otvírá-li je (při nedostatečném důvodu) násilně nebo paklíčem.

3. Vyzvídání cizího tajemství jest těžkým hříchem, má-li v zápětí *značně neblahé následky*, nebo může-li je pravděpodobně míti. Jsou pak takovýmito značně neblahými následky: spravedlivé rozhořčení tajitelovo, zármutek jeho, hmotná škoda,

podezření jinam obrácené, vespolná nedůvěra v kommunitě atd. Kdo pátrá po nějakém tajemství jsa k tomu oprávněn, není ovšem povinen dbáti těchto předvídaných nebo možných následkův, a dostaví-li se skutečně, není za ně zodpověden.

49. Kdo neoprávněn v cizí tajemství vnikl nebo známosti jeho nespravedlivým způsobem nabyl, sám *napotom vázán jest stejnou povinností mlčelivosti jako tajitel sám*. Nedovoleným šířením nespravedlivě seznaného tajemství pokračoval by ve hříchu neoprávněným vyzvídáním započatém. Díme: „nedovoleným šířením", neboť jinak podléhá uchvatitel týmž pravidlům jako bezelstný držitel cizího tajemství; v případech X, 40 uvedených jest povinen a v případech X, 41 vyložených smí je odhaliti. Jen v jedné věci jest uchvatitel na tom hůře než držitel bezelstný, a to jest při prostém tajemství, kde běží o uchvatitelův prospěch. Kdežto bezelstný znatel prostého cizího tajemství smí ho užíti, běží-li o vlastní zájem (aby nějaké škodě nebo nepříjemnosti se vyhnul), neplatí výhoda ta pro nespravedlivého uchvatitele, dle známé zásady, že po právu nikomu nemá jeho zloba prospívati. Nesmí totiž nespravedlivý uchvatitel na svůj prospěch užíti tajemství vyluzeného, vzniká-li tím oblouzenému tajiteli škoda nebo vážná nepříjemnost. Výjimkou jen smí i nespravedlivý uchvatitel užíti tajemství poznaného, a to třeba i se škodou tajitelovou, přesvědčí-li se dodatečně, že je tu některý níže uvedený důvod, který mu k pátrání dává právo, nebo běží-li o značnou pohromu, které se uchvatitel jinak ubrániti nemůže, nebo jestliže tajitel jeho nebo někoho jiného nespravedlivě ohrožuje nebo pronásleduje.

50. Vyložené zásady doplníme výkladem o *tajemství dopisním* (S. Alph., Theol. mor. V, 69. 70).

Tajemství dopisní či listovní jest nezbytným požadavkem veřejného řádu. Zákon přirozený je velí, každý poctivý člověk ho šetří, ve státech kulturních chrání je zákon.*) A nelze jinak! Netřeba blíže vykládati, jak důležitou součástí veřejného života jest dopisování; ale jest jasno, že by možnost dopisování valně pozbývala na své ceně a začasté i bezcennou se stávala, kdyby obsah dopisův i nepovolaným přístupen

*) Zákon ze dne 6. dubna 1870 pro ochranu tajnosti listů a písemností.

býti měl. *Hřeší tedy, kdo neoprávněn cizí listy zachycuje, zadržuje, otvírá, čte, opisuje a pod.* Hřeší hříchem těžkým, běží-li o listy obsahem svým důležité (čímž uráží spravedlnost), nebo ví-li, že pisatel nebo adressát takovéto porušení listovního tajemství těžce ponesou (čímž uráží lásku bliženeckou). Hříchem však jen lehkým hřeší, kdo cizí listy otvírá a čte, předem určitě věda, že jsou obsahu všedního a nedůležitého, a že ani pisatel ani adressát otevřením listu příliš dotčeni nebudou, nebo po případě alespoň že adressát ničeho namítati nebude. Díme: „předem určitě věda", neboť neví-li to předem a určitě, nemožno hřích jeho pokládati za lehký, i kdyby potom obě podmínky se uskutečnily. Dle nynějších obecně přijatých názorů pokládá se list za zavřený, je-li zalepen, i když není opatřen pečetí nebo vignettou.

51. Stejné zásady jako o dopisech platí i o *telegramech*, které adressátovi uzavřené se dodávají a tudíž úplně dopisům se rovnají. Obsah depeše nemůže ovšem neznámým zůstati úředníkům při telegrafu zaměstnaným; ti však jsou vázáni úředním tajemstvím, a těžce by se provinili proti povinnosti své, kdyby depeše důležitého obsahu s někým jiným než s adressátem sdíleli.

Mírnější pravidlo platí o *dopisnicích* (korrespondentkách), pohlednicích, tiskopisech a vůbec *otevřených zásilkách*, dokud se nedostaly do rukou adressátových; neboť odesílatel zvoliv otevřené dopisování a zasílání tím právě s důstatek označil, že mu na zatajení obsahu nezáleží.*) Pravíme: „dokud se nedostaly do rukou adressátových"; před odesláním jest totiž každý dopis majetkem odesílatelovým, mezi dopravou jest majetkem společným, ale po doručení jest již jen majetkem adressátovým. Přestává býti dopisem a stává se listinou, o níž jediné majiteli jejímu rozhodovati přísluší. Odesílatel nemá práva žádati za vrácení dopisu, leda že by si to byl v dopise nebo před tím vymínil.

52. *Nalezneme-li dopis ztracený*, platí celkem stejná pravidla, jako při každém nálezu (viz níže v knize jedenácté). Není sice nikdo povinen všímati si nalezeného dopisu a uj-

*) Poštovní úřady vylučují z dopravy dopisnice a pohlednice necudného nebo urážlivého obsahu; ale úředníci přece nemohou jinak závadnost obsahu poznati, než jen čtením.

mouti se ho (leda že by láska bližensk á v některém určitém případě na zabránění škody toho vyžadovala); ale zvedneme-li jej a podržíme-li jej při sobě, přejímáme tím jakési povinnosti. Poznáme-li, komu dopis náleží, povinni jsme vrátiti jej majiteli. Známe-li majitele, nejsme oprávněni dopis čísti, leda že bychom mohli některého níže uvedeného důvodu se dovolávati. Neznáme-li majitele, můžeme dopis čísti, jelikož takto nejspíše poznáme, kdo majitelem jest, nebo zdali to dopis důležitý, který za to stojí, aby byl uschován a po majiteli se pátralo. Pokládáme-li jej za nedůležitý, můžeme jej zahoditi nebo zničiti.

Zahodil-li adressát dopis, jest tento na dále věcí ničí. Každý jej může čísti; není to sice hezké, ale není to hříšné, neboť zahozením adressát dosvědčil, že mu na tom nesejde, dostane-li se dopis do cizích rukou.

Jaké pravidlo platí, jestliže *adressát dopis roztrhal* a kousky pohodil? Zda hřeší, kdo kousky ty sbírá, sestavuje a čte? Sv. Alfons (l. c.) uvádí různé moralisty, z nichž někteří pokládají takovéto jednání za hřích jen lehký nebo za čin bezhříšný, jelikož adressát zahozením kousků všech práv svých se vzdal; jiní však, k nimž i světec se hlásí, trvají i zde na výše vyložených zásadách o neoprávněném čtení cizích dopisů, jelikož prý majitel roztrháním označil, že nepřeje si, aby někdo jiný jeho dopis četl. Myslím, že přes autoritu světcovu smíme přidati se k náhledu prvnímu, mírnějšímu. Chce-li adressát, aby dopis jeho nikomu nepřišel do rukou, nechť jej dobře uloží, nebo zničí (na př. spálí), nebo na tak drobné kousky roztrhá, že opětné sestavení stane se nemožným. Roztrhal-li jej jenom na kousky větší, které snadno sestaviti se dají, nechť jen sobě následky své neopatrnosti přičítá a nežádá od jiných, aby jeho tajemství více dbali, než on sám. Přidejme, že za dnešních dob pouhé roztrhání dopisu nikterak nedokazuje, že adressát chce takto čtení dopisu znemožniti, nýbrž že obecně děje se tak ze zvyku, jímž staré papíry rádi na kousky trháme, prve než je zahodíme. Proto myslím, že takovýto dopis lze pokládati za dopis zahozený.

53. Přistupujeme nyní k výčtu *důvodů, které nás opravňují, že smíme beze hříchu po cizím tajemství pátrati.* Jsou to: 1. svolení tajitelovo, 2. zákon, 3. neoprávněné zatajování, 4. nutná sebeobrana.

1. *Svolení tajitelovo.* Někdy tajitel přímo a výslovně takovéto dovolení dává, zvláště při listech a dopisech.*) Někdy tajitelovo dovolení důvodně se předpokládá. Kdy však takovéto dovolení předpokládati se smí, nelze obecně udati. Záležíť to jednak na vespolné důvěře, jednak na rázu věci tajené. Díme: „na vespolné důvěře", jaká na př. zavládati může (ale ovšem nemusí) mezi manžely, sourozenci, členy rodinnými, blízkými příbuznými, důvěrnými přáteli neb druhy a pod., kteří mezi sebou „žádných tajemství nemají" nebo alespoň některých věcí si netají. Díme: „na rázu věci tajené"; spíše lze tajitelovo dovolení předpokládati při věcech neuzavřených nebo důvěrníku snadno přístupných, sotva však lze je předpokládati, zavírá-li tajitel své věci tak (na př. na zámek), že i důvěrníkovi přístup jest stížen nebo snad i zamezen. Hledíme-li zvláště k dopisům, spíše lze svolení předpokládati při dopisech méně důležitých, tíže však při dopisech důvěrných nebo intimních; spíše při dopisech, jež rychlého vyřízení nebo opatření vyžadují, tíže při dopisech, jichž vyřízení beze škody zpozditi se může.

2. *Zákon.* Zákon a veřejná právoplatná ustanovení ukládají některým úředníkům péči o veřejný řád a obecné blaho. Z toho důvodu jim někdy nejen dovoluje, nýbrž i nařizuje, pátrati po věcech tajených, jsou-li na úkor obecného blaha a veřejného řádu. Jest věcí zákona a zákonitých nařízení starati se o to, aby jednak tohoto úkolu v potřebné míře bylo dosaženo, ale jednak také, aby osobní svobody občanské, pokud možno, bylo šetřeno. Smí tedy úředníci k tomu ustanovení z moci úřední v mezích přesně vyměřených konati domácí prohlídky, přehlížeti zavazadla, zadržovati a otvírati podezřelé dopisy a zásilky a pod. Jsou však úředním tajemstvím vázáni a smí výzpytů svých jen k úřednímu jednání užíti.

3. *Neoprávněné zatajování.* Správně jednají rodiče, netrpí-li, aby děti stojící ještě pod jejich pravomocí měly před nimi nějaká tajemství, a přesvědčují-li se čas od času o tom; nesporno tudíž, že smějí i uzavřené skříně a zásuvky svých dětí prohlížeti, jejich denníky čísti, jejich dopisy otvírati a pod.

*) Sem možno zařaditi obyčej některých řeholí, dle něhož veškerá korrespondence řeholníkova (dopisy došlé i vypravené) prochází rukou místního představeného. Své dovolení k tomu dává řeholník implicite svou professí.

Stejné právo náleží těm, kdož rodiče zastupují, ovšem že jen v té míře, v jaké povinnosti rodičů konají. Představení právem žádají na podřízených, aby jim netajili, co tajiti nemají. Jsou v právu, pátrají-li po věcech jim neprávem tajených, smějí však pátrati jen v mezích jim přesně vyměřených a jen prostředky jim příslušícími.

4. *Nutná sebeobrana.* Kdo vážnými důvody veden domnívá se, že nepřítel jemu nebo rodině jeho nebo některé jiné jemu blízké osobě (na př. blízkému příbuznému nebo důvěrnému příteli) strojí tajné úklady, kterým nelze čeliti, nepozná-li jich, jest ovšem v právu, snaží-li se prohlédnouti nepřítelovo tajemství. Smí k tomu cíli užíti jakýchkoli vhodných, mravně přípustných prostředkův. Arciť volené prostředky musí býti přiměřené. Netřeba příliš velikých důvodů, aby bylo dovoleno nepřítele nepozorovaně sledovati, jeho rozhovoru naslouchati, jiných se vyptávati; ale jest třeba tím větších a vážnějších důvodů podezřivých, čím ráznější jsou prostředky k seznání tajených věcí volené. Je-li někdo přesvědčen, že mu z nějakého (někomu jinému adressovaného) listu neb dopisu hrozí nespravedlivé pronásledování nebo nebezpečí, a nelze-li hrozící pohromě jinak uniknouti než nedbáním listovního práva a tajemství, nelze mu ve zlé vykládati, snaží-li zadržením nebo nedodáním nebo zničením listu chystané pikle mařiti nebo alespoň otevřením a přečtením dopisu podrobně poznati, co mu hrozí. Jednáť v nutné sebeobraně; a smí-li v nezaviněné sebeobraně nešetřiti života a majetku nepřítelova, není mu třeba za stejných okolností šetřiti dopisního tajemství. Nikdo by byl nemohl viniti Uriáše, kdyby byl otevřel Davidův, jemu k dopravě svěřený list. Dlužno však s důrazem připomenouti, že takového mimořádného prostředku užíti se smí jen při nespravedlivém pronásledování, nikoli však při spravedlivém trestání nebo hájení se. Dále se stejným důrazem upozorniti jest, že v této věci veliké opatrnosti třeba, abychom si klamně nepředstírali a nevybájili nebezpečí, jehož vůbec snad ani není, nebo které je tu jen v malé míře, nebo které i bez porušení listovního tajemství nebo bez násilností snadno odvrátiti se dá. Nedostatečný důvod nesprostil by nás hříchu; důvod méně dostatečný mohl by alespoň toho docíliti, že by jednání naše umírnilo se na hřích pouze lehký.

Zdaž však smíme otevříti dopis, o němž právem se domníváme, že osobě nevinné, nám však cizí, hrozí nebezpečí? Sv. Alfons (Theol. mor. V, 70) to dovoluje, an (slovy Busenbaumovými) dí: „Nec est peccatum, si necese sit vel expediat (scil. literas alienas aperire et legere) ad iniuriam alteri imminentem avertendam: dummodo non plus legatur, quam ad eum finem necesse est.“ Ale vzhledem k tomu, že pohnutkou podobného jednání není oprávněná sebeochrana, nýbrž jen láska bliženská, a že soud by snadno čin náš jako čin trestní stíhati mohl, bude zajisté lépe, upozorniti samu ohroženou osobu, aby učinila, co za dobré uzná, a jinak do cizích věcí se neplésti. Obdobné pravidlo platí, když běží o nebezpečí hrozící obecnému blahu; není-li zkáza v průtahu, lépe jest upozorniti příslušné veřejné orgány na hrozící nebezpečí (ač máme-li o něm určitou vědomost).

§ 10. Výpovědi před soudem.

54. Stať o pravdomluvnosti a věrnosti nebyla by úplná, kdybychom nepromluvili též o *výpovědích před právoplatným soudem,* ať církevním ať světským. Díme: „právoplatným“, neboť povinnosti níže vyložené zavazují nás jen tehdy, stojíme-li před právoplatným soudem, t. j. před soudem, který dle zákona jest povolán a oprávněn souditi ve věci, o kterou běží. Ovšem však nemáme žádných povinností, kde soudí osoby k soudu neoprávněné, nebo kde soudí soud oprávněný v jiném oboru, než o který jde. Vykládajíce povinnosti osob před soudem vypovídajících, hledíme arciť k soudnictví našemu, v našich krajích a v našich dobách. Dodáváme jen, že povinnosti tuto vyložené nevyplývají jen z pravdomluvnosti a věrnosti, nýbrž i ze spravedlnosti zákonné.

Před soudem vypovídá žalobce, žalovaný, svědek.

55. 1. Dnešní dobou vystupuje soukromník jakožto *žalobce* jen ve při civilní, při které hájí svého prospěchu, obžalovaným ohroženého. Při trestním však přelíčení nežaluje soukromník, nýbrž veřejný úředník k tomu ustanovený: při církevním soudu promotor fiscalis, při světském soudu státní návladní nebo veřejný žalobce. Soukromníkům nepřísluší nic jiného, než *trestní udání,* které někdy jest povinné (IX, 60), jindy však libovůli se ponechává.

56. *Nikdo není povinen sebe sama udávati nebo soudu se vydávati, netrpí-li za něho někdo jiný, nevinně nařknutý.* Pravidlo to platí stejně před soudem církevním i světským. Díme: „udávati se". Předmětem tohoto udání jest tajný zločin, tajný buď proto, že veřejnost a soud vůbec neví, že se stal, nebo tajný proto, že se neví, kdo jej spáchal. Ale i když soud je pachateli již na stopě, nebo i když určitě ví, kdo zločin spáchal, přece pachatel není povinen, aby sám v ruce soudu se vydával. Díme: „není povinen", neboť povinnosti té neukládá mu ani zákon přirozený ani positivní. Neukládá jí zákon přirozený, neboť ani blaho obecné ani soukromé (a nejméně již blaho pachatelovo) na pachateli toho nevyžaduje. Hledíme-li zvláště k blahu obecnému, vyžaduje toto ovšem, aby zločiny *vůbec* se trestaly, a trpělo by, kdyby vůbec se netrestaly; ale nikdo zajisté nechtěl by tvrditi, že pro blaho obecné nezbytno jest *všechny* zločiny trestati; vždyť tu by také krásné vladařovo právo, promíjeti trest a udělovati milost, směřovalo proti blahu obecnému. A že soukromé blaho nikterak netrpí, zůstane-li tu a onde některý zločin bez trestu, jest jasno. Povinnosti sebe sama soudu udati neb vydati neukládá ani zákon positivní. Jednak zákonodárci (i církevní i světští) dobře vědí, že by bylo marno a zbytečno podobné zákony vydávati, a jinak také jest sporno, zdali zákonodárce (ať církevní ať světský) má právo ukládati povinnost tak tvrdou, která průměrně lidské síly daleko převyšuje.

Přidáváme však: *„netrpí-li zaň někdo jiný, nevinně nařknutý"*. Odůvodněné podezření, v něž nevinný upadá, zakládá se na nějakých okolnostech. Jestliže pachatel, skrývaje zločin svůj, úmyslně tyto okolnosti tak sestrojil, aby podezření se sebe svalil a na někoho jiného je uvalil, jest spravedlností vázán napraviti křivdu nevinně obviněnému učiněnou; není-li tedy možno jinak z tísně mu pomoci a poskvrněnou čest jeho napraviti, nezbývá než sebe sama udati. Neučiní-li pachatel tak, těžce hřeší proti směnné spravedlnosti a jest povinen náhradou (XI, 386). A povinnost ta ho váže, i kdyby následkem udání sám většímu, a třeba i mnohem značnějšímu trestu propadl, než jaký hrozí nevinně obžalovanému. Jestliže však okolnosti nebyli přivoděny jeho snahou, nýbrž bez jeho přičinění (ba snad i proti němu), a podezření jen nešťastnou náhodou na nevinném uvázlo, není sice pachatel směnnou spravedlností,

ale jest přece alespoň láskou bliženskou vázán, aby sprostil bližního tísně, do které týž nevinně upadl. Neučiní-li tak pachatel, těžce hřeší, avšak náhradou povinen není. Ač povinnost ta jen na lásce bližénské se zakládá, přece pachatel nesmí se odvolávati na pravidlo IX, 16 vyložené a domnívati se, že povinnost přispěti nevinně nařknutému váže jen v případě, kde by mu mohl přispěti se škodou poměrně menší; neboť zde jest povinen udati se, i když mu hrozí týž nebo třeba i o něco málo větší trest. Není však k tomu povinen, kdyby mu hrozil trest nepoměrně větší, na př. ví-li, že nevinně nařknutý to odbude kratším žalářem, kdežto on (provinilec) propadl by žaláři doživotnímu nebo snad i smrti.

Trpí-li za pachatele někdo nevinný, jest pravý provinilec povinen *udati se* soudu, avšak není povinen, nemusí-li tak býti, *vydati se* soudu. Je-li mu tedy možno uchýliti se v bezpečí (do cizozemska) nebo skrýti se, může z úkrytu svého učiniti přiznání; neboť povinností jeho jest jen pomoci nevinně nařknutému, nikoli však vydávati se trestu. Jest zřejmo, že v takovém případě nestačí jen prosté přiznání, nýbrž třeba jest soudu podati takový materiál, aby týž o nevinnosti obžalovaného a o vině uprchlíkově přesvědčiti se mohl.

57. 2. *Obžalovaný není povinen při soudním výslechu se přiznati,* ani když soudce přímo se ho táže, zdali zločinu se dopustil či nedopustil. Důvodem jest, že ani zákon přirozený ani žádný moderní zákon positivní obžalovanému takovéto povinnosti neukládá. Neukládá mu jí zákon přirozený; důkaz vedeme obdobně, jako v odstavci předešlém, tvrdíce, že nepřiznáním jeho ani blaho veřejné ani soukromé ani jeho (provinilcovo) neutrpí. Neukládá mu jí v přítomné době žádný zákon positivní, ani církevní *) ani státní.**) Jednak jsou si zákonodárci dobře toho vědomi, že by příkaz jejich zůstal bezvýsledným; jinak také bylo by tvrdo, žádati na někom, aby ke svému odsouzení sám ještě přispíval. Proto také všechny moderní

---

*) Navedení dané kn. a. duchovnímu soudu pražskému ve věcech sporných a trestních z r. 1870, jakož i připojená k němu Instructio (S. C. Ep. et Reg. 11. Jun. 1880) nikde této povinnosti obžalovanému neukládá.

**) Trestní soudní řád (Strafprozessordnung) ze dne 23. května 1873 nejen že této povinnosti obžalovanému neukládá, nýbrž nad to § 245. výslovně praví: Der Angeklagte kann zur Beantwortung der an ihn gerichteten Fragen nicht verhalten werden.

soudní řády ukládají veřejným žalobcům a po případě soudcům povinnost obžaloby a důkazu, ponechávajíce obžalovanému právo, aby se hájil.

58. Starší positivní zákonodárství počínalo si poněkud jinak. Římské právo ukládalo obžalovanému povinnost, aby „judici legitime et juridice interroganti" z viny své se přiznal. Soudce pak táže se „legitime", jestliže případ projednávaný spadá pod jeho pravomoc; táže se „juridice", jestliže docílena již „semiplena probatio criminis". Názor ten přešel do církevního práva a přijat staršími moralisty; učí mu na př. sv. Tomáš (S. Th. II. II. q. 69. a. 1.) a připojuje, že obžalovaný pod těžkým hříchem jest zavázán „judici veritatem exponere, quam ab eo secundum formam juris exigit". Od sv. Tomáše převzali i jiní moralisté toto učení (asi pod vlivem práva římského). Někteří zůstali při strohém tomto názoru. Jiní jej poněkud zmírnili dodatkem, že provinilec není vázán odpovídati cum timore magnae poenae, t. j. v případě, kde následkem přiznání mu hrozí značný trest; sv. Alfons (Theol. mor. IV, 274) přidává se k tomuto druhému mírnějšímu náhledu,*) a po něm mnozí věhlasní moralisté, na př. Marc, Lehmkuhl a j., ponechávajíce obžalovanému jediné možnost vypovídati s výhradou volné zámlky. Jiní však přihlížejíce k moderním, nyní jediné platným soudním řádům, zbavují obžalovaného povinnosti přiznati se, a to nejen v nebezpečí značného trestu, nýbrž v každém případě. K nim náleží na př. Göpfert, II, § 112.; Noldin, De praeceptis, 721 a j. Jejich mínění vyloženo výše v čele tohoto odstavce a odůvodněno. Dodáváme, že téhož náhledu jsou i právníci, a to dnešní dobou veskrze všichni; což i judikatura církevní i civilní potvrzuje, uznávajíc doznání za okolnost polehčující, ale nevynucujíc ho a netrestajíc odepření jeho.

59. Ač obžalovaný není povinen přiznati se, přece *lháti nesmí.* Lže-li, dopouští se hříchu. Nemá-li jiného úmyslu než „vysekati se", hřeší pouze lehce; snaží-li se však, aby podezření na nevinnou osobu obrátil a tím ji vážně poškodil, hřeší těžce.

*) Ke značným trestům dle sv. Alfonsa náleží: damnatio ad mortem aut ad triremes, ad carcerem perpetuum, ad amissionem omnium bonorum vel totius famae et honoris. Dnešní dobou některých těchto trestů již se neužívá. Možno však říci, že člověku „zachovalému", t. j. dosud netrestanému nebo po trestu rehabilitovanému, jest každý trest soudem mu přiřknutý, a třeba to bylo jen vězení několika dnů, poena magna, nesoucí za sebou příhanu, že seděl. Tak třetí, nejmírnější náhled liší se od druhého ve slovech, ve věci však rozdílu není.

Obžalovaný smí užíti *volné zámlky.* Nemůže říci: „neučinil jsem", ale může říci: „nejsem vinen", maje na mysli, že není vinen tak, jak obžaloba tvrdí, nebo že svědomí své pokáním očistil nebo škodu nahradil a p. Lehmkuhl (11. vyd. I. 975) pokládá za dovolenou zámlku „etiam crimen negare, siquidem haec criminis negatio ex circumstantiis pro reo est restrictio non pure mentalis, qua dicit, se non commisisse tale crimen, *quod debeat fateri*". Přísahati ovšem s volnou zámlkou nesmí; ale tato poznámka nemá praktického významu, jelikož při soudu trestním obžalovanému přísaha se neukládá, a nabízí-li ji, nepřijímá se.

60. V odstavcích právě vyložených měli jsme na mysli obžalovaného ve při trestní. Při soudu civilním obžalovaný nesmí užíti zámlky, ani volné (X, 25), a na otázky řádně předložené jest povinen odpovídati dle pravdy (X, 16).

61. 3. *Svědek* buď sám svědectví své nabízí, nebo svědčí, byv soudem za svědka povolán.

62. a) *Z lásky bližeňské* povinni jsme ***nabídnouti bližnímu svědectví*** své nebo po případě ***při soudu za svědka se přihlásiti***, je-li našeho svědectví nezbytně třeba, tak že by bližní bez něho v processu civilním značnou škodu trpěti nebo v processu trestním nevinně odsouzen býti mohl. Nedbáme-li povinnosti té, těžce hřešíme, náhradou však povinni nejsme, jelikož povinnost vyplývá z lásky bližeňské, nikoli však ze směnné spravedlnosti. Hřích snadno mírní se na hřích pouze lehký, ba po případě i na čin bezhříšný, běží-li jen o nepatrnou škodu bližního nebo je-li jiných důkazů dosti, tak že pravda i bez našeho svědectví snadno se dokáže, nebo máme-li odůvodněnou obavu, že by nám samým ze svědectví vznikla značná škoda, nebo značné nepohodlí, nebo nepřátelství a nepřízeň a pod.

Běží-li při trestním processu *jen o potrestání* provinilcovo, ***nejsme povinni přihlásiti se*** ke svědectví, i kdybychom předvídali, že provinilec bez něho unikne zaslouženému trestu, neboť obecné blaho netrpí, zůstane-li tu a onde některý zločin bez trestu, jak již výše vyloženo. Díme: „jen", neboť jinak by bylo, kdyby osvobozením provinilcovým zároveň někdo jiný nevinný vydán byl v nebezpečí nespravedlivého odsouzení;

neboť v tomto případě velela by láska bliženská, přispěti nevinně ohroženému. Díme: „nejsme povinni"; jsme však k tomu oprávněni, jen když se to neděje z osobní nevraživosti a ze zášti, nýbrž z citu pro spravedlnost.

63. b) *Povinni jsme dostaviti se k soudu a svědčiti, jsme-li soudem k svědectví voláni.* Tato povinnost uložena jest v každém státě, který má řádně upravené soudnictví. Stát pak tuto povinnost občanům svým nejen ukládá,*) ale i nedodržení její dosti přísně trestá, a po případě i donucovacích prostředků užívá.**) Spolu však některé osoby, jimž by svědčení buď pro blízký vztah k obžalovanému***) nebo pro vlastní škodu neb hanbu†) bylo obtížným, této povinnosti sprošťuje (patrně, aby jich nesváděl ke křivému svědectví). Tyto osoby mohou svědčiti, nechtějí-li však svědčiti, mohou se svědectví vzdáti. Státní zákon nikoho ze svědectví nevylučuje;††) smí tedy svědčiti kdo chce; jest věcí soudcovou, uvážiti, zdali svědek důvěry jest hoden či není.

---

*) Obecný soudní řád (Allgemeine Gerichtsordnung), patent ze dne 1. května 1781, § 160. Trestní soudní řád (Strafprozessordnung) ze dne 23. května 1873, § 150.

**) Nesporno jest, že jsme povinni poslechnouti, volá-li nás ke svědectví církevní soud nebo jeho komisař; a rovněž nesporno jest, že církevní soud oprávněn jest církevními tresty stíhati ony osoby, které by citování jeho nedbaly. Ale dnešní dobou církevní soud nemá žádné brachiální exekutivy, a také církevních trestův oproti nedostavivším se laikům neužívá.

***) Strafprozessordnung vom 23. Mai 1873. R.-G.-B. N. 119, § 152. Von der Verbindlichkeit zur Ablegung eines Zeugnisses sind befreit: 1. Die Verwandten und Verschwägerten des Beschuldigten in auf- und absteigender Linie, sein Ehegatte und dessen Geschwister, seine Geschwister und deren Ehegatten, die Geschwister seiner Eltern und Grosseltern, seine Neffen, Nichten, Geschwisterkinder, Adoptiv- und Pflegeeltern, Adoptiv- und Pflegekinder, sein Vormund und Mündel. 2. Verteidiger in Ansehung desjenigen, was ihnen in dieser Eigenschaft von dem Beschuldigten anvertraut worden ist.

†) Strafprozessordnung, § 153. Wenn die Ablegung des Zeugnisses oder die Beantwortung einer Frage für den Zeugen einen unmittelbaren und bedeutenden Vermögensnachteil nach sich ziehen oder ihm selbst oder einem seiner Angehörigen Schande bringen würde und er deshalb das Zeugnis verweigert, so soll er nur in besonders wichtigen Fällen dazu verhalten werden.

††) Církevní zákon některé osoby ze svědectví vylučuje; o tom obšírněji jedná kanonické právo.

64. c) Ať svědek sám svědectví své nabídl nebo ať soudem ke svědectví byl povolán, nebo ať konečně maje nárok na osvobození prohlásil, že přece svědčiti bude, zkrátka v každém případě *svědek vyslýchán soudem jest povinen vypovídati a na kladené otázky odpovídati,* vůbec vše uvésti, co po jeho zdání k dotvrzení pravdy sloužiti může. Zvláště důležito jest, aby nejen vypověděl, co ví, nýbrž také aby udal, odkud to ví.*) Nesmí obžalovanému ani nadlehčovati ani přitěžovati, nýbrž prostě jen pravdu vypovídati, bez zámlky neb obojatosti.**) Co neví určitě, o tom buď pomlčí, nebo tázán po tom řekne, že to určitě tvrditi nemůže. Pozoruje-li, že soud jeho výrokům špatně rozumí, povinen jest rozplašiti vzniklý omyl. Výroky jeho buďtež tak uspořádány, aby je odpřisáhnouti mohl. Žádá-li soud na něm přísahu, ať před vypovídáním ať po něm, jest ovšem povinen složiti ji. Lže-li svědek, vypovídaje pod přísahou, dopouští se křivé přísahy a ovšem těžce hřeší. Lže-li, nejsa vzat do přísahy, nedopustil se sice křivé přísahy, ale lež jeho nesmí se pokládati za lež jen úslužnou, nýbrž za lež škodlivou, která, ač snad obžalovanému prospívá, přece obecnému blahu škodí. A proto lhal-li ve věci důležité, hřešil těžce; lhal-li ve věci nepatrné, hřešil lehce.***)

65. d) Za svědectví, třeba i řádně vykonané, *nesmí svědek žádné úplaty ani žádati ani přijímati,* a to ani před svědectvím ani po něm. Kdyby přece něco žádal nebo přijal, přivlastnil by si, co mu nenáleží, a jest povinen náhradou. Díme: „za svědectví", neboť jest v právu, žádá-li úplatu na výdaje skutečně učiněné (na př. cestovní útraty), nebo za vzniklou škodu (na př. ztráta času). O výši této náhrady a spolu o povinnosti, kdo ji má platiti, rozhoduje soud.

---

*) Strafprozessordnung, § 167. Der Zeuge ist insbesondere aufzufordern, den Grund seines Wissens anzugeben.

**) Allgemeine Gerichtsordnung (vom 1. Mai 1781), § 161. Jeder Zeuge der nicht durch ausdrückliches landesfürstliches Privilegium von Beschwerung der Zeugenschaft befreit ist, soll vor dem Verhör nach vorläufiger Meineiderinnerung einen Eid ablegen, dass er über jenes, worüber er gefragt werden wird, ohne Gemütshinterhaltung oder zweideutigen Verstand, niemand zu Lieb oder Leid, die reine Wahrheit aussagen, nichts verschweigen, und seine Aussagen niemanden entdecken wolle, bevor sie nicht vom Gerichte selbst werden kundgemacht worden sein.

***) O. z. tr. § 199. a) a § 204. stíhá křivé svědectví před soudem jakožto zločin.

66. e) *Co má svědek činiti, svědčil-li nesprávně?*

Odpovídajíce přihlížejme ke dvěma okolnostem: zda soudní jednání ještě trvá či soudní výrok již jest vynesen; a zda rozpor mezi pravdou a svědeckou výpovědí jest bezelstný či obmyslný. Jest pak rozpor bezelstným, jestliže svědek, chtěje správně a pravdivě vypovídati, proti vůli své a nevědomky se mýlil; rozpor jest obmyslným, jestliže svědek, maje úmysl klamati, vědomě lhal.

α) *Trvá-li ještě soudní jednání*, jest každý svědek, i bezelstný i obmyslný, povinen opraviti nesprávný výrok svůj. Nejspíše se tak stává při líčení trestním, kde svědek nesprávný výrok, učiněný v předběžném vyšetřování, opravuje při hlavním přelíčení.*) Při tom obmyslný svědek není povinen přiznati se, že chtěl klamati; z rozpaků může si pomoci obojetnou poznámkou, že se mýlil, že se rozpomíná (roz. na svou povinnost) a p. K opravě nesprávného výroku povinen jest i bezelstný i obmyslný svědek ze spravedlnosti, a bezelstný svědek, kdyby tak neučinil, přestal by býti bezelstným a stal by se obmyslným.

β) *Vynesen-li již soudní rozsudek*, přihlížejme, zdali nesprávné svědectví mělo nějaké neblahé následky či nemělo. Neměla-li nesprávnost ta vůbec žádných následků,**) nebo alespoň žádných následků škodlivých ani pro jednu ani pro druhou stranu,***) není ani bezelstný svědek povinen dodatečně opravovati, ani obmyslný svědek není povinen klamání své doznávati. Měla-li však nesprávnost ve svědectví nějaké neblahé následky, na př. utrpěl-li v civilní při žalobce neb obžalovaný hmotnou škodu, nebo byl-li v trestním přelíčení obžalovaný nespravedlivě odsouzen nebo k většímu trestu odsouzen, než by jinak se bylo stalo, nastává potřeba opravy, ku které beze-

*) Trestní soudní řád § 106. zaručuje každému svědku právo doplniti a opraviti výrok svůj.

**) Tak je možno, týkala-li se nesprávnost některé menší okolnosti, která na rozsudek vůbec nemohla míti vlivu; nebo týkala-li se okolnosti závažnější, avšak zůstala bez následků, protože soudce, seznav pravdu z jiných pramenů, k ní nehleděl.

***) V civilní při to ovšem nebývá, neboť tu výhoda jedné strany jest škodou strany druhé; ale může se tak státi při líčení trestním, že následkem nesprávné výpovědi svědecké provinilec buď vůbec z trestu vyklouzne, nebo alespoň s mírnějším trestem vyjde.

lstný svědek z důvodu lásky bliženské, obmyslný svědek však nad to i ze spravedlnosti povinen jest.

Bezelstný svědek, který teprve po vynesení rozsudku (ať brzy ať později) omyl svůj poznal, jest z lásky bliženské povinen přispěti postiženému, a to tím spíše, jelikož byl bezděčnou příčinou škody. V civilní při nejlépe učiní, upozorní-li na omyl buď poškozeného, aby týž po případě opravných prostředků užíti mohl, nebo vítěze, aby týž věděl, že drží majetek nespravedlivý, nebo snad oba. V trestním líčení rovněž buď upozorní odsouzeného, aby týž o obnovu svého líčení žádati mohl, nebo oznámí věc soudu; soudu však oznámí věc jen tenkrát, může-li správnost svého nynějšího tvrzení řádně doložiti a dá-li se z toho čekati náprava. Povinností zde vyloženou jest bezelstný svědek vázán jen z lásky bliženské, nikoli však ze spravedlnosti. Proto také povinnost ta přestává, může-li jí jen se značnou vlastní obtíží neb škodou vyhověti, na př. hrozí-li mu vyšetřování pro domnělou křivou přísahu nebo soudní vymáhání náhrady. Jinak ovšem, může-li povinnosti vylíčené bez obtíže vyhověti a neučiní-li tak, hřeší; ale k náhradě škody, k níž bezděčně svým nesprávným svědectvím zavdal příčinu, povinen není.

Obmyslný svědek vázán jest spravedlností, aby škodu jeho nesprávným svědectvím vzniklou napravil, nebo nemůže-li tak učiniti, aby ji nahradil. Ve při civilní může si počínati tak, jako svědek bezelstný; ovšem nedostane-li se poškozenému náhrady od vítěze, je sám svědek jí povinen. Také v tom případě, že by se štítil své křivé svědectví doznati (snad že by proto trestu propadl), nezbývá mu než poškozenému nahraditi škodu utrpěnou. V líčení trestním arciť materiální náhrada nestačí (jako ve při civilní), jelikož nespravedlivě odsouzený trpí na statcích, jež penězi vyvážiti se nedají. Je-li tudíž odůvodněna naděje, že by se mohlo odsouzenci ještě pomoci, jest obmyslný svědek ze spravedlnosti povinen, buď odsouzenému dodati takový materiál, aby na základě jeho mohl se domáhati revise svého líčení, nebo aby pravý stav věcí oznámil soudu. Smí sice i zde volnou zámlkou se vymlouvati; ale nelze-li tak, nezbývá mu, než i eventuelnímu trestu za nesprávné svědectví se podrobiti. Této povinnosti byl by prost jen tehdy, kdyby svým doznáním sám propadl daleko těžšímu trestu, než jest ten, jejž odsouzenci jest vy-

trpěti, nebo je-li předem jisto, že odsouzenci ani vlastním svým doznáním již nepomůže. Ale pak jest arciť ze spravedlnosti vázán, odsouzenci nahraditi veškerou materielní škodu plně, a ostatní strádání (na př. žalář), pokud to jest možno. Ještě přidáváme, že i zde platí dodatek X, 56: Obmyslný svědek může se uchýliti v bezpečí nebo skrýti se a z úkrytu učiniti doznání.

KNIHA JEDENÁCTÁ.

SPRAVEDLNOST.

§ 1. Výměr a rozvrh spravedlnosti.

1. *Spravedlnost* (justicia) vykládá se někdy v širším, někdy v užším slova smyslu.

Spravedlnost v širším slova smyslu čili *bohabojnost* značí *souhrn všech ctností.* V tomto smyslu rozumí spravedlnosti Písmo svaté a mnohé katechismy, na př. náš Veliký katechismus, ot. 754: „Člověk spravedlivý“ jest tolik jako: „člověk bohabojný, ctnostný“.*)

2. *Spravedlnost v užším slova smyslu* značí onu *ctnost hlavní čili stěžejní* (V, 12), která zdokonaluje vůli a upravuje *poměr člověka k bližnímu* (V, 8). Tu vyměřujeme:

Spravedlnost jest mravní ctnost, kterouž veden člověk každému dává a neztenčeně ponechává, co mu náleží. Heslem spravedlnosti jest „Suum cuique“, čili „Každému, což jeho jest“.

3. Spravedlnost má s láskou blíženskou něco společného, jelikož jedna i druhá ctnost nám ukládá povinnosti k bližnímu. Je však mezi nimi podstatný rozdíl, a to předmětem i pohnutkou. Předmětem lásky blíženské (úžeji vyměřené, IX, 6) jest bližní sám a jeho osoba; pohnutkou lásky blíženské je Bůh, neboť jsme povinni milovati bližního pro Boha v Bohu. Předmětem spravedl-

*) I spravedlnost v širším slova smyslu má heslo; „Suum cuique“, jenže zde heslo to nabývá poněkud širšího oboru; vzdávát spravedlivý především „což Božího, Bohu“, ale také vlastní duši, co jí patří, a bližnímu, co mu náleží. Tak zahrnuje spravedlnost v širším slova smyslu všechny povinnosti, k Bohu, k sobě, k bližnímu.